Milliyet
YAYINLARI

78

Selma Mine

KURTULUŞ GÜNEŞİ

Milliyet
YAYINLARI

ÇOCUK KİTAPLARI DİZİSİ

Kurtuluş Güneşi

Selma Mine

SELMA MİNE

1948 yılında İstanbul'da doğmuştur. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümünden mezundur.

Yazı hayatına okul çağlarında başlamış, ilk eseri 1964 te bir çocuk dergisinde yayınlanmıştır. Roman, hikaye ve piyes dalında bir çok eseri vardır. İlk Türk uzay romanını yazan Selma Mine, çocuk masal ve hikaye dalında ödül de kazanmıştır.

Selma Mine

KURTULUŞ GÜNEŞİ

Mondros Andlaşmasından (1918), Cumhuriyetin ilânına kadar (1923) geçen olayların romanı. Bir devletin kuruluşunun , bir milletin Kurtuluş Savaşının Beşiktaş'daki bir paşa konağından izlenişi. Padişah yanlısı insanlar, Mustafa Kemal'i destekleyenler, işgal orduları, isyancılar ve çetecilerin amansız savaşlarını her sayfada heyecanla okuyacak, Cumhuriyet yolunda atılan adımları, gösterilen çabaları ve sonucun alınışında karşılaşılan zorlukları yeniden yaşayacaksınız.

"Kurtuluş Güneşi" daha önce yayınladığımız "Cumhuriyete Doğru" yazarının yeni eseridir.

15 T.L.

SELMA MİNE

KURTULUŞ GÜNEŞİ

Milliyet
YAYINLARI

MİLLİYET YAYIN LTD. ŞTİ. YAYINLARI
Çocuk Kitapları Dizisi : 78

●

Yayın hakkı (Copyright): Milliyet yayın Ltd. Şti.

●

Kapak ve iç resimler : Mutlu Torun

●

Birinci baskı : Kasım 1974

Bu kitap ÖZAYDIN Matbaasında dizilip basılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARIŞIK GÜNLER

İKİ siyah atın çektiği fayton (1), Beşiktaş yönünde ilerliyordu. Yol kenarında oynayan çocuklar, sağa sola kaçışıyorlardı. Bazen bir yoğurtçu, bir sütçü ya da bir saka (2) çıkıyordu önlerine. Çarşaflı, feraceli (3), kadınlar geçiyordu yanlarından. Yüzleri

1. Fayton: Körüklü binek arabası. Payton.
2. Saka: Evlere su taşıyan kimse.
3. Ferace: Kadınların, yaşmakla birlikte giydikleri sokak elbisesi.

ince birer peçe (4) ile örtülüydü. Uzun eteklerinin altından, topuklu rugan ayakkabıları görünüyordu.

Setre (5) ve pantolonlu, vişne rengi fesli (6) iyi giyimli beyler; sarıklı (7), siyah cüppeli (8) din adamları; yöresel giysileri içinde köylüler... Kimi acele yürüyor, kimi ayaküstü arkadaşıyla konuşuyor, kimi çubuğunu tüttürüyordu.

Faytonda oturan çocuk, on bir yaşlarında kadardı. Kara gözleri, cıvıl cıvıl bakıyordu çevresine. Dizlerine dayadığı

---

4. Peçe: Kadınların yüzlerine örttükleri ince ve seyrek örtü.
5. Setre: Bir erkek ceketi çeşidi
6. Fes: Türlü kalıplarda ve kırmızının tonlarında, çuhadan yapılmış baş giyeceği.
7. Sarık: Başa sarılan tülbent.
8. Cüppe: Din adamlarının giydiği yenleri geniş, düğmesiz ve uzun giysi.

kitaplarını, ciddî bir tavırla tutmuştu. Her günkü gibi, okuldan dönüyordu.

Babası Sadrettin Kâmi Paşa, Adnan'ı Avrupa usulü öğretim yapan bir okula gönderiyordu. Burada, mahalle mektebinden değişik dersler okutuluyordu. Arapça, Farsça dillerini burada okuyordu. Fransızcayı ise, konağa gelen Mösyö Arman ona öğretiyordu.

Adnan, öne doğru eğilip sürücüye seslendi:

— Biraz daha çabuk gidemez miyiz? dedi.

Yaşlı adam, elindeki kırbacı havada şaklattı. Atların kadife derisi titredi. Adımlarını daha sık atmaya başladılar.

Adnan acele ediyordu, çünkü Fransızca dersine girmeden önce, izinli gelen üvey ağabeyi ile konuşmak istiyordu. Mösyö Arman, beklemekten hiç hoşlanmazdı. Alınganlığını belli eden konuşması, epey u-

zun sürerdi. Hele kızdı mı, keçi sakalı titrer, sözcükleri birbirine katardı.

Oysa Adnan'ın ağabeyi Cemil, öyle sık gelemezdi ki konağa! Cemil Harp Okulunda okumuş, bu yıl mezun olmuştu. Becerikli hareketli genç bir subaydı. Osmanlı Devleti'nin bu karışık döneminde, birçok vatansever gibi, ulusun ve ülkenin geleceğini düşünüyordu. Bazı gizli derneklere katılmıştı. Fakat Sadrettin Kâmi Paşa, Padişah'ın sevilen adamı olduğu için, babasına bunları duyurmazdı.

Fayton, Beşiktaş, Serencebey'e saptı. Yokuşu çıkmaya başladı. Geniş bahçe içindeki konak, iki katlı ve ahşaptı. Ağaçlar arasında çatısı ve kafesli üst pencereleri görünüyordu.

Adnan'ın içi içine sığmıyordu. Kim bilir ağabeyi, ona neler anlatacaktı. Acaba, vatan için yazılmış şiirlerden de okur muydu? Özgürlük savaşçısı ve şair Namık

Kemal'in (9) şiirlerini, yazılarını kendisine de gösterir miydi? Cemil, geçen gelişinde bunlardan bazılarını kardeşine okumuştu. Çocuk, satırlar arasına gizlenen anlamları pek sökememişti ama, yüreği heyecanla dolmuştu. Bunlar pek güzel, pek duygulu şeylerdi. İnsanın, dinlerken gözleri yaşarıveriyordu.

Devir, Osmanlı İmparatorluğu'nun en karışık zamanıydı. Yıllarca, devlete ait topraklarda yaşayan azınlıklar, yer yer isyan etmişlerdi. Bunların egemen oluşları bir yana, çeşitli savaşlarla pek çok yer elden çıkmıştı. Tunus (10), Mısır (11) Doğu Rumeli (12) ve Girit (13) kaybedilmişti.

Padişah'a baş kaldıran gençler ve

---

9. Namık Kemal: Büyük vatan şairi. 1840-1888.
10. Tunus: 1882'de Fransızlar aldı.
11. Mısır: 1882'de İngilizler aldı.
12. Doğu Rumeli: 1885'te, Bulgarlara katıldı.
13. Girit: 1887'de, Yunan savaşında kaybedildi.

aydınların bir kısmı uzak illere sürülmüştü. Bir kısmı ise Avrupa'ya kaçmıştı. Böyle kişilerle arkadaşlık eden Cemil, Türk Ocağı (14) denilen bir derneğe girmişti. Burada askerî öğrenciler, subaylar ve aydın kişiler vardı. Ülkeye ne şekilde yardım edeceklerini saptamaya çalışıyorlardı.

Derken, dünya ulusları arasındaki anlaşmazlık, 1. Dünya Savaşı'nı (15) ortaya çıkardı. Osmanlı İmparatorluğu, bu savaşa niyetli değildi. Fakat Türk sularına sığınan Groeben ve Breslau adlı Alman zırhlı gemileri, satın alınmış gibi gösterildi. Onlara Yavuz ve Midilli isimleri verildi. Osmanlı bayrağı taşıyan bu gemiler, Karadeniz'e açıldılar. Rus limanı Sivastopol'ü topa tutunca, işler karıştı. Devlet, 1. Dünya Savaşı'na katılmış oldu. (16).

14. Türk Ocağı: 1912'de kuruldu.

15. 4 ağustos 1914. 1. Dünya Savaşı başladı.

16. 29. ekim 1914. Osmanlı İmparatorluğu 1. Dünya Savaşına girdi.

Osmanlılar, dört yıldan beri, birçok cephede İngiliz, Fransız, İtalyan, Rus orduları ile çarpışıyordu. Galiçya, Kafkasya, Makedonya, Suriye, Irak ve Çanakkale'de Türk askerleri büyük başarı gösterdiler.

Cemil'in arkadaşlarının bir kısmı, Çanakkale savaşlarına katılmışlardı. Sadrettin Kâmi Paşa, oğlunu cepheye göndermemek için elinden geleni yapmıştı. Padişah'ın kayırması ile Cemil, zamanını İstanbul'da geçirmişti. Fakat bundan hiç memnun değildi. O da, arkadaşları gibi savaşmak, yararlıklar göstermek istiyordu.

Çanakkale'de çok sayıda subay, er şehit düşmüştü. Fakat İngiliz ve Fransız donanmaları, Çanakkale Boğazı'nı geçememişlerdi. Albay Mustafa Kemal'in adını birkaç kez duymuştu, Adnan. Onun önderliğiyle, ordu birçok yararlıklar göstermişti.

Fayton, Sadrettin Kâmi Paşa konağının önünde durdu. Atlar, hızlı hızlı ayaklarını yere vurdular. Yüksek ahşap kapının üzerindeki göz açıldı. Biri, onları inceledi. Ardından kanat, geriye doğru kaymaya başladı.

Adnan:

— Mösyö Arman geldi mi? diye kapı oğlanına sordu.

— Gelmedi küçükbey hazretleri. ([17])

— Ya ağabeyim Cemil Bey geldiler mi?

Oğlan başını salladı:

— Evet küçükbey. Harem ([18]) bahçesinde, büyük hanımefendi hazretlerinin yanındalar.

---

17. Hazret: Adlardan sonra çok yüceltmek için söylenen söz.
18. Harem: Büyük evlerde, kadınların bulunduğu bölüm.

Adnan, memnun bir tavırla sürücüye seslendi:

— Harem kısmına gidelim, Haşmet Efendi.

— Emredersiniz efendim.

Yaşlı adam, dizginleri hafifçe oynattı. İyi terbiye edilmiş atlar, kımıldadılar. Çakıl döşeli yolda, faytonu çekmeye başladılar.

Bahçe oldukça büyüktü. Bir kısmı hareme, bir kısmı da selâmlığa [19] ayrılıyordu. Yüksek kestane ağaçlarının kuru yaprakları, yerde doğal bir halı oluşturmuştu. Sonbaharın en güzel günleriydi. Bebek'teki yalıdan [20], konağa [21] taşınalı 2-3 gün olmuştu.

Sadrettin Kâmi Paşa'nın birkaç yer-

19. Selâmlık: Büyük evlerde, erkeklerin bulunduğu bölüm.

20. Yalı: Su kıyısında yapılmış yazlık köşk.

21. Konak: Çok odalı, büyük ev.

de konağı, yalısı, köşkü ([22]) vardı. Keyfince oturur kalkardı. Sert bir insan oluşu, üç karısını ([23]) da kolay idare etmesini sağlamıştı. Ayrıca annesi Safiye Hanımefendi de, tüm evin sorumluluğunu yüklenmişti. Gelinlerine aldırmaz, bildiği gibi işleri yönetirdi.

Adnan, harem bahçesine yakın, faytondan indi. Kendisine doğru koşan zenci Ümmü Feriç Kalfa'ya ([24]) kitaplarını uzattı.

— Mösyö Arman gelince, beni haberdar edin.

— Emredersiniz, küçükbey hazretleri.

---

22. Köşk: Bahçe içinde yapılmış, süslü yazlık ev.
23. Cümhuriyet döneminden önce, bir erkek, dört kadınla evlenebilirdi.
24. Kalfa: Büyük konaklarda, savaşta esir edilmiş, para ile satın alınmış kız ya da kadınların eskisi.

— Ağabeyim Cemil Bey, buradalar mı?

Kalfa başını salladı. Ağzının içinde bir şeyler mırıldandı. Adnan, onu dinlemedi bile. Koşa koşa, nilüferli havuzun kenarına vardı. Masa kurulmuş, semaverde çay demleniyordu. Üvey ağabeyi Cemil; annesi, yani Sadrettin Kâmi Paşa'nın ikinci karısı Bakiye Hanımefendi ve Sadrettin Kâmi Paşa'nın annesi büyükhanımefendi oturuyorlardı.

Adnan:

— Ağabey, hoş geldiniz! diye atıldı.

Üniforması, çizmeleri ve kalpağı içinde, Cemil, çok sevimli ve cana yakındı. Bakiye Hanımefendi gibi zayıf, kumraldı. Az, fakat öz konuşurdu. Doğruldu, kardeşinin selâmını aldı.

Adnan, önce babaannesinin, sonra üvey annesinin, en son ağabeyinin elini öptü.

— Koca delikanlı olmuşsun! dedi Ce-

mil. Şöyle dur bakayım... Oo, fesin de pek yakışmış doğrusu! Dur, düzelteyim.

— Çok mu oldu geleli, ağabey?

— Eh... bir-iki saat kadar!

— Dersler aklıma girmedi... Özlemişim seni!

Adnan, konakta herkese «siz» demesini öğrenmişti. Yalnız, kendinden birkaç yaş büyük ablalarına, bir de çok sevdiği Cemil'e «sen» derdi.

Genç subay, kardeşinin fesini düzeltti. Yüzünü okşadı:

— Ben de seni özledim, Adnan. Ne haber? Eskisi gibi ökse kuruyor, kuş yakalıyor musun?

Adnan, yüzünü buruşturdu:

— Hayır, büyüdüm artık!

Böyle derken, babaannesine bakıyordu. Safiye Hanımefendi 90 yaşlarında, görmüş geçirmiş bir kadındı. Gençliğinde güzel olduğu söyleniyordu. Tabiî şimdi yüzü kırışık içindeydi. Buna rağmen ö-

zenle giyinir, takıp takıştırırdı. Son derece akıllı, zeki bir kadındı. 20-30 kişiyi bulan konak sakinlerini, kırmadan, incitmeden yönetirdi. Herkes ona saygı duyardı. Adnan, korkardı da ondan. Çocuğun kuş yakalamasına, ya da ağaçlara çıkmasına:

— Siz büyüdünüz, beyliğinize yakışır mı böyle yaramazlıklar? diye sormuştu.

Adnan, verecek cevap bulamamıştı. Utanmıştı. Şimdi ağabeyine «Büyüdüm artık!» derken, aslında onun sözlerini tekrarlıyordu. Kendisine kalsa, maymun gibi ağaçlara çıkar, ökse kurar, kuş yakalardı.

Cemil, bir kaşını kaldırdı. Şakacı bir sesle:

— Peki... yakaladığın kuşlar ne oldu? diye sordu.

Adnan, sıkıntılı sıkıntılı omuzlarını oynattı.

— Salıverdim, dedi. Paşababam, böyle buyurdular. ([25])

Bu sırada, harem bahçesine 12-13 yaşlarında iki kız girdi. Avrupalı giysiler içinde pek şıktılar. Oturanları, zarif birer reveransla ([26]) selâmladılar. Sonra, neşeli çığlıklarla, iç kısımlara doğru koşuşmaya başladılar.

Onlar, Adnan'ın ablalarıydı. Nebile ve Nezihe, bir yabancı okulda okuyorlardı. Çok güzel yabancı dil konuşurlardı. Batı terbiyesi ve kültürü ile yetişiyorlardı. Giyimleri, davranışları bir yana, evin düzenini bile etkilemeye kalkışmışlardı.

Bir gün Nebile, Paşababasının yanına varmış:

— Ben yer yatağında yatamam! demişti. Okul arkadaşlarımın karyolaları var. Bize de karyola almanızı rica ederim.

---

25. Buyurmak: Emretmek. Söylemek, demek.

26. Reverans: Bel kırarak selâmlama.

Sadrettin Kâmi Paşa, küçük kızlarını kıracak değildi ya?! İkisine de birer karyola aldırıvermişti.

Her istediklerinin oluşu yüzünden, biraz şımarmıştı iki kardeş. Yoksa akıllı, uslu çocuklardı.

Ümmü Feriç Kalfa, Adnan'a da bir bardak çay doldurdu. Önüne koydu. Geri geri çekildi. Kendisinden bir şey istenınceye dek, beklemeye başladı.

Cemil, savaşlar üzerinde konuşuyordu. Adnan, sevdiği konuyu kaçırmamak için, son derece dikkatle dinliyordu.

— Suriye ve Filistin cephelerinde İngilizlerle çarpışmalar kötüye gidiyor, dedi ağabeyi. Biraz daha güçlü davranmak gerek. Eğer padişah efendimiz...

Annesi Bakiye Hanımefendi, onu susturdu:

— Oğlum, dikkatli konuşunuz! Yerin kulağı vardır. Biliyorsunuz... Sadrettin Kâmi Paşa...

Cemil başını salladı. Gözleri çakmak çakmaktı:

— Paşa babam, Padişah Efendimizin sevdiği kuldur. Ona toz kondurmak istemez.

Büyükhanımefendi kaşlarını çattı:

— Onun kayırması olmasa, şu anda cephede bulunurdunuz...

— Ben savaşa katılmaya karşı durmamıştım ki... Paşa babam böyle istedi. Bu neyi değiştirir sanıyorsunuz? Önümüzdeki uçurumu görmediğimiz sürece, hiç bir şeye yaramaz! Sayısız şehit veririz, toprak kaybederiz... ama sorunu çözemeyiz.

Büyükannesi Safiye Hanımefendi, öne doğru eğildi:

— Sadrazam (27) Talât Paşa, bu duruma ne diyor, acaba?

---

27. Sadrazam: Osmanlı İmparatorluğunda başbakan.

— Talât Paşa iyimser... Damat Enver Paşa'nın oyununa gelmeseydik, (28) bu savaşa girer miydik sanıyorsunuz? Dört yıldır, her yanda düşmanla çarpışılıyor... Gösterdiğimiz kahramanlık, yanımıza kâr kaldı. Gidiş çok kötüdür. Sanırım yenileceğiz. O zaman, Avrupalıların «Hasta Adam» dedikleri Osmanlı devleti parçalanacak. Buraya kadar düşmanlar gelecek. Yurt, işgal edilecek.

Annesi, ürkek bir tavırla:

— Allah saklasın! dedi.

Büyükhanımefendi dudaklarını büzdü. Geriye yaslandı. İnanmamış bir sesle:

— Düşman, Çanakkale'den ileri gidemedi, dedi. Nasıl İstanbul'a gelebilirmiş?

Cemil ayağa kalktı. Uzun boyluydu.

---

28. Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nazırı (Savunma Bakanı) Enver Paşa, 1. Dünya Savaşı'na girmemize sebep olmuştur.

Askerî giysileri de, ona çok yakışmıştı. Heyecanla, onu cevapladı:

— Bunu hiç kimse yürekten istemez. Fakat durum bunu gösteriyor, hanımane. Yeniliyoruz... Bizimle birlik olan ülkeler de yeniliyor... Herkes kendi derdinde. Sadrazam Talât Paşa, bundan sonra ne yapacağını sanıyor? Zaten ne yapılabilir? Ülke perişan halde. Halk, savaşmaktan bıkmış! Açlık, sefalet... Burada, konakta oturmak kolay... Ama dışardaki adam, böyle değil. Vergi verecek gücü bile kalmamış!

Adnan kendini tutamadı:

— Peki, ne yapmak gerek? diye sordu.

— Bu düzenin, bu gidişin değişmesi gerek! Padişah Efendimiz, çevresindekilerin aldatmalarına kulak asmamalı... Sarayından çıkıp, her şeyi gözleriyle görmeli. Aksi halde, başına geleceklerden hiç bir zaman yakınmamalı.

Bakiye Hanımefendi telâşla bağırdı:

— Cemil... kendinize geliniz oğlum! Bunları ne Paşa babanız, ne de enişteniz duymamalı. Başka bir yerde ağzınızdan kaçırmayınız! Ah, başımıza bir felâket gelmesinden korkarım!

Cemil sakinleşti, annesinin omzunu okşadı: .

— Merak etmeyiniz hanımanne! Gereken dikkati gösteriyorum.

Adnan, ağabeyinin sözleri üzerine dalıvermişti. Yenileceklerini, düşmanın elini kolunu sallayarak Istanbul'a kadar ulaşabileceğini aklı almıyordu. Nasıl olurdu? Padişah ne yapacaktı? Onun başına ne gelebilirdi?

Sadrazam Talât Paşa'nın tutumundan da bir şey anlamıyordu. Zaten, yaşı buna elvermezdi. Fakat Cemil'in sözleri doğru ise...

Birden yüreği daraldı. Ağabeyinin Padişah ve gelecek için söyledikleri onu

korkuttu. Sadrettin Kâmi Paşa, sarayda önemli bir görevdeydi. Damadı Siret Bey de öyle. Hatta, söylendiğine göre... o, Padişah'ın jurnalcılarından (29) biriydi.

Siret Bey, Paşa'nın birinci karısı Pakize Hanımefendi'nin kızı Mehpare'nin kocasıydı. Mehpare, evin en büyük kızıydı. İki çocuğu vardı. Nihal ve Faruk. Onlar, Adnan ile yaşıttılar. Konağın batı kısmında otururlardı.

Mehpare'nin kız kardeşi Saffet, İzmir'in tanınmış bir ailesine gelin gitmişti. Oğlu Ekrem de Adnan'la yaşdaştı. Cemil'den sonra, Adnan'ın en sevdiği kimseydi yeğeni. Birbirleri ile sık sık mektuplaşırlardı.

«Bunları Ekrem'e anlatmalıyım!» diye düşündü. «Bakalım, o, bu konuda ne diyecek?»

---

29. Jurnalcı: Sivil memur, detektif.

Bu sırada, Ümmü Feriç Kalfa yanına yaklaştı:

— Fransızca hocanız geldi, efendim.

Adnan dudaklarını kıstı. Henüz ağabeyinin sözleri bitmemişti. Onu dinlemek istiyordu sadece. Sanki Cemil konuştukça, bütün sıkıntılara rağmen her şey düzelecekmiş gibi görünüyordu.

Safiye Hanımefendi, ona döndü:

— Mösyö Arman'ı bekletmek doğru mu? Kendileri ne kadar üzülüyorlar, biliyorsunuz.

Çocuk, kaşlarını oynattı:

— Fransızlarla savaş halindeyken, bir Fransızın öğretmenliğine nasıl katlanabilirim, büyükanne?

Kadınlar, ne söyleyeceklerini bilemediler. Birbirlerine baktılar. Ağabeyi, onun önünde durdu. Anlayışlı bir sesle:

— Ulusal duyguların beni sevindirdi, dedi. Bunca, yıl, barış içinde yaşamayı özledikten sonra... hâlâ savaşı bitirememek

çok kötü bir şey. Evet, Fransızlarla uzun süre aramız iyiydi. Fakat çıkarlar söz konusu olunca, en iyi dostlar bile kavgaya tutuşabilir!

Dudaklarını kıstı. Bir zaman, beyaz havuzda yüzen beyaz nilüferlere baktı.

— Sonra... diye devam etti, düşmanın ne düşündüğünü bilmek gerek. Bunun için de... onların dillerini öğrenmeliyiz.

Adnan'ın elini tuttu. Onu yerinden kaldırdı. Konağın selâmlık bölümüne doğru yürüdüler.

— Derslerin nasıl? Çalışıyor musun?

Çocuk yüzünü buruşturdu:

— İçime sinmiyor, ağabey.

— Niçin?

— Seni özlüyorum. Paşa babam için endişeleniyorum. Ağabey, doğru söyle bana: Gerçekten... durumumuz bu denli kötü mü? Savaşa giderken, kaybedilen yerleri geri almayı düşünmüşüz. Böyle diyor,

paşa babamız. Osmanlı İmparatorluğu, yeniden güçlenecekmiş.

Cemil, yeniden kardeşinin başını okşadı:

— Bir atalar sözü vardır, Adnan: «Evdeki hesap, çarşıya uymadı!» derler. Bu, sorunun cevabıdır, sanırım!

Adnan içini çekti. Omuzlarını kaldırdı. Ağabeyi, onun gönlünü almak için:

— Sonra görüşürüz! dedi. Belki, derse de gelirim!

Çocuk, korka korka sordu:

— Yatıya kalacaksın, değil mi ağabey? Yoksa... billahi derse girmem!

Cemil, onun fesine bir fiske vurdu:

— Hele bir girme de, göreyim! Haydi... daha fazla bekletme öğretmenini. Yeni bir dil öğrenmek görevindir. Öğreten sevmediğin biri diye... görevini yarım mı bırakacaksın?

Adnan, ağabeyinin konuşmasına bayılırdı. Onu kıramazdı da.

— Derse bekleyeceğim! diye gülümsedi.

Koştu, selâmlık kapısından konağa girdi.

İKİNCİ BÖLÜM

FRANSIZCA DERSİ

MÖSYÖ Arman, odada sinirli sinirli dolaşıyordu. Pencerenin önünde durdu. Yeleğinin cebinden, köstekli (30) saatını çıkardı. Baktı. Kırgın bir tavırla bıyıklarını çekiştirdi.

Aynı anda, dışardan ayak sesleri duydu. Döndü. Kumral kaşlarını çattı. Ellerini arkasında bağladı.

Kapı tıkırdadı.

---

30. Köstek: Saat kordonu.

— Giriniz! dedi Fransızca, Mösyö Arman.

Adnan'ın koşmaktan pembeleşen yüzü, aralıktan uzandı.

— İyi günler! dedi Fransızca. Sizi beklettim, galiba.

Yaşlı öğretmen, çat-pat Türkçe bilirdi. Çok gerekli şeylerin dışında, öğrencisiyle daima Fransızca konuşurdu. Öfkeyle ellerini havaya kaldırdı:

— Beklettiğinizin de farkındasınız! Bu... bu... çok kötü!

Çocuk kapıyı örttü. Nefis halının üzerinde yürüdü. Beyaz mendili ile, terini siliyordu.

Burası, Sadrettin Kâmi Paşa'nın çalışma odasına bitişikti. Evdeki çocuklar, özel derslerini burada alırlardı.

Bir çini soba, sedef kakmalı dolap... Oymalı masa ve sandalyeler... Duvarda, Sadrettin Kâmi Paşa'nın bir yağlıboya resmi vardı. Uzun yıllar önce yapılmıştı.

Gençliğinde, yakışıklı bir adam olduğu belliydi.

Adnan, dolaptan ders kitaplarını çıkardı. Mösyö Arman'ın, azarlamasına ara vermesini bekliyordu. İskemleye ilişti:

— Özür dilerim... okuldan yeni geldim!

— Yalan söylemeyiniz! Ümmü Feriç Kalfa, harem bahçesinde olduğunuzu söyledi.

Adnan, suratını iyice astı. Kitabını, defterini açtı. Mürekkepli kalemini, hokkasını ([31]) hazırladı. Öğretmenin, soluk almasından yararlandı:

— Ağabeyim Cemil Bey'e «Hoş geldin» demek istemiştim, dedi. Onu her zaman göremiyorum da!

---

31. Hokka: Maden, toprak, cam, billurdan yapılma, içi boş, küçük kap. İçine konan şeye göre adlandırılır. Mürekkep hokkası, ilâç hokkası, tükürük hokkası... gibi.

Mösyö Arman biraz yatışmıştı. Genç subay Cemil'den biraz çekinirdi. Onunla fazla karşılaşmaktan hoşlanmazdı. Buna, belki de, uluslararası savaş neden olmuştu.

Defteri işaret etti:

— Ödevinizi göreyim!

Önüne çekti. Uçlu kalemi, mürekkep hokkasına daldırdı. Yanlışları işaretlemeye başladı.

Adnan, yeni dersi çalışmamıştı. Bu heyecanlı günlerde, ders aklına girebilir miydi? Ya gelecek olayları ve savaşı düşünüyor, ya da yeni muzırlıklar yapıyordu. Şimdi bile aklı başka bir şeydeydi. Cebinden minik bir kutu çıkarmış, masaya koymuştu. Kaleminin ucu ile kapağına dokunuyordu. Ara sıra, komik bir gülümseyiş, yanaklarında geziniyordu.

— Burada ne çok yanlış var! diye inledi Mösyö Arman. Siz, bu dersi çalışmadınız mı?

Adnan dalgındı. Kutu ile oynuyordu. Öğretmenin sözlerini işitmemişti. Bu yüzden, Fransız, kutuya vurunca irkildi. Aynı anda, kutunun içinden bir ejder başı fırladı. Mösyö Arman'ın burnuna çarptı. Yaşlı adam, yerinden sıçradı.

Bundan sonra, olaylar hızla gelişti. Adnan bile, önleyemedi artık. Mösyö Arman, saldırıya uğramış gibi bir çığlık attı. Eli, mürekkep hokkasına çarptı. Mor mürekkep, güzelim halının üzerine döküldü. Çirkin bir leke yaptı.

— Rezalet... Rezalet! diye bağırdı yaşlı adam.

Hırsından tepinmeye başladı. Bu ise, başka bir felâkete neden oldu. Halının altında bir gürültüdür koptu. Evin diğer küçükleri, Nebile ve Nezihe'nin, kendi öğretmenlerini korkutmak için koydukları çata-patlar ateş almıştı!

Bu kez, yaşlı adam, zayıf bacakları üzerinde zıp zıp zıplamaya başladı.

Adnan, kendini tutamıyordu artık. Kahkahalarını salıverdi.

— Paşa babanıza bunları anlatacağım! diye bağırdı Mösyö Arman. Öğretmene saygı, böyle mi olur?

Çocuk hem gülüyor, hem de bir şeyler söylemeye çalışıyordu:

— Ben bir şey yapmadım ki!

— Nasıl yapmadınız? Derse oyuncak almak, bir! Ödevi yanlış yapmak, iki! Halının altına zararlı patlayıcılar koymak, üç! Daha sayayım mı?

Adnan, kasıklarını tuta tuta:

— Fakat, onları ben koymadım ki! dedi.

— Kim koymuş, öyle ise?

Kapı tıkırdadı. Mösyö Arman, hiddetle döndü:

— Giriniz!

Kâhya (32) Abdullah Efendi, kapıyı araladı:

32. Kâhya: Konağın idaresine bakan kimse.

— Bir sesler duydum da...

Gözü, kahkahalar atan Adnan'a takıldı. Kıpkırmızı yüzlü Mösyö Arman'a baktı. Halının üzerinde gittikçe yayılan mor lekeyi gördü.

— Aman Allah'ım! diye kendini tutamadı. Paşa hazretlerinin Isfahan'dan (33) getirttiği, değerli halı... Ne olmuş böyle?

Fransız, kâhyanın ne demek istediğini anlamıştı. Yüzü kireç gibi oldu. Ne yapacağını bilemez halde, çevresine bakındı. Adnan'ın gülüşü de kesilmişti. Biraz önceki neşesi, endişeye dönüştü. Bu olaya, kutudaki ejder başı sebepti. Paşa babası, her ne kadar Adnan'ı sevse de, olanlara kızacaktı.

Yaşlı öğretmen, ceketinin yakasını çekiştirdi. Ödev defterini kapadı.

---

33. Isfahan: İran'da, halıları ile ünlü bir kent.

— Bu koşullarda ders yapmam imkânsız! dedi.

Kitaplarını koltuğunun altına sıkıştırdı. Hışımla kapıya doğru ilerledi.

— Paşa hazretlerine, üzüntümü bildireceğim! diye ekledi.

Kapıya vardı. Cemil ile burun buruna geldi. Genç subay, Fransızın omzu üzerinden, içeri baktı. Ne olduğunu sordu.

Adnan, ejder hokkabaz kutusunu cebine atmıştı. Uslu uslu ağabeyine gülümsedi. Omuzlarını kaldırdı. Mösyö Arman, kendi dilinde, derdini anlatmaya çabalıyordu.

Cemil'in kaşları çatıldı. Kınayan gözlerle kardeşini süzdü. Adnan, kendini savunmak için ağzını açtı... Fakat ağabeyi onu susturdu.

— Burası temizlenene dek... babamızın çalışma odasına geçiniz, Mösyö Arman!

Eliyle, bitişik odayı işaret etti. Yaş-

lı öğretmenin korkusu ve öfkesi yatışmıştı. Teşekkür etti. Yaramaz öğrencisine çenesiyle kapıyı gösterdi.

Sadrettin Kâmi Paşa'nın çalışma odasına doğru ilerlediler.

Kâhya Abdullah Efendi, hizmetçileri çağırmaya gitti. Güzelim halıyı bir an önce temizlemeye gayret edeceklerdi.

-"Biz teslim olmuşuz"., Diye bir çığlık attı. "Elimiz kolumuz bağlanmış".

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORGU

SADRETTİN KÂMİ PAŞA'NIN çalışma odası çok güzel döşenmişti. Saten koltuklar, kadife perdeler vişne çürüğü rengindeydi. Ötede bir-iki maroken (34) koltuk daha göze çarpıyordu.

Sedef kakmalı masa, genişti. Üzerinde bir yığın dosya, yazılı kâğıt vardı. Kitaplar, gazeteler bir yana yığılmıştı. Oda-

34. Maroken: İnce ve yumuşak işlenmiş, bir çeşit keçi derisi.

nın en sevimli eşyası, o devir için bir lüks sayılan telefondu. Adnan, onun huniye benzer kulaklığını, sürahi ağzı gibi mikrofonunu pek garip bulurdu.

Masanın arkasındaki duvarda, Padişah Vahdettin'in yağlıboya bir portresi asılıydı.

Cemil, babasının koltuğuna oturdu. Hiç söze karışmadı. Büyük bir dikkatle, onları dinler, görünüyordu. Mösyö Arman da gayrete gelmişti. Ona iyi görünmek için, dersi daha sevimli şekle sokmaya uğraşıyordu.

Çocuk, babasından işiteceği azar yüzünden, konuyu pek anlayamadı. Ödevini yaparken, gözü ağabeyine ilişti. Cemil, masa üzerinde bazı notları karıştırıyordu. Kaşları çatılmıştı. Hatta yüzü, öfkeden allak bullak olmuştu. Yaşlı Fransız'ın arkası ona dönüktü. Bu yüzden, ne yaptığını göremiyordu.

Adnan'ın yüreği sıkıştı. Acaba, ne okuyordu orada Cemil?

Mösyö Arman:

— Yanlış yazıyorsunuz! diye çocuğu uyardı.

Adnan gözlerini kırpıştırdı. Dalgınlığından sıyrılmaya çalıştı. Bakışlarını önüne çevirdi. Fakat biraz sonra, tekrar ağabeyini süzüyordu.

Cemil, cep defterine küçük notlar almaktaydı. Kardeşinin baktığını fark etti, göz kırptı. Yaşlı Fransız'ı işaret etti, kaşları ile. Adnan, başını salladı. Ona bir şey belli etmemek gerekliydi.

Mösyö Arman, köstekli saatına baktı.

— Vakit tamam! dedi. Verdiğim ödevleri yapınız! Rica ederim, çalışınız! Bugünkü gibi olmayınız!

Cemil, hemen yerinden kalktı. Yazılı kâğıtları eski yerine bıraktı. Masaya çekidüzen verdi. Yaşlı Fransız'ı yolcu etmek için, odanın ortasına doğru yürüdü.

· Bu sırada, dışarda ayak sesleri duyuldu. Kâhya Abdullah Efendi telâşlıydı:

— Buradalar, Paşa Hazretleri:

Kapı açıldı. Adnan, heyecandan soluğunu tuttu. Tıkanır gibi oldu. İriyarı Sadrettin Kâmi Paşa, peşinde damadı Siret Bey ile içeri girdi.

— Kim izin verdi odama girmenize? diye gürledi.

Cemil atıldı:

— Ben söyledim, Paşa Hazretleri. Ders odası, oturulmaz haldeydi de...

Paşa'nın kaşları çatılmıştı.

— Bir daha... benden izin alınız! diye homurdandı. Şimdi çalışmak istiyorum! Güle güle...

Mösyö Arman, söyleneni şöyle böyle anlamıştı. Nasıl özür dileyeceğini bilemez halde çevresine bakınıyordu.

Cemil, askerce bir selâm verdi.

— İzninizle! Buyrun... şöyle geçelim Mösyö Arman.

Adnan, en arkaya kalmıştı. Paşababası, geniş adımlarla masasına yaklaştı. Kır sakalı, öfkeden titriyordu.

Siret Bey, birden çocuğu omzundan tuttu:

— Durun biraz, Adnan Bey!

Adnan:

«Eyvah! Azar işiteceğim!» diye düşündü.

Enistesi Siret Bey orta yaşlı, batılı görünüşlüydü. Sürekli saraya girip çıkardı. Son derece iyi giyinir, düzgün konuşurdu.

— Size önemli bir konuda danışacağım! dedi sevimli bir tavırla.

Adnan, korkulu gözlerle babasına baktı. Üvey ablasının kocası, ne denli sevimli olursa olsun... sevmezdi onu!

— Cemil Bey bu masaya yaklaştı mı hiç?

Çocuk, birden konuyu anlar gibi oldu. Değişik fikirli Cemil, onları korkutu-

yordu. Harem bahçesinde büyükannesi ve Bakiye Hanım'ın konuşmaları, telâşları... Cemil'in başına bir şey gelmesinden endişeleri...

— Farkında değilim! diye kekeledi.

— Düşün! diye gürledi babası. Buraya yaklaştı mı? Yazıları okudu mu?

— Bana inanmıyorsunuz!

— İnanıyoruz, diye gülümsedi Siret Bey. Belki gözünüzden kaçan bir şey vardır, diye düşündük!

Adnan bu kez, kendinden emindi:

— Hayır... görmedim! Şurada durdu!

Böyle derken, pencereyi işaret ediyordu.

— Dersi dinledi... çünkü Mösyö Arman'ın nasıl hocalık ettiğini denetlemek istiyordu.

Derin bir sessizlik oldu. Sadrettin Kâ-

mi Paşa, yerine çöktü. Başını elleri arasına aldı. Yorgun ve bıkkın bir sesle:

— Gidebilirsiniz! dedi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CEMİL'İN TELÂŞI

DNAN merdivenlere atıldı. Koşarak selâmlık bölümlerini geçti. Bahçeye çıktı. Kâhya Abdullah Efendi önüne çıktı.

— Ağabeyim Cemil Bey nerede? diye sordu.

— Faytonu hazırlatmamı söylediler.

— Onunla konuşmalıyım...

— Orada olacaklar... bakın!

Fayton, bulunduğu sundurmadan hareket etmişti. Siyah atlar, boyunlarını ile-

ri uzatıyorlardı. Sanki böylece, yolu daha iyi görmeye çalışıyorlardı.

Adnan, koşmaya başladı.

— Ağabey... durunuz... durunuz!

Bağırıyordu. Fakat soluğu tıkanıyor, sesini duyuramıyordu. Aralarında epey mesafe vardı.

Fayton, bahçe kapısının önünde durdu. Kanatların açılmasını bekledi. Bu durum, çocuğun biraz daha yol kazanmasına neden oldu.

Siyah atlar, ileri doğru adım attılar. Fayton hareket etti. Bu sırada, kapı oğlanı, koşan çocuğu fark etti. Cemil'e onu işaret etti.

Genç subay döndü, arkasına baktı. Kardeşini tanıyınca, faytondan yere atladı.

— Ne oldu Adnan? Telâşın nedir?

Adnan, heyecan içinde ağabeyine sarıldı:

— Seni çok seviyorum, ağabey! diye

soludu. Ne olur dikkat et! Başına bir şey gelmesini istemiyorum!

Sözcükleri birbirine katarak, biraz önce olanları anlattı. Cemil sevindi. Kardeşinin omuzlarından tuttu. Beraberce faytondan biraz uzaklaştılar.

— Gerçekten... yazılanlar önemli şeyler miydi? diye sordu çocuk.

Cemil güldü:

— Hani bir şey görmemiştin?

Adnan göz kırptı.

— Görmediğim için soruyorum, zaten!

Genç adamın yüzü ciddîleşti. Kardeşinin omzunu tutan parmakları kasıldı:

— Gerçekten... yazılanlar önemli şeylerdi! diye mırıldandı. Birtakım gizli belgelerin taslakları belki de... Paşababamız, beni cepheye göndertmedi. Arkadaşlarım gibi düşmanla çarpışamadım... ama...

Adnan atıldı:

— Hanımannem... insanın cephe gerisinde de savaşabileceğini söyledi! dedi.

Cemil başını salladı:

— İşte ben de bunu yapmaya çalışıyorum, Adnan. Ulusun tutumu nedir? Padişah efendimiz, devlet adamları ne düşünüyorlar? Türk aydınlarının düşmanları... azınlıklar... değerli komutanlar ne düşünüyorlar?... Bunları öğrenmek ve değerlendirmek gerek!

Adnan, pek bir şey anlamamıştı.

— Bunların ne faydası olacak? diye sordu.

— Türklüğü kurtarmak... yurdun parçalanmasını önlemek... batı uygarlığını uygulamak...

— Ağabey... korkuyorum!

— Korkma Adnan! Bütün bu gayretler... iyi bir gelecek içindir. Şimdi fazla oyalanmamalıyım. Beni sorarlarsa... bir arkadaşımın hastalık haberini aldığımı söylersin. Yemeğe yetişirim, inşallah!

Cemil, kardeşinin başını okşadı. Faytona bindi. Arabacıya işaret etti. Siyah atlar, neşeyle ileri atıldılar.

Adnan, konağa dönerken ağabeyinin sözlerini düşünüyordu. İyi bir gelecek... barış içinde bir düzen... huzur içinde bir ulus...

Cemil gözünde büyüdü, devleşti... onu ne denli sevdiğini, bir kez daha anladı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İZMİR'E MEKTUP

20 ekim 1918
İstanbul

CANIM kardeşim Ekrem,
Epeydir sana mektup gönderemedim. Ortalık çok karışık. Bunun sen de farkındasın sanırım. İstanbul, hop oturup hop kalmıyor. Paşababam, bazı geceler sarayda kalıyor. Konağa döndüğü zaman çok yorgun oluyor. Hanımannem de onu çok merak ediyor. Paşa babam, sadece büyükannemi ziyaret ediyor. Kimseyle konuşmuyor.

Ağabeyim Cemil, sık sık konağa geliyor. Artık, paşababamın çalışma odasına giremiyoruz. Kapısı kilitli... Sadece eniştem Siret Bey'de anahtar var. O da saraydan pek dönmüyor. Pek çok kişinin yeri değişmiş. Bazı kişiler sürülmüş.. kimi de uzak görevlere atanmış.

Sonunda ağabeyimin sözleri çıktı. İngilizlere yenildik, kardeşim. Sadrazam Talât Paşa; görevden çekildi. Ülkeyi terk ettiği söyleniyor. Şimdi Ahmet İzzet Paşa sadrazam oldu. ([35]) Bakalım, onun tutumu nedir?

Yenik ülkeleri ele geçirirlermiş. Buraya da düşman gelirse... ne yaparız?

Adnan, mürekkepli kalemin sapını ısırdı:

— Ne yaparız? diye tekrarladı.

Gecelik entarisini giymişti. Yatağında oturuyordu. Başucunda, şişesi geniş

35. 14 ekim 1918.

ve süslü bir idare lambası yanıyordu. Zayıf ışık, bakır mangalın, cilâlı mobilyaların üzerinde yansıyordu.

Çocuk, başucundaki komodine uzandı. Kalemini hokkaya daldırdı. Yeniden yazmaya hazırlandı.

Birden, kapının tıkırdadığını fark etti. İrkildi Kucağındaki mektubu, nereye koyacağını bilemedi. Kitabını kapadı. Yastığın altına sakladı.

Kanat aralandı. Adnan ürperdi.

— Kimsiniz? diye kekeledi.

Lambanın fitilini açtı. Ablası Nebile, sessizce içeri süzüldü. Kapıyı örttü.

— Uyanık mısın Adnan? Kapının altından ışığını gördüm de... biraz gevezelik etmeye geldim.

Adnan, derin bir soluk aldı.

— Uyumak üzereydim... diye mırıldandı.

Nebile, beyaz geceliği içinde peri kadar güzeldi. Kumral saçları omuzlarına

dökülmüştü. Yumuşak terlikleri, pıtırtı etmeden hareketini sağlıyordu. Geldi, kardeşinin yatağına oturdu:

— Bir şey duydum da... Büyükannemle hanımannemiz konuşuyordu... Paşababamızdan öğrendiğine göre...

Adnan, hacıyatmaz gibi yerinde doğruldu. Gözlerini ablasına dikti:

— Paşababamızdan mı? Ne olmuş?..

Bu kez kapı, tıkırdamadan açıldı. Kız kardeşine son derece benzeyen Nezihe, sessiz sedasız içeri süzüldü.

— Durun, beni de bekleyin! diye fısıldadı.

Koştu, Nebile'nin yanına oturdu.

Adnan, ikisine de, kuşkulu gözlerle baktı.

Nebile, tane tane:

— İngiliz Amirali Galdorp (Calthorpe) Limni adasındaymış, dedi. Osmanlı temsilcisi de oraya gitmeye hazırlanıyormuş.

— Niçin?

Bu kez Nezihe konuştu:

— Yenilmedik mi? ateş-kes anlaşması imzalanacak her halde.

Adnan'ın yüreği sızladı. Gözleri yaşardı. Ne diyeceğini bilemedi. Bu anlaşma iyi mi kötü mü olacaktı? Ağabeyi Cemil'in durumdan haberi var mıydı? Uzun zamandır konağa uğramamıştı. Acaba olayları başka yönden mi izliyordu?

— Bunu başka kimler biliyor? diye sordu.

— Sadece biz! dedi iki kardeş bir ağızdan.

«Ağabeyimin sözleri çıkıyor...» diye düşündü, kendi kendine. «Allah vere de, yurdu işgale kalkışmasalar. O zaman ne yaparız?»

Nebile ve Nezihe, bir süre daha bu konu üzerinde fikirlerini söylediler. Sonra iyi geceler dilediler. Odalarına çekildiler.

Adnan, yeğenine yazdığı mektubu çoktan unutmuştu. Lambanın fitilini kıstı. Uzun zaman, başı yastıkta kaldı. Gözleri tavana dikiliydi, fakat bir şey görmüyordu.

«Ağabeyim bir an önce gelse de, konuşsak!» diye söylendi.

ALTINCI BÖLÜM

MONDROS SİLÂH BIRAKIŞMASI

ADNAN, faytonun yokuş çıkışını heyecanlı gözlerle izliyordu. Bugün, herkesin dilinde dolaşan haber, acaba doğru muydu? Osmanlı temsilcileri ile İngilizler, anlaşmaya varmışlar mıydı? Bunun sonu iyi mi, kötü müydü?

Fayton bahçeye girdi. Kapıoğlanı:

— Ağabeyiniz Cemil Bey, geldiler, dedi.

Adnan, sevinçle yere atladı. Koşa koşa, harem bahçesine girdi. Onu nerede bu-

lacağını biliyordu. Şu anda Mösyö Arman'dan ve Fransızca dersinden daha değerliydi Cemil.

Genç teğmen, ayağını nilüferli havuzun mermer kenarına koymuştu. Dirseğini bacağına, çenesini de avcuna dayamıştı. Beyaz nilüferlerin arasından, suda yüzü yansıyordu.

İlerde, büyükhanım oturmuş nakış işliyordu. Üzerinde kaygılı bir hal vardı.

Adnan koştu, ağabeyine sarıldı. Elini öptü:

— Nerelerdesin ağabey? Uzun zamandır görünmedin!

Cemil, onun başını okşadı:

— Fena mı? Ben de, özleyesiniz diye görünmemiştim.

Çocuk, bir kahkaha attı. Bu sözlerin, şaka olduğunu biliyordu. Aklından geçenlerin sıkıntısı vurdu yüzüne. Birden somurttu:

— Ağabey... bugün bir şeyler duydum... doğru mu?

— Ne gibi?

— Herkes, Limni adasında, bir silâh bırakışması anlaşması imzalandığını söylüyor. Bunu, daha önceden de duymuştum... Fakat sonuçlarını tahmin edemiyordum. Gazetelerin dediğine göre...

Cemil, kardeşinin omzunu tuttu. Birlikte, bahçede ilerlediler.

— Sonuç çok kötü, Adnan! dedi üzgün bir sesle. Mondros'ta imzalanan silâh bırakışması anlaşması ([36]) tam bir fiyasko! ([37])

Çocuk, yüreğinin cız ettiğini hissetti.

— Bahriye Nazırı Rauf Bey, silâh bırakışması değil, teslim antlaşması yapmış sanki. Öylesine ağır ki kabul edilen şart-

---

33. Mondros silâh bırakışması: 30 Ekim 1918

37. Fiyasko: Bir iş sonundaki gülünç başarısızlık.

lar... bundan kötüsü...

Adnan, teselli edercesine ağabeyinin elini tuttu.

Cemil durdu. Dişlerini sıktı. Dudaklarını ısırdı.

— Ağabey... zaten bekliyordun böyle bir şeyi. Kaç gündür düşünüyorum... çok akıllısın sen!

— Benim gibi... aydın kişiler, komutanlar da biliyorlar, bekliyorlardı bu durumu. Padişah efendimiz daha cesur davranamadı... diretemedi!

— Ne olacak şimdi?

Cemil'in gözleri ateş saçıyordu sanki!

— Söyleyeyim: Çanakkale ve İstanbul Boğazları düşman savaş gemilerine açılacak. Cepheler (38) onlara teslim edilecek. Türk ordusu terhis edilecek. (39) Donan-

38. Cephe: Savaş bölgesi.

39. Terhis: Askerin ordudan salıverilmesi. Sivil hayata dönüşü.

ma (40), onların gösterecekleri limanlarda (41) bekletilecek!

Adnan, eliyle ağzını kapadı. Neler söylüyordu ağabeyi?

Cemil gözlerini yumdu. Devam etti:

— Düşman, bütün liman ve demiryollarından faydalanacak. Toros tünellerine el konulacak. Telsiz, telgraf kontrol edilecek.

Çocuk:

— Biz teslim olmuşuz! diye bir çığlık attı. Elimiz, kolumuz bağlanmış.

— Daha kötüsü de var! Düşman, kendi güvencesi ve esenliği için, askerî yerleri ele geçirme hakkına sahip. Yani... istediği yere... istediği gibi girecek... oraları istediği gibi kullanacak.

Adnan'ın yüreği gümbür gümbür atıyordu:

---

40. Donanma: Bir devletin deniz savaş kuvveti.
41. Liman: Gemilerin barındıkları yer.

— Buraya da gelirler mi? diye mırıldandı.

— Hiç kuşkun olmasın, Adnan!

Çocuğun ağzı açık kaldı. Sonunda, korktukları durum gerçekleşiyordu.

— Seni de terhis edecekler mi? diye sordu.

— İç güvenliği sağlamak için, küçük bir kuvvet bırakırlar sanıyorum. Hem bırakmasalar da ne önemi var? Anadolu'ya geçerim. Elbette Türk Ulusu, düşmana karşı koyacak gücü bulacaktır.

— İnşallah... fakat bu davranışa Paşababamız ne der?

— O, Padişah efendimizi sever. Onun kararlarını hoşgörür, doğrular. Tabiî fikirlerimiz birbirini tutmayacaktır!

— Sana bir zarar gelmesini istemem, ağabey!

Cemil, kardeşinin başını okşadı:

— Beni düşündüğüne memnun oluyorum, Adnan. Önümüzde zorlu günler

var. Bunları ancak, güçlü olursak atlatabiliriz. Yoksa... tutsaklıktan kurtulamayız.

Beraber, biraz daha dolaştılar.

— Senin Fransızca dersin ne oldu? diye sordu ağabeyi.

Adnan, omuzlarını kaldırdı:

—Mösyö Arman biraz beklerse ölmez ya!

— Yoksa... geçen günkü gibi bir patırtı kopsun mu istiyorsun?

Çocuğun gözleri büyüdü:

— Allah saklasın! diye söylendi.

— O halde vedalaşalım... Belki dersin bitene kadar konakta kalamam... Şu ara, paşababamızla karşılaşmak istemiyorum.

Adnan, istemeye istemeye Cemil ile vedalaştı.

YEDİNCİ BÖLÜM

İZMİR'DEN MEKTUP

5 kasım 1918
İzmir.

CANIM kardeşim Adnan,

Olaylara nasıl üzüldüğümü söylememe gerek yok, sanırım. Her yerde Mondros üzerine konuşuluyor. Sen yazmasaydın, bu denli ağır şartları kabul ettiğimizi bilemeyecektim. Annem ağladı. Babam düşünceli... Bu ara işlerinin durgun olduğundan da söz ediyor. Devlet daireleri çalışılamaz hale gelmiş. Herkes, bir şeyler olmasını bekliyor.

Okuluma devam ediyorum. Öğretmenim de durumdan korkuyor. Mahalle mektebine (42) giden arkadaşlarım ise, gelişmelerin farkında değiller. Hele Padişah Efendimizin kararlarını doğru bulan hocalar onları iyice zehirliyor. Güya, İngilizler bizim düşmanımız değilmiş. Güya, buraya dost olarak geleceklermiş. Bize büyük yardımları olacakmış. Ülkemiz çok ilerleyecek, gelişecekmiş.

Gelişme, ilerleme bunun neresinde, anlayamadım? Nasıl olur da düşman, bizim iyiliğimizi düşünür? Saçma değil mi?

Bitişiğimizde bir Rum aile oturuyor, bilirsin. Oğulları Niko ile iyi arkadaştık. Son zamanlarda davranışları bir tuhaflaştı. Beni gördü mü yolunu değiştiriyor. Görmemezlikten geliyor, ya da selâmımı almıyor.

---

42. Mahalle mektebi: Çocuklara okuma yazma, Kur'an, dinsel terbiye öğreten okul.

«— Oynayalım mı?» diye sorsam, cevap bile vermiyor.

Önceki gün, okuldan dönerken, bahçe kapısının önünde karşılaştık. Benimle neden konuşmak istemediğini sormak için durdum. Acele yolunu değiştirmek istedi. Arkasını döndü. Kolundan yakaladım:

«— Niko, ne oldu sana?» diye sordum. «Niçin benden kaçıyorsun?»

«Omuz silkti.

«— Bunun bir nedeni olmalı, Niko. Seni kıracak bir davranışta bulundumsa, özür dilerim. Hatırlamıyorum.. Böyle bile olsa... Beni uyarman gerekirdi.»

Niko yüzüme baktı. Gözlerindeki anlamı sevmedim. Sanki beni aşağılar gibi bir tavır takındı.

«— Artık seninle konuşmayacağım, dedi. Hiç bir Türk'le konuşmayacağız. Yüzyıllar boyunca topraklarımıza sahip çıktınız. Artık, eskisi gibi, buranın efendisi

biz olacağız. Sizler de bize uşaklık edeceksiniz.»

«— O nasıl söz, Niko? Şimdiye dek, sizi aşağılamışız gibi konuşuyorsun. Burada hep beraber, dostça, kardeşçe... iyi ve kötü günlerde beraber yaşamadık mı? Ne demek uşaklık? Nereden çıkardın bunu da?...»

Niko, birden kolunu silkeledi. Elimden kurtuldu. Geri geri giderken:

«— Yakında göreceksiniz! diye bağırdı. Devletiniz parçalandı. Ordunuz yok, hiç bir şeyiniz yok! Bin yıllık Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacak! Böylece, başkent yine Kostantinapolis olacak!»

Yumruğunu sıkmış, kuzeyi, İstanbul'un bulunduğu yönü işaret ediyordu.

Nasıl oldu bilmem, kan beynime sıçradı. Kitaplarımı, olanca gücümle başına fırlattım. Kendini koruyamadı. Bir tanesi, alnına isabet etti. Sıyrıldı. Kanadı. Dengesini kaybetti, bacakları üzerine, çö-

melir gibi düştü. Avcu çizildi.

Birden pişman oldum. Onu kaldırmak için uzandım. Tiksintiyle itti, beni.

«— Çekil, git buradan! diye bağırdı. Nefret ediyorum, hepinizden. Pis Türkler!... Göreceksiniz, yakında pişman olacaksınız!»

Dondum, kaldım. Yerinden kalkışını, üstünü silkeleyişini görmeyen gözlerle izledim. Kafam karmakarışık olmuştu. Benim arkadaşım, içtiğimiz su ayrı gitmeyen Niko, nasıl böyle konuşuyordu? Kim öğretmişti ona bunları? Kimin sözlerine kanmıştı?

Başka birine inanmış bile olsa, beni kışkırtmaya ve üzmeye hakkı var mıydı? Ben ki onu incittim mi acaba, diye peşinde dolaşırken, o, yüzüme karşı nefretini haykırıyordu.

Adnan, sevgili kardeşim! Bu gerçek olabilir mi? Bazen düşünüyorum ve düş

görmüş olabileceğimi sanıyorum. Korkulu bir düş! Fakat ya gerçekse?!... Çok sevdiğim bir arkadaşımın, bir anda, yılan şeklini aldığını sanıyorum... Son derece tiksiniyorum!

Beş yüz yıla yakın bizim olan bu topraklarda, yeniden nasıl Bizans İmparatorluğu kurulabilir? Türk İstanbul, nasıl yabancılaşır? Söylemeye bile dilimizin varmadığı bir düzene girer?

Benimle aynı duyguları paylaştığını biliyorum, Adnan. Bu yüzden, sıkıntılarım azalır gibi oluyor. Fakat neye yarar? Düştüğümüz çıkmazdan kurtulmak için bir şeyler yapmak gerek? Cemil Ağabey'in ne yapıyor? Bari o, bir çıkar yol gösterse!...»

Adnan, başını okuduğu kâğıttan kaldırdı. Dudaklarını ısırdı. Derin bir soluk aldı.

Yanıbaşında oturan Nezihe ve Nebile

birbirlerine baktılar. Onlar da içlerini çektiler.

Adnan:

— Cemil Ağabey, görünürlerde yok ki! diye mırıldandı. Sanki karşısında yeğeni Ekrem vardı. Onunla konuşuyordu.

Nebile:

— Yoksa Anadolu'ya mı geçti? diye sordu.

Nezihe başını iki yana salladı:

— Gitseydi, haberimiz olmaz mıydı?

Adnan araya girdi:

— Bu kez, paşababamıza danışmaz sanırım... Oh, ben de onunla beraber olmak isterdim!

Bu sırada oda kapısı açıldı. Anneleri Gülnihal Hanımefendi içeri girdi. Beyaz tenli, siyah saçlıydı. İnce yapılı ve gençti. Sadrettin Kâmi Paşa'nın üçüncü karısıydı. Nezihe, Nebile ve Adnan'ın öz annesiydi. Açık fikirli, açık sözlü, batı eğitimi görmüş bir kadındı. Kolay heyecana

kapılmazdı. Olayları, soğukkanlı karşılamasını bilirdi.

— Sizi bahçede aradım çocuklar, dedi. Neden buraya kapandınız? A, bir haber mi bu?

İnce parmağı ile, mektubu gösteriyordu. Adnan:

— İzmir'den, Ekrem'den mektup aldım anneciğim, diye doğruladı.

Yazılanları, kısaca ona da anlattı. Gülnihal Hanımefendi düşündü bir süre. Nezihe sordu:

— Onların... yeniden Bizans Devleti'ni kuracak güçleri var mı?

Annesi başını salladı:

— Bilinmez! Bunca yıllık düşlerini gerçekleştirmek için, ellerinden geleni yapacaklardır.

Adnan sıçradı, ayağa kalktı. Ateşli bir tavırla:

— Boş mu duracağız? diye bağırdı.

Elimiz kolumuz bağlı mı oturacağız? Ağabeyim Cemil diyor ki...

Annesi, onun başını okşadı:

— Cemil'in ne dediğini biliyorum, Adnan. Yalnız bunu, uluorta her yerde söylemeyin sakın! Ne paşababanızın, ne de enişteniz Siret Bey'in duymaması gerekir.

Üç kardeş bir ağızdan:

— Demek onunla konuştunuz! dediler.

Gülnihal Hanımefendi, kendinden beş-altı yaş küçük üvey oğlu ile iyi anlaşırdı. Onun fikirlerine değer verirdi. Kararlarını beğenirdi. Fakat şu karışık zamanda, bunları herkese söylemeyi doğru bulmuyordu.

— Evet! diye onları doğruladı. Haydi şimdi bahçeye ininiz ve oynayınız. Böyle önemli konuları, bırakın büyükleriniz halletsin! Elbette onlar, daha iyi düşünürler!

Adnan:

— İyi düşündükleri için değil mi bu hale geldik! diye söylendi.

— Adnan! diye çıkıştı annesi. Rica ederim gidiniz! Başıma ağrı girdi. Biraz düşünmem gerek.

Üç kardeş, annelerini yalnız bırakarak dışarı çıktılar. Nebile:

— O da üzüldü... dedi. Bize sezdirmedi ama... Ne denli sarsıldığını anladım!

— Annemiz neyi düşünecek? diye sordu Nezihe.

Adnan durdu. Kardeşlerine baktı. Gülümsedi:

— Elbette ya... O da düşünecek, kurtuluşumuzu... Herkes düşünecek! Ta ki, bulana kadar!...

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KORKULU GÜNLER

Üç kardeş, Siret Bey'in çocukları Nihal ve Faruk, Ümmü Feriç Kalfa'nın gözleminde geziye gitmişlerdi. Faytoncu Haşmet Efendi, onları istedikleri yerlere götürmüştü. Çoğu, İstanbul'un mesire (43) yerleriydi. O gün cuma idi ve tatildi. (44)

---

43. Mesire: Gezi yeri.

44. Hafta tatili: O devirde hafta tatili, Müslümanların kutsal ibadet günü olan cuma idi.

Buralarda panayırlar vardı. Gelenler, hokkabazlar, meddahlar, (45), tuhaf yaratıklar bulunan çadırları gezerlerdi. Bu arada çekirdek, kâğıt helva, kaymaklı dövme dondurma yerlerdi. Susayınca şerbet, turşu suyu içerlerdi.

Çocukların en ilgisini çeken, satıcıların değişik giysileriydi. Çıngıraklı, sayısız madenî sallantı takılı güğümlü (46), tozluklu (47), fesli, külâhlı, (48), şalvarlı, (49), cepkenli, renk renk mintanlı (50) satıcılar... Azınlıkların giyimleri de farklıydı.

---

45. Meddah: Taklitli hikâye anlatan kimse.
46. Güğüm: Büyük ve tek kulplu, ağzı dar su kabı.
47. Tozluk: Baldır ya da ayağı tozdan korumak için sarılan ya da geçirilen şey.
48. Külâh: Keçeden yapılma ucu sivri başlık.
49. Şalvar: Çuhadan ya da kumaştan yapılan bol pantolon.
50. Mintan: Basma gömlek.

Rum, Ermeni, Yahudi, Arap, Kürt ve diğerleri, giysilerinden tanınırdı.

Nebile, faytondan başını uzattı. Bir ağacın altında, genç hanımlara bakla falı bakan bir çingene kadınını gösterdi:

— Ne dersiniz? Biz de falımıza baktıralım mı?

Ümmü Feriç Kalfa, hiddetle soludu:

— Hele büyüyün de, o zaman baktırırsınız!

Çocuklar gülüştüler.

Nebile üsteledi:

— Canım, benim ne için fal baktıracağımı biliyor musunuz?

Nezihe eğildi, kız kardeşinin yüzüne baktı:

— Söyle de öğrenelim!

— Soralım ona... bu işin sonu neye varacak!

Herkes dikkat kesildi. Faruk ve Nihal, birbirlerine baktılar. Babaları, Padişah'ın adamı olduğuna göre... onun dü-

şüncelerini savunurlardı.

— Hangi işin sonundan söz ediyorsunuz? diye sordu Faruk.

Aynı yaşta olmalarına rağmen, Nebile ve Nezihe, iki kardeşin üvey teyzesi oluyordu. Tabiî bu durumda Adnan da dayılarıydı. Beraber oynasalar da, saygı sınırlarını aşmazlardı.

Nebile, eliyle havada belirsiz bir işaret yaptı:

— Yersiz bir soru... Sanki çevremizde pek çok iş varmış gibi...

Nihal, telâşlı bir tavırla ellerini ovuşturdu. Yaradılıştan korkaktı. Tartışmalardan son derece çekinirdi.

— Zaten çingene falcı bunu bilemez ki... dedi.

Faruk, ters ters ona baktı. Nihal sustu, yutkundu.

Ümmü Feriç Kalfa, ince sesi ile araya girdi:

— Aman, nedir derdiniz?!... Vallahi Paşa Hazretlerine söylerim...

Adnan, ilk kez söze karıştı:

— Niçin alınıyorsunuz, Faruk? Ne denli korkulu günler yaşadığımızın farkında değil misiniz? Bakın şu gezi yerine... Her zamankinden farklı şeyler görmüyor musunuz? İnsanlar neden grup, grup. Neler konuşuyorlar? Neden ürkek ürkek çevrelerine bakıyorlar? Yoksa, jurnalcılardan mı korkuyorlar?

Faruk, kıpkırmızı olmuştu. Adnan'ın, kendi babasından söz ettiğini anlamıştı. Sinirli bir tavırla ayağa kalkmak istedi. Fayton sarsılınca, kardeşinin üzerine doğru yıkıldı.

Ümmü Feriç Kalfa:

— Haşmet Efendi, konağa dönüyoruz! diye sürücüye seslendi.

Atlar yön değiştirdiler. Nebile ve Nezihe el ele tutuşmuş, oturuyorlardı. Nihal, önüne bakıyor, Faruk, ceketinin

yeniyle oynuyordu. Adnan, gözlerini onun fesine dikmişti. Araba sarsıldıkça yerlerinden sıçrıyorlardı. Sabahtan beri devam eden neşeli hava bitmişti artık. Yedikleri kâğıt helvalar, içtikleri şerbetler, oynadıkları oyunlar, bir çırpıda unutulmuştu.

Ümmü Feriç Kalfa:

— Cenaze görmüş gibi bir haliniz var, nedir bu? diye çıkıştı. Alınacak, darılacak ne oldu, hâlâ anlayamadım. Büyüklerin işine burnunuzu sokmayın. Neyinize sizin bugün, yarın?!... Oturun, keyfinize bakın. Ardınızda Paşa Hazretleri gibi bir kişi varken... hiç birinizin sırtı yere gelmez, evvel Allah! Bırakın halk ne yaparsa yapsın, size ne? Neşenizi niçin bozuyorsunuz?

Adnan dayanamadı:

— İşinize geldi mi büyük, işinize gelmedi mi küçük oluyoruz!

Sözünü tamamlayamadı. Bir grup

insan, yüksek sesle konuşarak faytonun yanından geçti. Heyecanlı oldukları belliydi. Az ilerde, tüfekleri omuzlarında askerler duruyorlardı. Fakat hiç bir şey yapmıyorlardı. Sıkıntılı bir halleri vardı.

Dolmabahçe sarayının yanından geçtiler. Sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştı. Sanki kaynayan bir kazan gizliydi orada. Beklenmedik anda patlaması, ortalığı darmadağın etmesi bekleniyordu.

Fayton, konağa ulaştı. Çocuklar inerlerken, Faruk, kız kardeşini dürttü. Sundurmanın altında bağlı duran aygırı (51) işaret etti.

— Büyük dayı gelmiş! diye söylendi.

Sesinde, belli belirsiz bir kin vardı. Adnan, bunu fark etti, kızdı. Az önce aralarında geçen tatsız durumdan pişman olmuştu. Bir şeyler söyleyip yeğenlerinin gönlünü almayı düşünüyordu. Oysa şim-

51. Aygır: Erkek at.

di, yeniden öfkelenmişti. Cemil Ağabeyine söz edeni, tepeleyeceği geliyordu.

«Herkes onun gibi vatansever olsun!» diye düşündü.

Harem bahçesine doğru ilerledi. Ağabeyini mermer havuzun yanında bulacağına emindi.

Gerçekten Cemil, annesi Bakiye Hanımefendi ve Gülnihal Hanımefendi ile beraberdi. Heyecanlı bir konuşmanın içindeydiler. Fakat ne dedikleri uzaktan anlaşılmıyordu.

Cemil, onu görünce durdu. Gülümsedi. Yüzü tatlı bir anlama büründü. Kucaklaştılar. Her zamanki gibi Adnan'ın sitemlerini dinledikten sonra:

— Anlat bakayım, bütün gün nerelerdesiniz? diye sordu.

Adnan, bir çırpıda olanları sıraladı.

Bakiye Hanımefendi, ürkek bir tavırla:

— Deli bu çocuklar! dedi. Yaşınıza

başınıza bakmadan... nenize gerek böyle konuşmalar?!...

— Bazen gerekiyor, hanımanne! dedi Cemil. Kimin dost, kimin düşman olduğu meydana çıkıyor.

— Aman oğlum!... Yavaş konuşunuz, duyacaklar!

— Gördünüz mü? Biz, kendi kendimizden korkar olduk! Nerede kaldı dış düşman?

Adnan'ın annesi araya girdi:

— Ben de Bakiye Hanımefendi gibi düşünüyorum. Şimdilik, konakta bir fikir ayrılığının ortaya çıkması doğru değil. Bunun da zamanı gelecektir!

Adnan atıldı:

— Fakat neden?

Annesi cevapladı:

— Büyük bir çıkmazın başındayız, yavrum. Bunun sonunu, elbirliği ile açmak zorundayız. Yoksa arada sıkışır, boğuluruz. Kimse yardım edemez. Düşman-

larımız, bizim zayıf düşmemizi bekliyorlardı. Fırsat buldular, yenildik. Bir ülke, nasıl zayıf düşer? Fikir ayrılıkları çıktığı, herkesin birbirini yemeye başladığı zaman!

Cemil, başıyla onu doğruladı.

Bakiye Hanımefendi çok üzgündü. Oğlunun başına bir şey gelmesinden korkuyordu. Zaten, yaradılıştan ürkekti. Fazla söze karışmazdı. Laf işitmekten çekinirdi. Cemil'in fikirlerine Sadrettin Kâmi Paşa'nın kızacağını biliyordu. Belki de Paşa çoktan duymuş, öfkelenmişti.

Adnan, ağabeyinin anlattıklarını dinliyordu. Bir komutanın gelişinden söz ediyordu Cemil.

— Çanakkale savaşlarında adı duyulmuş bir komutan vardı. O sıra, Albay rütbesindeydi. Adı, Mustafa Kemal'di.

Gülnihal Hanımefendi:

— Adını, Paşababanızdan duymuş

olacağım! dedi. Anafartalar kahramanını söylemiyor musunuz?

Adnan'ın yüreği gümbürdemeye başlamıştı. Cemil, devam etti:

— Bir müddet İstanbul'da kalmıştı. O ara, Harp Okulunda öğrenciydim. Kendisiyle tanışmıştım. Sonra Kafkas, Suriye cephelerine gitti. Paşalığa yükseldi. Derken, Yıldırım orduları komutanlığına atandı. Mondros silâh bırakışması imzalanınca, Yıldırım Orduları'nın dağıtıldığını öğrendim. Şimdi İstanbul'a çağırılmış. Yoldaymış... Bugün, yarın buradadır!

— Ondan ne umuyorsunuz ağabey? diye sordu Adnan.

— Mustafa Kemal Paşa, ileri görüşlü bir askerdir. Daha Harp Okulundan mezun olduğu sıralar, Sultan Abdülhamit'in dikkatini çekmişti. (52) Padişah, onu Şam'a göndermekle kurtulacağını sanmış-

52. Ocak 1905

tı. Fakat Kemal Paşa orada, Türk aydınları ile birleşmiş, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni ([53]) kurmuştu. Başka yerlerde de, bu cemiyetin şubelerini açtı. Selânik'e geçti. İttihat ([54]) ve Terakki ([55]) Cemiyetine girdi. Sonra ordunun siyasete karışmasını doğru bulmayarak, ayrıldı. Trablusgarp ([56]), Balkan Savaşlarında bulundu. Dünya harbine girdiğimizde, Almanların yenileceğini söylemişti. Fakat bunu ilgililere anlatamadı.

— Şimdi buraya geliyor, öyle mi?

— Evet.

— Durumun önemini o da kavramış olmalı! dedi Gülnihal Hanımefendi.

— Bundan şüphe etmem, efendim.

Adnan:

---

53. 1906

54. İttihat: Birlik

55. Terakki: İlerleme

56. 1911

— Siret Bey, bu yana geliyor! diye onları uyardı.

Hepsi toparlandılar. Her halde Faruk ve Nihal, faytondaki konuşmaları, babalarına iletmişlerdi. O da, konuşma kapısı açmak istiyordu. Böylece, ağızlarından laf almayı düşünüyordu.

— Rahatsız etmedim ya? diye gülerek sordu. Paşa Hazretleri, saraydan ayrılamadılar. Ben, konağa gelip hatırınızı sorayım, dedim.

Adnan, ağabeyine baktı. Onun yanında, kendini çok güçlü hissediyordu.

— Saray ne âlemde? diye sordu Cemil.

— Nasıl, «Ne âlemde?»...

— Yani, Mondros'un sonuçları... Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın istifa ettiğini duydum. ([57])

---

57. 11 kasım 1918

— Padişah Efendimiz, bundan memnun mu sanıyorsunuz?

— Ama, onun adına imzalanmıştır, bu anlaşma.

— Yenik bir devlet, başka ne yapabilirdi? Batı uygarlığı bizden çok üstün. İstediğini yapar, kıskıvrak kalırız...

Cemil, elini salladı, bu sözü beğenmemişçesine:

— Daha kötüsünü düşünemiyorum!

Siret Bey'in yüzü ciddîleşmişti. Deminki nazikliği kaybolmuş, gerçek tavrı ortaya çıkmıştı:

— Dikkatli olun, Cemil Bey! Padişah Efendimiz'in kararlarına ters sözlerdir, bunlar!

Cemil'in sesi de sertti, bu kez:

— Sokaktaki satıcıya sorun... O da böyle düşünmektedir!

Kadınlar, konuşmanın tartışmaya dönüşeceğini fark etmişlerdi. Telâşlandılar.

— Hava serinledi! dedi Gülnihal Hanımefendi. İçeri girsek, fena olmayacak.

Bakiye Hanımefendi de ona katıldı. Cemil ayağa kalktı.

— Ben de gidiyordum, zaten. Paşa Hazretlerine hürmetler ederim. Kendisi ile konuşmak fırsatını bulamıyorum. Uzak İllerden birine, görevle gönderilmemi, rica edecektim.

Annesinin gözleri dehşetle açıldı. Adnan'ın içi cız etti. Siret Bey sinsi sinsi sırıttı:

— Bunu, paşababanıza duyuracağım! Memnun olmayacaklar... fakat ısrar ederseniz, kabul edecektir!

— Kabul etmesini dilerim!

Cemil, askerce hepsini selâmladı. Kadınların ellerini öptü. Yanlarından ayrılırken, kardeşine göz kırptı.

Adnan, peşinden koştu.

— Ağabey... gerçek mi bu? Gidecek misin?

— Evet...

— Fakat...

Cemil durdu. Kaşları çatılmıştı:

— Yararlı bir iş yapmamı istemiyor musun? diye çıkıştı.

Sesi öfkeliydi. Çocuk ürperdi:

— Beni de götür, ağabey...

Genç subayın gözleri yaşardı. Onun çenesini tuttu. Alnından öptü.

— İnşallah... o günler de gelecek, Adnan!

Sundurmaya varmışlardı. Atına bindi. Adnan, onun ne denli heybetli ve güçlü olduğunu fark etti. Bir kahraman gibi görünüyordu, ağabeyi.

«İnşallah... Ben de büyüyeceğim!» diye düşündü.

DOKUZUNCU BÖLÜM

YABANCI GÜÇLER İSTANBUL'DA

14 kasım 1918
İstanbul

CANIM kardeşim Ekrem,

Seni çok üzecek bir haber yazıyorum. Belki, mektubum eline geçene kadar, başkalarından duymuş olursun. Komşun Niko'nun sözleri çıkmak üzere. İstanbul'a dün, yabancı ülke gemileri geldiler. ([58])

58. İstanbul'a yabancı gemilerin gelişi: 13 kasım 1918

Sabah, okula giderken yolda ummadığım bir kalabalıkla karşılaştım. Herkes bağırıyor, bir şeyler söylüyordu. Sahile doğru koşuşuyorlardı. Boğazda bir yığın gemi duruyordu. Aman Ya Rabbi, ne çoktu, bir bilsen!

Kadınlar, çocuklar ağlıyorlardı. Yaşlı bir adamın sakalına süzülen göz yaşlarını gördüm.

«— Nasıl yaptılar bunu! diye bağırıyordu. Nereye geliyorsunuz, geri dönün!»

Askerler, halkı yatıştırmakta zorluk çekiyorlardı. Fayton, daha fazla ilerleyemedi. Durunca inmek istedim. Haşmet Efendi bırakmadı.

«— Halkın ne yapacağı bilinmez, küçük bey! dedi. Rica ederim, inmeyiniz!»

Biraz ötede, kalabalık bir grup şarkı söylüyordu. Bunlar, daha çok Rum azınlıklardı. Aralarında Ermeni ve Yahudiler de vardı.

«— Yaşasın İngilizler... Yaşasın galipler:» (59) diye bağırışıyorlardı.

Kendimi tutamadım, ağlamaya başladım. Bir vatansever Türk çocuğu için, ne kötü bir olaydı, bu!

Gemilerden inen askerler, filikalarla (60) kıyıya geliyordu. Demin şarkı söyleyen grup, şimdi onlara çiçek atıyordu. Azınlıklar sevinç içindeydi.

Bunca yıl beraber yaşadığımız insanlar, ne denli kinle doluydular bize karşı, işte o zaman anladım. Onlar için dostluk, kardeşlik, sevgi... böyle anlarda siliniyordu.

Avaz avaz haykırmak istiyordum. Ama çenelerim tutulmuştu. Soluk almakta bile güçlük çekiyordum. Çevremdekiler de benim gibiydiler.

59. Galip: Yenen. Kazanan.

60. Filika: Gemilerde bulundurulan sandallara verilen ad.

Halk uzun zaman dağılmadı. Gruplaşan ve önemli merkezlere giden askerlere yol vermek istemiyorlardı. Böyleleri dipçik yiyor, sertçe itiliyordu. Halk bir şeyler yapmak istiyor, beceremiyordu.

Haşmet Efendi, faytonu geri çevirdi. Konağa zor ulaştık. Yolda devamlı, bir yöne doğru giden insanlara rastlıyorduk. Bazen, yabancı bayrak taşıyan ve şarkılar söyleyen azınlıklar geçiyorlardı.

«— Yaşasın Bizans... Yaşasın Kostantinopolis!» diye bağırıyorlardı.

Ben ağlıyordum... Haşmet Efendi ağlıyordu... Herkes ağlıyordu.

Adnan ürperdi. Kapı tıkırdar gibi olmuştu. Bu kargaşalıkta, kime güveneceğini bilemiyordu. Mektubunu, yorganın altına sakladı. Mürekkepli kalemle hokkayı çekmeceye attı.

— Giriniz! demeye fırsat kalmadan kapı açılmıştı. Uzun boylu bir gölge içeri süzüldü.

— Cemil ağabey! dedi hayret ve korkuyla karışık.

Genç subay, parmağını dudaklarına bastırdı. «Sus» işareti yaptı. Çevresini dinledi.

Adnan'ın yüreği öylesine çarpıyordu ki, odanın ortasında sanki davul çalınıyordu.

Cemil'in sırtında paltosu vardı. Nefes nefeseydi. Yaklaştı, yatağa oturdu.

— İyi misin, Adnan?

— Ağabey! diye ona sarıldı çocuk. Birden, ağlamaya başladı.

— Adnan!. Bebek misin sen?

— Ne olacak şimdi, ağabey?

— Dinle beni!... Düşman, demiryolu istasyonlarını ele geçiriyor. Telgraf merkezleri işgal edilmiş. Silâh depolarını da almak üzereler. Birkaç tanesine girdiler bile. Ben ve bazı arkadaşlarım, bu silâhlardan, kurtarabildiklerimizi kaçırmak istiyoruz.

Adnan'ın gözleri büyüdü:

— Nereye?

— Karadenize... Anadolu'ya... Bize silâh gerek. Oysa düşman bizi silâhsız bırakmak istiyor. Şimdi... iş başa düştü! Başarırsak ne âlâ... Başaramazsak, vatan sağ olsun! Senden bir ricam var...

Cebinden bir zarf çıkardı. Adnan'a uzattı.

— On güne kadar benden haber alamazsan... bunu anneme ver. Hakkını helâl etsin!

— Ağabey... Tehlikeli bir şey yapmak üzeresin!

Adnan'ın yanaklarından göz yaşları süzülüyordu. Cemil güldü. Uzun zamandır, ilk kez neşeli bir hali vardı.

— Kolay şeyi herkes yapar... Benden haber alamazsan, Anadolu'ya geçtim demektir. Yakalanırsam, ya da ölürsem duyulacaktır. Bundan kimsenin haberi yok. Bir tek sen biliyorsun!...

Ayağa kalktı. Tekrar çevresini dinledi.

— Artık gitmeliyim! dedi.

Adnan hıçkırdı:

— Ağabey... Ben sensiz ne yaparım?

— Erkekler ağlamaz, Adnan. Sen böyle mi kurtaracaksın vatanı? Herkes güler sonra!

Çocuk, kendini tutmaya çalıştı:

— Yolun açık olsun ağabey!

Onun elini öptü. Kapıya kadar geçirdi. Birden aklına geldi:

— Bir şey soracağım: Mustafa Kemal Paşa, gelebildi mi İstanbul'a?

Cemil durdu. Onun başını okşadı.

— Geldi Adnan. Dün, düşman donanmasını da gördü.

— Konuştun mu onunla? Ne dedi? Ne yaptı?

— Üzgündü... «Geldikleri gibi giderler!» dedi.

Adnan'ın tekrar gözleri yaşardı. Ağa-

beyiyle vedalaştı. Kapıyı örttü. Cemil'in verdiği zarfı göğsüne bastırdı. Bir süre, odanın ortasında kalakaldı. Sonra koştu, yorganın altından mektubu çıkardı. Yazdıklarını okudu. Altına, daha iri harflerle ekledi:

«Hepimiz... tüm dağ-taş ağlıyorduk! Fakat şuna inanıyorum ki Ekrem, geldikleri gibi gideceklerdir!»

ONUNCU BÖLÜM

SIKINTILI BİR BEKLEYİŞ

ADNAN, günleri sayarken bunalıyordu. Her an Cemil'in çıkıp gelmesini bekliyordu. Yoksa, o zarfı, üvey annesine vermek zorunda kalacaktı. Kim bilir, ne kadar perişan olacaktı Bakiye Hanımefendi. Zaten, oğlunun uzak bir yere gitmek istemesi, onu çok üzmüştü.

Adnan, derste, arkadaşlarıyle oynarken... hep bunları düşünüyordu.

O gün, okul dönüşü, yine harem bahçesine gitti. Bütün kadınlar, camlı kısım-

da toplanmışlardı. Burası, konak hanımlarının, yağmurlu zamanlarda oturmaları için yapılmıştı. Çepeçevre camlı, çakıl döşeliydi. İçinde hasır iskemleler, masalar, divanlar vardı.

Adnan, herkesin orada bulunuşundan koşkulandı. Odasından çıkmayan Pakize Hanımefendi bile oradaydı. O, Sadrettin Kâmi Paşa'nın ilk karısıydı. Siret Bey' in de kaynanası oluyordu.

Semaverde çay fokurduyordu. Ümmü Feriç Kalfa, bardakları doldurmakla meşguldü. Genç Hanımlar iş işliyordu. Çocuklar ise, dışarda oynuyorlardı.

Nebile koştu, erkek kardeşinin yanına geldi.

— Geciktiniz Adnan: Yolda bir şey mi oldu, diye endişelendik.

— Bir şey? Ne olabilir? Asıl, siz söyleyin bakayım... Niçin, bütün konak halkı burada?

— Biraz önce, Paşababamız geldi.

Herkese, Padişalı Efendimiz'in düşüncelerini anlattı. Gelen yabancı kuvvetlerin, İstanbul'u işgal etmediklerini söyledi. Sadece güvenliğimizi ve esenliğimizi sağlamak için gelmişler. Konuk olarak bulunuyorlarmış burada.

Adnan omuzlarını silkti. Gerçeği herkes biliyordu. Gerisi boş laftı.

— Siret Bey de... bazı macera düşkünlerinin, karşı harekete geçtiklerini söyledi. Konuklarımıza zorluk çıkarıyorlarmış. Hatta, geçenlerde bir silâh deposunu basmışlar. Silâh kaçırmışlar.

Adnan'ın yüreği daraldı. Gözleri yaşardı:

— Yakalanan olmuş mu?

— Söylemediler...

Adnan, gerisini dinlemedi. Acaba ağabeyinin sözünü ettiği bu muydu? Canlarını dişlerine takan bu kahramanlara, Siret Bey, nasıl olur da macera düşkünü derdi?

Diğer çocuklar da yanlarına gelmişlerdi. Faruk, sanki konuyu biliyormuş gibi:

— Cemil dayımız nerede? diye sordu.

Adnan, yüzünden kan çekildiğini hissetti.

— Ben nereden bilirim?!. diye kekeledi.

Nihal:

— Galiba uzak bir yere atama işi hallolmuş, dedi. Beybabamızın söylediğine göre, karar yakında ona duyurulacakmış.

Adnan dişlerini sıktı. Sesini çıkarmadı. Eğer Cemil Anadolu'ya geçti ise bu atama emrine lüzum kalmayacaktı. Ama hâlâ buradaysa... Nasıl öğrenecekti, onun iyi olduğunu?

Çocuk, geceyi uykusuz geçirdi.

«Mektubu Bakiye Hanımefendi'ye nasıl vereceğim?!» diye düşünüyordu. Sonunda, süre dolana dek beklemeye karar

verdi. Belki her şey kendiliğinden hallolurdu.

Sabah geç uyandı. Bu yüzden, hazırlanması, kahvaltı etmesi, yola çıkması birbirine karıştı. Haşmet Efendi, atlara kamçıyı şaklatırken, Adnan nefes nefeseydi.

Tophane semtinden geçerlerken, bayraklı bir kalabalığa rastladılar. Adamlar, ne padişahın ne de düşman güçlerin baskısına aldırıyorlardı. Hapse atılmak, ya da sürülmek pahasına, düşüncelerini açığa vuruyorlardı.

Haşmet Efendi, faytonu hızlandırdı. Kalabalığın yanından geçerlerken bir atlı ortaya çıktı. Onlarla birlikte ilerlemeye başladı.

Adnan, onu fark etmemişti. Neden sonra, atın özengilerindeki çizmeler dikkatini çekti. Faytonun körüğünden uzandı, dışarı baktı.

— Ağabey!... Cemil ağabey!...

Genç subay gülüyor, el sallıyordu. Adnan, büyük bir ferahlık duydu. Bunu tanımlamasına imkân yoktu. Dünyalar onun olmuştu.

— Mektubu yok et! dedi Cemil. Artık gerek kalmadı.

— Sen gelmeyecek misin?

— Şu sıralar çok meşgulüm.

— Başardın mı?

Cemil güldü. Göz kırptı. Atını mahmuzladı. Adnan bağırdı:

— Sana verilecek haberim var, ağabey!

Kalabalığın gürültüsüne karıştı sesi. Cemil uzaklaşmıştı. İnce vücudu, atın üzerinde ne güzel görünüyordu.

Adnan, ona, atama emrinin geldiğini söyleyecekti. Oysa buna fırsat bulamamıştı. Son kez:

— Ağabey, ne zaman geleceksin? diye bağırdı.

Genç subay duymadı. Kalabalığın arasında, gözden kayboldu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞKA BİR ÖNERİ

KONAKTA kış hazırlıkları iyiden iyiye artmıştı. Çini sobalar kuruluyordu. Halılar temizleniyor, yeniden seriliyordu. Yüksek pencerelerin üst kısımlarında, ahşap kapaklar vardı. Bunlar kapatılıyordu. Yazın odalara bol ışık girerdi. Şimdi içerisi loş bir havaya bürünmüştü. Alt kısımlardaki panjurlar hâlâ açıktı. Çok soğuk, karlı, ya da poyrazlı havalarda örtülürdü.

Adnan, konağın çatı katına çıkmıştı. Ara sıra buraya gelir, çevreyi seyrederdi.

İstanbul, Boğaziçi, pek güzel görünürdü pencereden. Kırmızı kiremit damlı yalılar, gür ağaçlı bahçeler, kalem minareli camiler...

Çocuk, kapalı panjurları açtı. Sisli ve bulanık bir hava çökmüştü boğaza. Düşman gemilerinin topları saraya çevriliydi. Yolcu sandalları, Şirket-i Hayriye (61) vapurları iki kıyı arasında işliyordu.

Yağmur çiseliyordu. Adnan'ın içi sıkıldı. Cebinden ufak taşlar çıkardı. Bahçeye atmaya başladı. Bu da, keyfini yerine getirmedi. Çevreyi gözden geçirdi. Bir kırlangıç yuvası vardı, saçak altında. Öteden, güvercinler tünemişlerdi. Ufak taşları, bu kez onlara atmayı denedi. Böylece, kuşları ürküteceğini sanıyordu. Hayvanlar gerçekten korktular. Küçük daireler çizerek, yuvalarının çevresinde uçuştular.

---

61. O devirde boğazda işleyen, yandan çarklı yolcu vapurları.

Bir ses duydu, eğildi. Bahçe kapısından, Sadrettin Kâmi Paşa'nın faytonu giriyordu.

Son zamanlarda Paşababası çok sinirli olmuştu. Konakta asık bir yüzle dolaşıyordu. Gürültü istemiyordu. O evde bulunduğu zamanlar, herkes, fısıltıyla konuşuyordu.

Siret Bey'in geliş gidişleri ise pek seyrekti. Ya da, şu sıralar, kimseye görünmek istemiyordu. Kim bilir, belki bunun da bir nedeni vardı!

Adnan, ağabeyi Cemil'den de bir haber alamamıştı. Nerede olduğunu, ne yaptığını bilmiyordu. Onun uzak bir yere atanması konusundaki haber de sonuçsuz kalmıştı. Yeğeni Nihal'in anlattıkları dışında bir şey duymamıştı çocuk.

«Belki de, Bakiye Hanımefendi bunu engelledi!» dedi kendi kendine. «Zaten, ağabeyimin cepheye gitmesini de istememişti.»

Fakat artık, Cemil annesini dinleyeceğe benzemiyordu. Davranışları, bunu gösteriyordu.

«Allah vere de başına bir şey gelmese! Onu öyle merak ediyorum ki... Mustafa Kemal Paşa ile görüştü mü acaba?»

Paşababası konağa girmişti. Sundurmanın altındaki faytondan, atları çözüyordu seyis. Onları ahıra götürecekti. Burada ıslanan sırtlarını kurulayacak, tımar edecekti. Karınlarını doyuracak, yem verecekti. Böylece hayvanlar, ertesi güne dek dinleneceklerdi.

Adnan, yağmurlu bahçede yeniden nal sesleri duydu. Eğildi. Gözlerine inanamadı. Cemil, atının üstünde öne doğru eğilmişti. Kalın paltosu ile su damlalarından korunmaya çalışıyordu.

Konağın önünde durdu. Atından indi.

Adnan, pencereyi kapamayı unuttu,

sevincinden. Mabeyne (62) inen merdivenlere atıldı. Üçer beşer basamakları indi. Az daha, kâhya Abdullah Efendi ile çarpışıyordu.

— Hayrola küçük bey? Bu ne telâş?

— Şey... ağabeyim Cemil... Cemil Bey geldi!

— Biliyorum... Paşababanız çağırtmış.

— Çağırtmış mı? Nasıl olur? Benim haberim yok?

Abdullah Efendi gülümsedi. Kapıya doğru ilerledi.

— Karşılayayım... Paşa Hazretleri bekliyorlar.

Adnan'ın yüreği küt küt atıyordu. Babası görmeden önce, ağabeyi ile konuşmak istiyordu. Fakat buna imkân bulamadı. Sadrettin Kâmi Paşa'nın çalışma

62. Mabeyn: Büyük evlerde, haremle selâmlık arasındaki daire.

odasının kapısı açıldı. Siret Bey'in başı dışarı uzandı.

Çocuk, gizlenecek yer aradı. Burada bir yerde, gizli bir geçit kapısı hatırlıyordu. Mabeyn ile harem arasında olmalıydı. Evdeki konuşmaları gizlice dinlemek için, eski paşalardan biri yaptırmıştı her halde.

Adnan, camlı, sedef kakmalı panoları yokladı. Bir yandan da, kimsenin gelip gelmediğini gözlüyordu.

Taşlıkta ayak sesleri duydu. Cemil'in sesi:

— Çalışma odasındalar mı? diye sordu.

Abdullah Efendi cevapladı:

— Evet efendim.

Cemil'in çizmeleri, taşlıkta çın çın öttü. Kararlı bir hava vardı, bu yürüyüşte.

Adnan, ona doğru koşmak istedi. Aynı anda, üst kata çıkan merdivenlerde Faruk belirdi.

Adnan telâşlandı. Bir girintiye takıldı parmakları. Sedef kakmalı pano, öne doğru açıldı. Çocuk, heyecanla içeri girdi. Bir anda, zifiri karanlık örttü gözlerini. Faruk ile Cemil selâmlaşmış, hatır soruyorlardı. Adnan, onları görebilmek için bir delik aradı. İnce bir ışık, başının üstünde sızıyordu. Çocuğun boyu kısaydı ve ona ulaşamıyordu.

El yordamı ile ilerlemeye çalıştı. Buraya küçükken birkaç kez girmişti. Hatta ağabeyi Cemil göstermişti ona gizli geçidi. Acaba, daha sonraları da buradan faydalanmış mıydı Cemil?

Genç subay, babasının çalışma odasının önünde durdu. Kapıyı tıkırdattı. Adnan, oraya çok yakın olduğunu anlamıştı. Geçit, büyükler için yapıldığından rahattı. Fakat karanlık, onu korkutuyordu. Cemil'in sesini duyunca rahatladı:

— Beni emretmişsiniz, Paşa Hazretleri.

— Giriniz oğlum!

Kapı açıldı, kapandı. Adnan, onun odaya girdiğini anlamıştı. Paşababası devam etti:

— Buyurun... Şöyle oturun!

— Teşekkür ederim, ayaklarım çamurlu!

Bu kez, Siret Bey araya girdi:

— Zarar yok, oturunuz.

— Konuya hemen gireceğim, dedi Sadrettin Kâmi Paşa. Son zamanlarda, Padişah Efendimiz'in ardından sözler etmişsiniz. Doğru mu?

. Adnan'ın yüreği çarpıyordu. Öyle korkmuştu ki, oracıkta bayılabilirdi.

Cemil cevap vermemişti. Kısa bir sessizlikten sonra, Sadrettin Kâmi Paşa devam etti:

— Bu arada... Padişah Efendimiz ve konuklarımız aleyhinde çalışmalarınız oluyormuş... Öyle haber aldık!

Adnan:

«Bu haberi alsa alsa... Siret Bey almış, söylemiştir!» diye düşündü. «Allah'ım, sen ağabeyime yardım et.»

— Birtakım gizli kuruluşlardan haberimiz var. Bunlar güya, yurdu kurtaracaklarmış. Ne macera! Hangi güçle?

— Parmaklar tek başlarına bir işe yaramaz, efendim! dedi Cemil. Oysa hepsinin birleştiği el, sıkıldığı yumruk güçlüdür!

Hepsi susmuşlardı. Adnan, yüreğinin davul gibi gümbürdediğini sandı. Susamıştı. Boğazı yanıyordu. Şuradan çıkınca, serinlemek için, kendini havuza atabilirdi.

Siret Bey'in sesi alaylıydı:

— Paşababanızın sözlerini doğruluyorsunuz. Bu sizin için tehlikeli değil mi?

Cemil korkusuzdu:

— Yalanlasam... inanacak mısınız?

— Bu arada... bazı tehlikeli ve maceracı kişileri tanıyormuşsunuz. Onlarla gizli toplantılara katılıyormuşsunuz. Söz-

gelişi... Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde... orada neler planlanıyor acaba?

Adnan, heyecandan düz duvara tırmanmak üzereydi. Korkusu da artmıştı. Şu an ölmese, hiç ölmezdi artık!

— Allah'ım... Allah'ım! diye fısıldadı.

Genç subay oralı değildi. Biraz da alaylı sordu:

— Padişah Efendimiz... arkadaş toplantılarından da mı kuşkulanıyor artık?

— Arkadaştan arkadaşa fark vardır. Hem... böyle zamanda... her şeyden kuşkulanmak gerekir.

— Yersiz bir korku. Yabancı konuklarımız, Padişah Efendimiz'i de korumuyorlar mı?

Bir ayak sesi duydu, Adnan. Sadrettin Kâmi Paşa, odada dolaşmaya başlamıştı.

— Bakınız oğlum! diye araya girdi.

Davranışlarınız tehlikeli bir şekle bürünebilir. Bundan en çok siz zarar görürsünüz. Sonra anneniz... kardeşleriniz... Padişah Efendimiz'in yakın adamları olan biz... Anlıyorsunuz, değil mi?

— Evet efendim.

— Uzak bir İl'e gitme isteğiniz bana ulaştı. Kabul edileli de epey zaman oluyor. Ama şu sıralar, bu bir sürgün sayılmaz mı?

— Yoruma bağlı efendim. Kendim istediğime göre...

— Bunun da bir gayesi var mı? diye sordu Siret Bey.

Cemil kızmıştı:

— Ben bir subayım, enişte! Görevim, askerlerin başında olmaktır.

Siret Bey umursamadı:

— Hangi askerler? Ordu dağıldı, haberiniz yok mu?

— Biliyorum... Fakat, az da olsa gü-

venlik kuvvetleri var. Onlara katılabilirim.

— Ben başka bir öneride bulunacağım! dedi Sadrettin Kâmi Paşa. Bir aya kadar, batı Anadolu'ya bazı kurullar gidecek. Halk huzursuz! Padişah, Efendimiz'e karşı maceracılar, onları kışkırtabilir. Bu gidenler, halkı yatıştıracak, bir çılgınlık yapmalarını önleyecek... Siz de bu gruba katılınız. Faydalı çalışmalar yapacağınızdan eminim!

Yeniden bir sessizlik oldu. Adnan:

«Kabul et ağabey!» diye düşündü. «Uzak bir yere gitmektense, batı Anadolu yakın... Belki İzmir'e, Ekrem'e de uğrarsın!»

Cemil'in sesi kararsızdı:

— Düşünmeliyim! Bana zaman veriniz!

— Pekâlâ... şimdilik atama emrini durduruyorum.

— Teşekkür ederim. Kısa zamanda kararımı bildiririm.

Adnan, iki topuğun birbirine çarptığını duydu. Cemil, selâm veriyor, olmalıydı.

Çocuk, buradan çıkmak için acele etti. Bir yere çarptı. Soluğunu tuttu. Son anda yakalanmak istemiyordu.

Kapı kapandı. Sert ayak sesleri uzaklaştı.

Siret Bey:

— Padişah Efendimize karşı o! dedi.

Sadrettin Kâmi Paşa kaygılıydı:

— Çok tehlikeli! diye söylendi. Oğlumdur! Hayatından endişe ederim!

— Zararı bize de dokunur!

— Bunu anlamış olmalı!

— Acaba... Uzak bir yere atanması doğru olmaz mıydı?

— Gözümüzün önünde bulunması daha iyidir.

— Siz bilirsiniz! Yalnız... Padişah

Efendimiz'in hiddetini de üzerimize çekmeyelim.

— Dikkat edeceğiz, Siret Bey. Gidebilirsiniz...

— Teşekkür ederim.

Kapı yeniden açıldı, kapandı. Adnan, derin bir soluk aldı. Buradan harem bölümüne geçmenin yolunu bulmalıydı. Aksi halde, belki de Cemil'i göremeyecekti.

Gürültü etmemeye çalışarak ilerledi. Bazen bir-iki basamak iniyor, çıkıyordu. Sonunda yol bitti. Hafif hafif duvarı itti. Açılmıyordu bir türlü. Oysa dışarda ayak sesleri vardı. Birisi buraya gelirse, nasıl çıkacaktı?

Dayandı... Pano kaydı. Harem bölümünde bir koridora çıkmıştı. Kapağı örterken, kız kardeşlerinin neşeli kahkahalarını duydu. Cemil'in sesi, onları bastırdı:

— Adnan nerede çocuklar?

Adnan, sevinçle haykırdı:

— Buradayım ağabey!

Koştu, Cemil'e sarıldı. Genç adamın yüzü düşünceliydi. Fakat, yine de gülümsedi:

— Nasılsın bakayım?

Adnan, kız kardeşlerine göz attı. Onlara bir şey sezdirmemesi gerekirdi.

— İyiyim ağabey! diye mırıldandı. Ya sen?... Sen nasılsın?

Cemil'in gözleri daldı. Hafifçe başını ıılladı:

— Ben de... İyi olmaya çalışıyorum, Adnan.

ON İKİNCİ BÖLÜM

CEMİL'İN GİDİŞİ

DNAN, bir okul dönüşünde, bahçede ağabeyine rastladı. Cemil, paltosunu giymişti. Sundurmada, atının eğerini düzeltiyordu.

Çocuk, faytondan atladı. Yanına koştu.

— Ağabey!.. Nereye böyle?

— Batı Anadolu'ya gidecek kurul yola çıkmak üzereymiş. Paşababamızdan haber aldım.

— Kurul başkanları, belli olmuş mu?

— Öğrendiğime göre bir tane değil-

miş. Birinin başında, Padişah Abdülaziz'in torunlarından Şehzade Cemalettin Efendi varmış.

— Ya öteki?

— İkinci Abdülhamit'in oğullarından Şehzade Abdürrahim Efendi'yle gideceklermiş.

Adnan, ağabeyinin bu konuda çok düşündüğünü biliyordu. Kendisine kalırsa, hiç yanından ayrılmasını istemezdi. Fakat bu, olacak şey miydi?

— Bir karara vardın mı ağabey? diye tekrar sordu.

Cemil içini çekti:

— Düşman, yavaş yavaş yurdu ele geçiriyor. Biz ise, halkı yatıştırmaya gideceğiz. Nasıl çelişkidir bu?! İnsanlara niçin, «Bırakın gelsinler!» diyeceğiz? Ne yüzle? Evet, Türk halkı konukseverdir. Ama böyle anlamda değil!

Adnan, söyleyecek söz bulamadı. Ağabeyi mutlu değildi. Hiç değildi!...

— Belki... başka bir şeyler yapabilirsin sen! diye mırıldandı.

— Zaten, benim de tek düşüncem bu! Öğrendiğime göre... vatanseverler, gizli cemiyetler kuruyorlarmış. Kurtuluşumuzun nasıl olacağını planlıyorlarmış. Belki... ben de, onlardan birine katılırım!

Adnan, sevinmişti. Demek ağabeyi, Anadolu'ya gitmek isterken, gerçekten bir şeyler düşünmüştü. Enişteleri Siret Bey, böyle işlere girişenlere «Macera düşkünleri» dese de... Onlar yurtsever kişilerdi.

Cemil, başka bir konuya geçmişti:

— İç düşman da boş durmuyor, dedi. Rum, Ermeni, Kürt cemiyetleri kurulmuş. Bunlar, vatan topraklarından kendilerine pay istiyorlar. Çeteler, baskınlar tertipliyor, halkı bezdiriyormuş. Bizim çapulcular da eksik değilmiş. Yönetimin zayıflığından faydalanıyor, halkın malını yağmalıyorlarmış.

Adnan'ın yeniden morali bozulmuştu. Neredeyse hırsından ağlamak üzereydi.

— Ağabey... Sen bunları nasıl öğreniyorsun?

— Ben yalnız değilim, Adnan. Benim gibi, gerçekleri gören pek çok arkadaşım var.

— Mustafa Kemal Paşa da, bunlardan biri mi?

Cemil gülümsedi. Kardeşinin başını okşadı.

— Yamansın Adnan! Unutmamışsın konuşulanları.

Adnan'ın göğsü kabardı. Gururla:

— Ben de senin yanındayım, ağabey! dedi. Aynı şeyleri düşünmüyor muyuz?

Ağabeyi güldü. Atını mahmuzladı. Bahçe kapısından çıktı. Gözden kayboldu.

Adnan, soğuk havada ilerlemeye başladı. Cemil gitmek üzereydi. Acaba bu geziden bir yarar sağlanacak mıydı? İçinin

burkulduğunu hissetti. Onsuz ne yapacaktı? Nasıl geçirecekti günlerini? Hele şu sıralar, epey bir arada bulunmuşlardı. Öylesine alışmışlardı ki birbirlerine... ayrılmak zor olacaktı.

«Tanrım bize yardım et!» diye içinden geçirdi Adnan. «Cemil Ağabeyime kuvvet ver. Yolunu açık et!... Onu güçlü kıl! Böylece, düşündüklerini gerçekleştirebilir. Ulu Tanrım, yurdumuzun kurtuluşu için, gayretlerimizi boş çıkarma!»

O gece, Sadrettin Kâmi Paşa, her iki oğluna da yakınlık gösterdi. Hatta Cemil'e:

— Yıllar ne de çabuk geçmiş! dedi. Böyle büyük bir oğlum olduğuna inanasım gelmiyor. Birden yaşlandığımı fark ettim!

Bu söze, hepsi gülmüşlerdi. Siret Bey, daha da ileri gitmiş:

— Bana öyle geliyor ki... eve yakında bir gelin girecek! diye takılmıştı.

Cemil başını salladı:

— Şu ara, evlenmeyi hiç düşünmüyorum, enişte bey.

Sadrettin Kâmi Paşa araya girdi:

— Düşününüz, düşününüz! Geziden döndükten sonra, Bakiye Hanımefendi ile bu konuyu görüşmeli.

Cemil, sözü uzatmayı yersiz buldu. Babasının önerisini cevaplamadı.

Ertesi sabah Adnan erkenden gözlerini açtı. Nerede olduğunu anlar anlamaz yataktan fırladı. Cemil'in odasına koştu. Kapıyı tıkırdattı:

— Ağabey... girebilir miyim?

Kanadı araladı. Cemil, çizmelerini giymekle meşguldü. Başını kaldırdı. Adnan'ı görünce, gülümsedi.

— Günaydın, Adnan!

Çocuk içeri girdi. Tıkanır gibi sordu:

— Gerçekten gidiyor musun, ağabey?

Cemil başını salladı:

— Evet.

Cemil ayağa kalktı. Üstüne başına çeki-düzen verdi. Adnan hep konuşmak, ağabeyinin sesini duymak istiyordu.

— Sabahın kör karanlığında mı yola çıkacaksınız? dedi.

— Yapılacak bir sürü işim var, Adnan.

Çocuk, bir iskemleye oturdu. Ağabeyinin hazırlanmasını izledi. Suskundu. Ona ne diyeceğini, ne konuşacağını şaşırmıştı.

— Bana yazacak mısın? diye kekeledi.

— Elbette... Boş zamanlarımda... Yalnız... belki sık yazamam. Ya da, yazdıklarım eline geçmez. Eğer Siret Bey farkına varırsa...

Adnan dudaklarını büzdü:

— Başka bir yere göndersen...

— Öyle yapacağız! Şu anda aklıma gelmiyor, fakat her halde bir arkadaşım yoluyla sana ulaştırırım.

Adnan, tırnaklarını kemirmeye başlamıştı. Neredeyse ağlayacaktı.

— Gidelim artık! dedi Cemil. Sofra hazırlanmıştır. Bu arada, annemle de vedalaşmalıyım!

Cemil, annesi Bakiye Hanımefendiyle vedalaşırken Adnan da yanındaydı. Ev halkının ona gösterdiği ilgi ve saygı, çocuğun da göğsünü kabarttı. Ağabeyinin bu denli sevildiğini bilmezdi. Genç subayın sevinçli bir hali vardı. Belki de, gelecek günlerin mutluluğunu şimdiden yaşamaya başlamıştı.

Adnan, sırtına paltosunu aldı. Sundurmaya kadar, ağabeyi ile gitti. Cemil'in atı ahırdan çıkarılmıştı. Genç subay, kardeşini kucakladı, öptü. Çocuk, yıllar öncesini, kendi küçüklüğünü ansıdı. O zamanlar, ağabeyinin kucağında dolaşırdı bahçeyi. Birlikte ne oyunlar oynarlardı! Şimdi, bir bir aklına geliyordu bunlar.

— Unutma her şey düzelecek bir

gün! dedi Cemil, kararlı bir sesle. Ben döndüğüm zaman... Çok şey değişmiş olacak! Buna inanıyorum!

Adnan, sevgi ile onun elini öptü:

— Ben de inanıyorum, ağabey! Yolun açık olsun!

Cemil atını sürdü. Bahçe kapısından çıktı. Gün, yavaş yavaş ağarıyordu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAHARA GİRERKEN

BİR AKŞAM ÜSTÜ eve dönerken, faytona bir atlı yaklaştı. Adnan uyanıktı. Uzun zamandır, küçük bir kıpırtıyı kaçırmıyordu. Eğildi, geleni görmek için dikkatle baktı. Genç bir subaydı bu. Cemil'e çok benziyordu, fakat o değildi.

— Adnan Bey siz misiniz? diye sordu.

Çocuk heyecanlandı.

— Evet!

Subay, elini cebine soktu. Bir zarf uzattı:

— Ağabeyinizden bir haber var. Ona bir cevap yazmak isterseniz, yarın yine burada sizi bekleyeceğim. Bana verebilirsiniz!

— Teşekkür ederim.

Adnan sözünü tamamlayamadı. Atlı, hemen uzaklaşmıştı. Tophanenin ara sokaklarından, Galata'ya doğru gözden kayboldu.

Çocuk, ne yapacağını şaşırmış bir halde çevresine bakındı. Faytonu süren Haşmet Efendi, durumdan habersiz görünüyordu.

Adnan, zarfı yırttı. Sarsılan araba içinde, kâğıdın katlarını açtı. Ağabeyinin yazısını tanıyınca, gözleri yaşardı.

— Canım ağabeyim! diye mektubu öptü.

Sonra, okumaya başladı:

30 nisan 1919

«Adnan,

Benden kısa zamanda mektup beklediğini biliyorum. Fakat o denli meşgulüm ki, anlatamam! Beni en çok duygulandıran, halkın durumu oldu.

Herkes, savaşmaktan bezmiş. Çapulculardan, fırsatçı çetelerden yılmış. Halk düşmana kin duyuyor, fakat harekete geçmeye yanaşmıyor. Zaten biz, onları yatıştırmaya gitmemiş miydik? Bizi bazen suskunlukla, bazen öfkeyle karşılıyorlar.

Bu arada, İzmir üzerinde, Yunanlıların kötü emelleri olduğunu öğrendik. Galiba, bu güzel şehrimizi ele geçirmek için uğraşıyorlar. Yunan Başbakanı Venizelos, Paris Yüksek Meclisi'ne baş vuracakmış. İzmir'deki Hıristiyanların tehlikede olduğunu söylüyormuş her yerde. Güya, Türkler, onları yok etmek için gizlice hazırla-

nıyorlarmış. Bir ülkeyi alaşağı etmek için, bundan güzel bahane bulunamazdı.

Diğer devletlerin orduları terhis edildiğine göre... korkarım güveni düzene koyma görevini onlara verecekler. Zaten Yunanlıların gayeleri de, bu bahane ile İzmir'e girmek değil mi?

İnşallah, düşündüğüm gibi olmaz! Barut fıçısı ile oyun oynanmaz Adnan! Yunanlılar, kazanan devletlerin yanında, savaş sonucu bir şeyler koparmak azmindeler. Başları dönmüş, gözleri bir şey görmüyor. Ateşin çok yakınındalar. Bu tehlikelidir, çok tehlikelidir!

Bütün bunların yanında, biz halka:

«— Sakin olun! Sakın bir çılgınlık yapmayın... diyoruz»

Ne aptalca bir durum! Onların elinden silâhlarını toplayacağımıza, hazırlamalıyız. Beklenmedik anda, düşmana yem olmasınlar. Karşı koyacak gücü, yitirmesinler.

Fırsat buldukça, sana mektup yazacağım. Kendine dikkat et. Sözlerimi tut!... Güçlü olmak için oku, öğren. İlerde çok lâzım olacak. Gözlerinden öperim.!

Ağabeyin
Cemil Sadrettin (63)»

Adnan, yol boyunca, mektubu belki on kez, tekrar tekrar okudu. Yüreği daralıyordu. Yeğeni Ekrem, İzmir'de oturduğuna göre, onların da durumu tehlikedeydi. Acaba, olanlardan haberdar mıydılar? Belki de Cemil, bunları gizlice öğrenmişti. O halde, bu yazıyı saklamalıydı, Adnan.

Hemen, kâğıdı katladı, defterinin arasına koydu. Konağa dönene dek, her ikisine de, neler yazacağını düşündü.

■

BİRKAÇ GÜN sonra, hıdrellez geldi.

---

63. O devirde soyadı yoktu. Ya lakap, ya da, asıl isimden sonra, baba adı kullanılırdı.

(*) Hızır ve İlyas Peygamberler adına kutlanan bu gün, baharın başlangıcı sayılırdı. Çoğu kimse, mesire yerlerine gitmek için, bir gün önceden hazırlanırdı. Kim ne arzu ediyorsa, dilekte bulunurdu.

İnanışa göre, bir gümüş para ya da para şeklinde kesilmiş mukavva, gül fidanı dibine gömülürse, o kişi para sahibi olurdu. Yine, gül dibine bırakılan derme-çatma bir ev şekli, dilekte bulunanı ev sahibi yapardı.

Konakta kadınlar, eski bir geleneği sürdürürlerdi. Gül fidanları dibine, toprak çömlekler koymuşlardı. Bu çömleklerde su vardı. Herkes, kendine ait bir şeyi, bunun içine atmıştı. Atarken de, bir dilekte bulunmuştu. Ümmü Feriç Kalfa, bir yemeni ile ağzını sıkıca bağladı. Çömlek, bütün gece, fidanın dibinde kaldı.

---

64. Hıdrellez: Kışın sonu ve baharın ilk günü sayılan 6 mayıs günü.

Hıdrellez sabahı, harem bahçesinde eğlenceli bir toplantı yapıldı. En küçükleri olan Nihal, açılan çömlekten birer birer, atılan şeyleri çıkardı. İyi mani okumasını bilen bir hizmetçi kız ise, çeşitli maniler söyledi:

«İstanbul çarşısına,
Gün doğar karşısına;
İnsan gönül verir mi,
Kapı bir komşusuna?»

Bu mani, çömlekten çıkan Nebile'nin yüzüğü üzerine söylenmişti. Bu kez Nihal, Bakiye Hanımefendi'nin düğmesini çıkardı. Ona da bir mani okundu:

Yemenimin yeşili,
Sil gözünün yaşını.
Size müjdeler olsun,
Cemil buldu eşini.

Bakiye Hanımefendi:

— Ağzına sağlık kız! diye söylendi.

Kadıncağız, oğlunun dönüşünü ve evlenmesini niyet etmişti.

Konuşmalar, neşe içinde geçti. Bahçedeki gül fidanları, geceden bağlanan gümüş kuruşlar, para dolu kırmızı keselerle doluydu. Bunlar, hıdrellezin bereket getirmesi için, dualar okunarak bağlanmıştı.

Eskiden, konak sakinleri mesire yerlerine giderlerdi. Günlerini kırlarda geçirirlerdi. Orada yer, içer, eğlenirlerdi. Bu yıl, bir yere gitmeyi doğru bulmadılar. Ortalık karışıktı. Ne olacağı belirsizdi. Buna karşılık çocukların fayton gezisine izin verdiler. Böylece, onların eğlenmelerini engellemediler.

Nebile ve Nezihe, şen cıvıltılar içinde durmadan gülüyorlardı. Faytonda en neşeli çift onlardı. Nihal ve Faruk konuşmuyorlardı. Adnan ise düşünceliydi. Ne olup bittiğini öğrenememişti. Ağabeyine mektup yazmış, o genç subayla göndermişti. Ekrem'in ise, kısa zamanda cevap vermesini bekliyordu.

Kışın soğuk yüzü kalkmıştı doğanın üzerinden. Filizler çatlamış, çiçekler açmıştı. Erguvanlar, mor mor göz alıyorlardı. Baharın tüm renkleri, üstlerine yağıyordu sanki. Havada, çiçek tozlarının soluk kesen buğusu vardı.

Haliç'in başlangıcındaki Kâğıthane deresine doğru uzandılar. Kıyı boyunca pek çok kişi geziye çıkmıştı.

— Keşke büyükler de gelselerdi, dedi Nihal. Ne kadar eğlenirlerdi, kim bilir?!

Adnan, renklere bürünmüş bir kelebeğe bakıyordu. Narin kanatlarını çırpan böcek, yolunu şaşırmış, faytona girmişti. İkizler sevinçle bağrıştılar.

Derede kayıklar yüzüyordu. Sandal kiralayanlar, zamanlarını böyle geçiriyorlardı. Şerbetçiler, şeker satıcıları, helvacılar dolaşıyorlardı.

— Bakın, orada ortaoyunu oynanıyor! diye bağırdı Faruk.

Hepsi o yana döndüler. Büyük bir

kalabalık toplanmıştı. Geleneksel Türk oyunu, burada da halkın arasına karışmıştı.

Fayton durdu. Oyun bitene dek, çocuklar da orada kaldılar. Kâğıt helvası ve bol susamlı simit yediler.

Ümmü Feriç Kalfa:

— Haydi, gidiyoruz artık! dediğinde, canları sıkılmıştı.

Faytona binmeye hazırlanırken, hıdrellezi birlikte kutlamaya gelen bir sıbyan mektebinin (65) öğrencilerine rastladılar. Yanlarında bir hoca ve kalfalar vardı. Topluca ilâhî (66) okuyorlardı. Ellerinde tuttukları topaçları savuruyorlar, ya da şakşakları şaklatıyorlardı. Çok eğlendikleri, hallerinden belliydi.

---

65. Çocuklara okuma yazma, Kur'an, dinsel terbiye öğreten okul.

66. İlâhi: Tanrı'yı övmek ve ona dua etmek için yazılmış, makamla okunan şiir.

Nebile:

— Biraz daha kalsak olmaz mı? diye sızlandı.

İlerde, çayırın berisinde bir kukla tiyatrosu kurulmuştu. Tef çalan ve şarkılar söyleyen bir adam, seyirci topluyordu. Karagöz oyunundaki gibi, burada da İbiş adlı bir kukla, halk tipini canlandırırdı.

Mahalle mektebi öğrencileri o yana doğru ilerledi. Ümmü Feriç Kalfa:

— Dönmemiz gerek! diye Nebile'yi cevapladı. Hava kararmaya başlayınca, yollar kalabalıklaşır. Zor olur bizim için. Sonra, Paşababanız hepimizi azarlar.

Nezihe de söze karıştı:

— Böyle de, eğlencenin en güzel yerinde gideceğiz. Büyük haksızlık!

Bütün çocuklar, bir ağızdan bağırışmaya başladılar. Nihal ve Faruk da kardeşlere katılmışlardı. Ümmü Feriç Kalfa ne yapacağını şaşırdı. Sonunda, onların dileklerine boyun eğmek zorunda kaldı.

Kukla oyunlarını seyirden sonra, kısa bir kayık gezisi yaptılar. Şarkılar söyleyip, oyunlar oynadılar. Onlara kalsaydı, akşam, fener alaylarına (67) bile katılacaklardı. Ama Ümmü Feriç Kalfa, bu kez dayattı. Ne hanımlarından, ne de paşadan azar işitmeye niyetliydi. Kazasız belâsız, konağa dönmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Karanlık bastıktan sonra, konağa varabildiler. Çok yorulmuşlardı, ama baharın gelişini de kutlamışlardı. Ne güzel... Tüm günler, bunun gibi neşe içinde geçebilseydi!

67. Fener Alayı: Geceleri, kalabalık tarafından ellerinde fener ve meşalelerle yapılan eğlence gösterisi.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİ

16 mayıs 1919
İzmir

DNAN, kardeşim!
Tanrım, nedir bu başımıza gelenler? İzmir, cehenneme döndü. Her yer karmakarışık. Korktuğumuz başımıza geldi. İzmir, düşman tarafından işgal edildi! (68)

Zaten, kaç gündür herkesin dilindeydi, bu. Rum azınlıklar da her türlü taşkınlığı yapıyorlardı.

---

68. İzmir'in İşgali: 15 mayıs 1919

Önceki gün, Niko, pencereden yumruğunu salladı:

«— İzmir bizimdir! diye bağırdı. Yaşasın Yunanistan... Yaşasın Venizelos!» dedi.

Ne kadar üzüldüğümü, nasıl kahrolduğumu anlatmaya sözcük bulamıyorum! Bunca cesaret göstermeleri için, dayandıkları bir nokta vardı, elbet. Galip devletler, onları, gereğinden çok pohpohlamışlardı. Bu yüzden, Yunanlıların haksız isteklerine de göz yumuldu. Hiç yoktan, ortalık kana bulandı. Ailece, devletçe büyük bir felâket içindeyiz, Adnan! Ne oldu, nasıl oldu?!... Kafamın içinde sıraya koymaya çalışıyorum. Ancak, böyle anlatabilirim sana!

Yunan Başbakanı Venizelos, kısa süre önce, Paris Yüksek Meclisi'ne baş vurmuş. Buradaki Hıristiyanların, tehlike içinde bulunduklarını söylemiş. Duruma

karışmak için, yetki istemiş. İstediğini de, elde etmiş.

Dün değil, önceki gündü. Okuldan eve dönüyordum. Caddelerde tuhaf bir kaynaşma vardı. Grup grup insanlar, orada burada durmuş, bir şeyler konuşuyorlardı. Ne olduğunu anlamak için, aralarına karıştım.

«— Yunan geliyormuş! diyordu biri. Böyle mi duracağız? Elimiz kolumuz bağlı mı bekleyeceğiz?»

«— Gelsin hele! Ne cevap vereceğimizi biliriz, biz?»

«— Padişah Efendimiz ne yapıyor? Neden bir şeye karışmıyor?»

«— İstanbul hükümetinden ses-soluk çıkmıyor. Bab-ı Âlî (69) neden susuyor?»

Herkes bir şeyler söylüyordu. Garip

69. Bab-ı Âlî: Osmanlı Devleti'nde sadrazam ve bakanların, oturduğu, çalıştığı dairenin ve bu dairenin bulunduğu semtin adı.

bir korku sardı içimi. Birkaç ay önce, Niko ile olan tartışmam geldi aklıma. Yoksa, o ve onun gibi çocukların, gençlerin, yaşlıların kafasına eski Bizans fikrini sokanlar, yeni bir oyun mu düzenliyorlardı? Demek işin aslı vardı!

Eve gideceğime, sahile doğru indim. Uzakta, yabancı savaş gemilerini gördüğümde, yüreğim duracaktı. Limana yaklaşıyorlardı. Demek bu yüzden, halk heyecanlıydı! Herkes, nasıl engel olunacağını düşünüyordu.

Bazı azınlık grupları, bayraklarla sahile iniyorlardı. Sevinç içindeydiler... Adnan, asırlar boyu, koynumuzda yılan beslemişiz biz! Böylesine bir nefret, dededen toruna hiç sönmeden sürebilir mi?

Bin bir soru ile kafam karmakarışık eve döndüm. Pencerenin önünde oturuyordu Niko. Beni görünce, aşağıya tükürdü. Yumruğunu bana doğru salladı. Biraz yukarda yazdığım sözleri söyledi.

Annem beni çok merak etmişti. Azarlamaya kalkıştı. Olayları o da biliyordu ve bir şeyler çıkmasından korkuyordu. Dışarda fazla gezinmemi istemiyordu.

Gece, geç saatlara kadar babamı bekledik. Annem, pencerenin önünden bir saniye ayrılmıyordu. İkide bir:

«— Acaba bir şey mi oldu? diye mırıldanıyordu.

Bir ara başını örttü, komşuya gitti. Döndüğünde, biraz rahatlamış görünüyordu:

«— Yahudi maşatlığında (70) büyük bir toplantı yapılıyormuş! dedi. Herkes oradaymış... Her halde, baban da gitmiştir!»

Annem yatmamı istedi. Ben, onunla birlikte babamı beklemeyi tercih ettim. Böyle önemli zamanlarda, beni uyku tu-

---

70. Maşatlık: Yahudi ölülerinin gömüldüğü mezarlık.

tabilir miydi? Hem, annemi de teselli etmem gerekiyordu. Son derece üzgündü kadıncağız!

Babam, sabaha karşı geldi. Üstü başı bumburuşuktu. Setresi, pantolonu toz içindeydi. Beyaz gömleğinin kolları leş gibi olmuştu. Fakat gözleri pırıl pırıldı.

Annemin önüne koyduğu bir bardak çayı içerken:

«— Cephanelik yağma edildi! dedi. Türkocağında karar alınmış. Düşmana silâh bırakılır mı? Kendi kurşunumuzla vururlar, bizi. Zaten asker, engel olmadı. Yardım bile etti. Silâhları... şehir dışına kaçırdık.»

Büyük bir heyecanla onu dinliyorduk. Babam, makineli tüfek gibi durmadan anlatıyordu. Silâh işini bitirince, gizli bir kuruluşun tertiplediği mitinge gitmişlerdi. Halk coşmuş, kan dökmeden düşmanı İzmir'e sokmayacağına yemin etmişti.

Sabaha karşı, zar-zor uykuya dalabildik. Geç yatmasına rağmen, babam erken kalktı. Hemen hazırlandı, daireye gitti. Annem, ardından epey okudu, üfledi. Dua etti. Beni ise, okula bırakmadı.

«— Hoca efendiden özür dileriz, dedi. Sen bugün mektebe gitme.»

Oysa, sokakta olan biteni öğrenmeye can atıyordum. Annem, bu düşünceme de karşı çıktı:

«— Baban da, senin dışarı çıkmanı doğru bulmuyor!» dedi.

Gerçekten de İzmir, dün, karışık, korkulu, fena bir gün geçirdi. Sonradan öğrendiğime göre, çok kanlı olaylar olmuş. Hasan Tahsin adlı bir gazeteci, düşmana ilk kurşunu atmış. Onu şehit etmişler. İstanbul Hükümeti, düşmana karşı konulmamasını emretmiş. Buna rağmen, pek çok Türk subayı ve eri, kışlalarında şehit edilmiş. Rum azınlık, büyük gösteriler yapmış:

«— Yaşasın Venizelos!» diye bağırmışlar.

Yunan bayrakları çekmişler. Kendileri gibi bağırmayan Türkleri öldürmüşler.

Çarşıya girmişler, dükkânlar yağma edilmiş. İzmir Hükümet Konağı ve resmî daireler basılmış. Memurlar ve diğer görevlilere işkence edilmiş.

O günü de korku ve heyecan içinde geçirdik. Akşamı zor ettik. Babam ortalarda görünmüyordu. Annem bir ara giyindi, ne yapacağını bilemez halde bahçede dolaştı. Dışarı çıkmaya da cesaret edemiyordu. Büyükbabam ve diğer büyükler, Denizli'ye, tarlaların, bağların başına gitmişti. İzmir'de bir biz kalmıştık. Bu yüzden, kime danışacağımızı bilemiyorduk.

«— Ben de seninle geleyim, anne! dedim. Babamı ben de merak ediyorum!»

Bitişik evde, babamla aynı dairede çalışan Şükrü beyler otururdu. Onların.

mutlaka durumdan haberleri olmalıydı.

Komşu kadın, ağlayarak:

«— Nedir bu başımıza gelenler?! diye dövündü. Demin, bir çocuk haber getirdi. Beylerimizi yakalamışlar, gemilere götürmüşler.»

Annem fenalaşır gibi oldu. Neredeyse, olduğu yere yığılacaktı.

«— Gemilere mi götürülmüş?!» diye kekeledi. «Niçin?...»

Düşmanın yaptığına neden olur muydu? Kafalarına bir şey koymuşlardı. Bunu haksız da olsalar yapmak için, ellerinden geleni esirgemeyeceklerdi.

Bütün gece uyuyamadık. Annem, içerki odada Kur'an okuyor, dua ediyor. Ben de bu mektubu yazıyorum. Bilmiyorum, eline geçebilecek mi? Yoksa yolda kaybolup gidecek mi?

Perişan haldeyiz, Adnan! Babam ortalarda yok. Onu ve arkadaşlarını öldü-

recekler mi, salıverecekler mi, hiç bilmiyoruz. Kimse bilmiyor, ne olacağını...

Cemil dayımın yakınlarda olduğunu söylemiştin. Görünürlerde yok. Oysa zaman geçiyor... Ne zaman yardımımıza gelecek? İstanbul'dan gelen kurulun öğütleri nerede? Bir işe yaradı mı? Düşmanın ne yaptığını gelsinler, görsünler; sonra öğüt versinler!

Acaba, Paşababanın bir yardımı olabilir mi? Ona söylesen ve ricalarımızı iletsen... Çok kötü durumdayız, Adnan; bilemezsin! Gözlerinden öperim! Bizim için dua edin...

Yeğenin
Ekrem Fikret»

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

KUTSAL AY: RAMAZAN

DNAN, yeğeninden gelen mektubu, babasına göstermek için çok çırpındı. Fakat Sadrettin Kâmi Paşa, konağa pek seyrek geliyordu. Eski olaylardaki gibi, yoğun bir çalışma içindeydi. Bu yüzden, evle ilgili konulara ayıracak zamanı yoktu.

İzmir'in işgali ve akan Türk kanı... Halk çılgına dönmüştü. İstanbul'da mitingler düzenleniyordu. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden de, miting haberleri ge-

liyordu. Olaylar iyice kızışmıştı. Son derece tehlikeli bir döneme girmek üzereydi.

■

KUTSAL Ramazan ayı yaklaştıkça, konaktaki hazırlıklar da artıyordu. Büyükhanımefendi, kilere bol yiyecek aldırmıştı. Çünkü ev sakinleri bir yana, bu ay içinde, pek çok yoksulun da karnını doyururlardı.

Bütün konak, baştan aşağı silinip süpürülmüştü. Hizmetçiler, eteklerini bellerine topladılar. Kollarını sıvadılar. Yerleri sert fırçalarla fırçaladılar. Tahtaları yumurta sarısı gibi parlattılar. Arap sabunu ile yıkadılar. Halılar dövüldü. Döşekler havalandırıldı. Üstler başlar yıkandı, onarıldı. Eski püskü şeyler, atıldı. Bazıları yoksullara verildi.

Konaktakiler, üç kutsal ay olan Recep, Şaban ve Ramazan'a *üç aylar* derlerdi.

İsteyen, Tanrı'nın affını kazanmak için, Recep ayı başından itibaren oruç tutardı.

Her yıl konağa çağrılan bir hafız vardı. Üç ayların başında gelen adam, her gün, ölüler için Kur'an okurdu. Böylece, yaşayanların yanında, eski atalar da anılırdı.

Adnan, Ramazan ayını çok severdi. Çünkü, dinî geleneklerin yanında, eğlencesi de çok olurdu. Konağa çağrılan çengiler (71) onları eğlendirirdi. Geceleri karagöz oynatılırdı. Bunlar, başlı başına bir âlemdi. Evin erkekleri ise çoğunlukla Şehzadebaşı semtine giderlerdi. Burada, «Direklerarası» denilen yerde tiyatrolar, karagöz oyunları, ortaoyunları oynanırdı.

Geçen yıl Paşababası, Adnan'ı bir tiyatroya götürmüştü. Adnan, yıl boyu bunu anlata anlata bitirememişti. Bu ramazan, yine hevesliydi. Eğer erkeklerin

71. Çengi: Kadın çalgıcı ve oyuncu.

yanına katılabilirse... bir kez daha Direklerarası eğlencelerini görebilirdi.

Arife günü (72), bütün hazırlıklar tamamlandı. Konağın bahçesinde bulunan hamam yakıldı. Sular, gürül gürül kaynadı. Erkekler ve kadınlar, ayrı ayrı yıkandılar. Temiz çamaşırlar giydiler.

Gök bulutluydu. Sabah yağmur yağacak gibi olmuştu. Serin bir rüzgâr esiyordu. Çocuklar, Ramazan'ın başladığını haber veren gökteki hilâl'i (73) göremeyeceklerine üzüldüler. Her halde Şeyhülislâm (74), ince hesaplar sonucu, bunu halka duyuracaktı.

Akşam yeni ay'ı görebilme umuduyla

---

72. Arife: Önemli bir olay ya da bayramdan önceki gün.

73. Hilâl: Bir-iki günlük yeni ay.

74. Şeyhülislâm: Din işlerini gören sadrazamla eşit kimse.

bahçede epey oyalandılar. Bir ara, uzaklara kulak veren Nihal:

— Top atıldı galiba! diye mırıldandı.

Adnan sevinçle:

— Ramazan başladı, dedi. Haydi konağa girelim!

Yüksek duvarların ötesinden, heyecanlı bir davul sesi geliyordu. Bu, sokak sokak dolaşan davulcuydu. Kutsal ayın başladığını halka duyuruyordu.

Konakta telâş iyice artmıştı. Selâmlık, harem ayrı ayrı sahur hazırlıkları yapıyordu. Öte yandan, geniş orta salonda, oyuncular için yer ayrılmıştı. Erkekler aşağıda, kadınlar harem balkonunda, oyunları izleyeceklerdi. Mabeynde Kur'an okuyan hafızın sesi, her yandan duyuluyordu. Ona ilâhiler okuyarak katılan bir grup din adamı daha vardı.

Erkekler ezan sesiyle beraber, akşam namazını kılmaya toplandılar. Konağın alt kattaki bir odası, bu iş için özel olarak ha-

zırlanmıştı. Duvarlarda Kur'andan sureler yazılı çiniler vardı. Kıble'de, Kâbe'nin resmi dokunmuş büyük bir halı asılıydı. Yerde de değerli halılar seriliydi.

Sadrettin Kâmi Paşa, Siret Bey, ve diğerleri dizildiler yan yana. Sadrettin Kâmi Paşa, en büyükleri olduğu için imam yerine geçti. Namazı o kıldıracaktı.

Adnan da abdest almış, onlara katılmıştı. Konakta, altı yaşından sonra çocuklara din bilgileri öğretilirdi. Bilmeyen, ya da bu konuda yanılan olursa, ayıplanırdı.

Namazdan sonra, hep beraber akşam yemeğine başlandı. Sadrettin Kâmi Paşa'nın arkadaşları, ahbapları gelmişlerdi. Konuşmalar neşeli bir havada geçti. Sonra, salona gittiler.

Orta yere beyaz bir perde kurulmuştu. Arkasında yağ kandili yanıyordu. Konağın çocuklarını çok eğlendiren bir oyun başlamak üzereydi. Yüzyıllar boyunca halkın malı olmuş karagöz oyunu, bu gece-

den itibaren bir ay süreyle evlerini şenlendirecekti. Gerçi yılın diğer ayları ve gecelerinde de eğlence düzenlerlerdi. Ama bu denli sık olmazdı. Hem zevki de böyle çıkmazdı.

Karagöz, Hacivat, Beberuhi, Zenne ve diğer tiplerin 30-40 santim boylarında şekilleri vardı. Bunlar, perdenin arkasındaki masada duruyorlardı. İnce deve derisinden yapılmışlardı. Öyle ki, içlerinden rahatça ışık sızabiliyordu. Üstleri yer yer delinmiş, boyanmıştı. Çok eğlenceli figürler ortaya çıkmıştı.

Faruk, karagöz oynatan adamın elindeki çubukları işaret etti:

— Bak... o çubukları görüyor musun? dedi Adnan'a. Karagöz ve arkadaşlarını onlara takıyor, oynatıyor.

Adnan hatırlıyordu. Perdenin öbür yanından bakınca, beyaz beze dokunan şekillerin ardından, çubuklar seçilirdi.

Karagözcünün yanında tef çalan ve

şarkı söyleyen bir-iki delikanlı daha vardı. Bunlar, oyun sırasında ona yardım ediyorlardı.

Adnan başını kaldırdı, yukarı baktı. Harem balkonunda oturuyordu kadın ve kızlar. Neşeli bir yüzle, oyunun başlamasını bekliyorlardı.

Beyaz perdenin bu yanında herkes yerini alınca bir tef sesi duyuldu. Arkadaki masa, kandil ve mumlar, bu yandan görünmüyordu. Yalnızca tatlı bir aydınlık göze çarpıyordu. Genç delikanlı, bir şarkıya başladı. Bir ejder resmi, perdenin bir ucundan diğer ucuna dek ağır ağır geçti. Karagözcünün sesi:

— Karagöz'ün evlenmesi! diye oyunun adını açıkladı.

Tek sesi yükseldi. Şimdi, karagözcüdeydi sıra. Bütün kişileri o konuşturacaktı, çeşitli aksanlarla. Bir kişinin ağzından, değişik söyleyişlerle on-yirmi kişinin sesi çıkacaktı.

Perdede Hacivat'ın gölgesi belirdi:

— Yar bana bir eğlence medet! Aman bana bir eğlence medet!

Çocuklar, çığlık çığlığa ellerini çırptılar. Hacivat kıyameti koparırken, öte taraftan Karagöz belirdi.

— Ne bağırıyorsun Hacıcavcav! diye konuşmaya başladı.

Çocuklar bir kez daha çığlık attılar.

Oyun, epey devam etti. Kimi zaman heyecanlandılar, kimi zaman meraklandılar. Karagöz'ün sözlerine kahkahalar attılar. Cümle aralarına sıkıştırılan esprileri anladılar.

Karagözden sonra ortaoyunu başladı. Bir önceki oyunda baş oyuncular Karagöz ve Hacivat ise, burada Kavuklu ve Pişekâr'dı. Oyun, çoğunlukla bu ikisi arasında geçerdi.

Harem balkonunun karşısında oyuncular balkonu olurdu. Oyunlar, burada sergilenirdi. Ortaoyununda da çeşitli tip-

ler bulunurdu. Fakat kadın oyuncu bulunmazdı. Dinsel geleneklerden dolayı, kadınların erkekler önünde sahneye çıkmaları hoş görülmezdi. Bunun yerine, erkek oyuncular, genç delikanlılar, kadın kılığına girerlerdi. Bunlara «*zenne*» denirdi.

Oyun boyunca seyirciler bol bol kuruyemiş yediler. Şerbet içtiler. Hizmetçiler, gülsuyu dağıttılar.

Adnan, sahura kadar dayanamamıştı. Oturduğu iskemlede uyuyakalmıştı. Birisinin kendisini uyandırmaya çalıştığını fark etti. Yeniden gözlerini yumdu. Öylesine tatlı bir uyuşukluk içindeydi ki, kımıldamak istemiyordu.

Annesinin sesi:

— Oruç tutmak için çırpınan siz değil miydiniz Adnan? diye sordu.

Çocuk, yarım yamalak:

— Tabiî... tutacağım! diye mırıldandı.

— Öyle ise kalkınız! Sofra hazır! Bir

saata kadar ezan okunacak.

Adnan, doğrulmaya çalıştı. Yanında Gülnihal Hanımefendi duruyordu. Oyuncular dağılmışlardı. Seyirciler de, sahur hazırlıklarıyle meşguldüler.

Yüzünü yıkayınca, Adnan'ın uykusu dağılır gibi oldu. Sofra başında, Sadrettin Kâmi Paşa dua ediyordu. Besmele çekti, ilk yemeğe kaşığını daldırdı. Dolmalar, et yemekleri, pilav ve tatlılar herkesi tıka basa doyurmuştu.

Adnan, duadan sonra tekrar ellerini yıkadı. Kendini zor yatağa attı. Babası ve diğer erkekler ise, sabah namazı için apdest alıyorlardı.

ON ALTINCI BÖLÜM

EYÜP'Ü ZİYARET

RAMAZAN'IN ilk cuması, diğer cuma günlerinden daha kutsal sayılırdı. Böyle zamanda yapılacak adağın, edilecek duanın yerine geleceğine inanılırdı.

Konak sakinleri, sabahtan hazırlıklarını yapmışlardı. Üç hanımefendi, hizmetçi, besleme (75) ve halayıklara, faytonları hazırlattı. Yoksullara dağıtmak üzere yanlarına yiyecek, giyecek ve para aldılar.

---

75. Besleme: Boğaz tokluğuna çalıştırılan kız.

Eyüp civarında dilenci ve yardıma muhtaç kimseler çok olurdu. Bunlar, halkın yardımseverlik duygularına sığınırlardı. Ümmü-Feriç Kalfa, kimlere ne vereceğini önceden belirlerdi. Daha önceden tanıdıkları bu yoksul kişiler, ilk uğrak yerleri olurdu. Yiyecek, giyecek ve parayı, hanımları adına halayıklar, ya da beslemeler dağıtırdı.

Ayrıca, Eyüp Cami ve çevresinde imaretler (76) bulunurdu. Bunlar, kimsesizlere, sakatlara, yoksullara yiyecek dağıtırlardı. Sadrettin Kâmi Paşa, yılın belirli zamanlarında, buralara bağışta bulunurdu.

Çocuklar, neşeli cıvıltılarla bir faytona doluştular. Her zamanki gibi, Ümmü Feriç Kalfa, onların yanına oturdu. Zenci halayık, onları iyi idare etmesini bilirdi.

---

76. İmaret: Yoksullara yiyecek dağıtmak için vakıf olarak yapılmış hayırevi.

Konağın bahçe kapısı açılınca, peş peşe faytonlar yola koyuldular. Çok az sokağa çıkan Safiye Hanımefendi bile, onlara katılmıştı.

Arabalar ağır tempoda ilerliyordu. Sahur'dan sonra uyuyan olmadığı için, çoğunun gözleri kapanıyordu. Uzun yol boyunca, biraz kestirenler vardı.

Adnan'ın omzuna bir şey dokundu. Başını çevirdi. Kız kardeşi Nebile, uykulu başını ona dayamıştı. Diğerleri de ondan aşağı değillerdi. Oysa Adnan çevresini izlemeye gayret ediyordu. Salı pazarı'nı, Tophane'yi geçmişlerdi. Şimdi, Azapkapı'ya doğru ilerliyorlardı. Perşembe pazarı, dün kim bilir ne kalabalıktı. Adı üzerinde, bu semtlerde, belirli günlerde pazar yerleri kurulurdu. Halk, ihtiyaçlarını, uzak yerlere gitmeden, buralardan alırdı.

Faytonlar, Unkapanı köprüsünü geçiyorlardı. Haliç'te, durgun bir haya vardı. Şehir uyanmaya başlamıştı çoktan.

Ara sıra, düşman asker ve subaylarına rastlamasalar, eski günleri yaşadıklarını sanırlardı. Oysa, en güçlü delil... Kasımpaşa önlerinde yatan Osmanlı Donanmasıydı.

Adnan, gemileri görebilmek için dışarı uzandı. Nebile'nin başı kaydı. Kız uyandı.

— Ne oldu ağabey? Geldik mi?

— Hayır... Gemilerimize bakıyordum.

— Hani, nerede?

— Bak!

Parmağı ile Haliç'i işaret etti. Küçük kız, Nezihe'yi dürttü. Birazdan hepsinin uykuları dağılmıştı. Dikkatle gemilere bakıyorlardı.

— Turgut reis zırhlısı bu değil mi? diye sordu Faruk.

Nihal, bir başkasını gösterdi:

— İşte Mecidiye zırhlısı!

— Bakın, Hamidiye zırhlısı da ötede duruyor!

— Şu, Peykişevket olacak! Berkisatvet de arkasında demirlemiş. (77)

İrili ufaklı savaş gemileri, Adnan'ın gözünü yaşartmıştı. Bunlar, Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de az mı başarı göstermişlerdi.

— Yavuz nerede? diye sordu Nebile. Onu göremedim.

Adnan, onu cevapladı:

— İzmit'teymiş. Buraya sığdıramamışlar. Ağabeyimin dediğine göre... silâhlarını, kazan kapaklarını sökmüşler. Gemicilerini dağıtmışlar.

Faruk atıldı:

— Cemil Dayı'mızın da bilmediği yok, hani!

Adnan, altında kalır mıydı hiç:

---

77. Peykişevket ve Berkisatver, torpido kruvazörleriydi.

— Tıpkı babanız gibi! deyip, lafı kestirip attı.

Faytonlar, Ayvansaray'dan geçiyorlardı. Yollar iyice daralmıştı. Bazen, başka bir faytonun geçişi için, iyice duvar dibine çekilmek gerekiyordu.

Eyüp sırtlarında zenginlerin, temiz ailelerin konakları seçiliyordu. Bahçelerle, servilerin süslediği mezarlıklar birbirine karışmış gibiydi. Alçak taş duvarların gerisinde, büyük bir sessizlik vardı. Sarıklı, çiçekli, ya da kavuklu mezar taşlarının kimi devrilmiş, kimi yan yatmıştı.

Yol, semtin içine girildikçe kalabalıklaştı. Çarşıya varınca, geçilmez oldu. Kur'an, dua ve din kitapları satan dükkânlar yanında tespihçiler, esans, gülyağı satıcılarının tezgâhları vardı. Ayrıca Eyüp'te yapılan testiler, tef, darbuka, şakşak, topaç gibi eşyalar da sergileniyordu.

Faytonlar durdu. Hanımlar inmeye başladılar. Çevrelerini yardım dileyen ki-

şiler almıştı. Hizmetçiler onlara, beraberlerinde getirdikleri şeyleri uzatıyorlardı.

Çocuklar, harçlıkları ile kuş yemi, mısır almaya koştular. Biraz sonra, cami avlusundaki güvercinler, onların çevresini sarmışlardı. Çok kalabalık vardı. Herkes, camide namaz kılmaya ve Eyüp Hazretleri'nin türbesini ziyarete koşuyordu.

Ziyaret ve dualardan sonra, caminin kadınlar bölümüne geçildi. Erkek çocuklar ise, Kâhya Abdullah Efendi ile birlikte, içeri girdiler. İç ve dış avludaki kalabalık çok artmıştı. Müslümanlarca büyük değer verilen Cuma namazı (78), hep birlikte kılınmaya başlandı. Böylece, sevabının (79) da çok olacağına inanılırdı.

78. Cuma Namazı: Cuma günü öğle zamanı, cemaatle kılınan namaz.

79. Sevap: Ölümden sonraki dünyada ödül gerektirecek davranış.

Namazdan sonra, vaiz, (80) uzun bir konuşmaya başladı. Bu, din kuralları, Padişah'a bağlılık üzerineydi. İyi bir Müslümanın yapması ve yapmaması gerekli şeyler... fakirlere yardım... bu arada, konuklara gösterilecek ilgi!...

Adnan'ın tepesi attı:

— Düşmanı hâlâ konuk olarak mı tanımlıyoruz! diye söylendi. Aman Ya Rabbi, şaşırmış bunlar.

Devam edemedi. Faruk, dirseği ile onu dürtmüştü. Yüzü kıpkırmızı oldu. Azarlamak için döndü. Fakat bunu doğru bulmadı. Dudaklarını ısırdı.

«Topraklarımıza göz diken düşmanın ellerini, ayaklarını, gözlerini bağla Allah'ım!» diye dua etti. «Yollarını şaşırsınlar... Bize ulaşamasınlar, Yanımıza, berimize gelemesinler!»

---

80. Vaiz: Din konusu üzerinde, iyilik için konuşan kimse, din adamı.

Vaiz'in konuşması bitince, herkes dağılmaya başladı. Özellikle uzak semtlerden gelenler, iftardan (81) önce evlerine varmak istiyorlardı. Günler kısaydı. Çabucak akşam oluveriyordu.

Çocuklar, çarşıdan kendilerine topaç, şakşak, boyalı testi satın aldılar. Bunlar, Eyüp'ün simgesi gibiydi. Burayı her ziyaretlerinde, bir-iki tane almadan edemezlerdi.

Faytonlara binince, aldıklarını birbirlerine gösterdiler. Bu ziyarette oldukça eğlenmişlerdi. Kadınlar da memnundu. Sadakalar verilmiş, dinsel görevler yerine getirilmişti.

Konağa dönüşte, yeni bir koşuşturma başladı. Hanımlar dinlenmeye çekilmişlerdi. Ama beslemeler, halayık ve hizmetçi-

81. İftar: Ramazanda, güneş battığı zaman orucu açma.

ler iftar yemeklerini hazırlamaya başladılar.

Her akşam, konakta büyük sofralar açılıyordu. Ahbaplar, komşular davet ediliyordu. Böylece yemek yenirken, konuşmalar sürdürülüyordu. Eğlencelerden de birlikte yararlanıyorlardı.

Adnan gülümsedi. İftar masasına doğru ilerledi. Konuklar gelmişlerdi. Sadrettin Kâmi Paşa, onlarla şakalaşıyor; bol bol gülüyordu. Son zamanlarda epey asık olan yüzü, bu kez neşe doluydu.

Erkek hizmetçilerden biri, ezanın okunduğunu söyledi. Uzaktan uzağa, Ramazan davulunun neşeli gümbürtüsü duyulmaya başlamıştı.

Sadrettin Kâmi Paşa, kısa bir yemek duası yaptı. Besmeleler çekildi. İftarlıklar yenmeye başladı. Bunlar oruç açıldığı zaman yenen hafif yiyeceklerdi. Yağ, reçel, peynir, zeytin... Ardından asıl yemekler gelmeye başladı.

Adnan, gün boyu açlığını hissetmemişti. Oysa ilk günler insan bir şey yemeden durmaya zor alışıyordu. Ama Ramazan ilerledikçe, vücut duruma kendini ayarlıyordu.

Asıl açlık, iftar sofrası başında, ezan sesini, ya da ramazan davulunun gümbürtüsünü beklerken duyuluyordu. Bir akşam Adnan, farkında olmadan kaşığını yalayıvermişti. Tam yutarken aklına gelmiş, son derece utanmıştı. Paşababası, bu küçük kazanın, orucunu bozmayacağını söylemişti. Çünkü bilmeden, istemeden yapılan hata, hoşgörülürdü.

Yemekten sonra, hep birlikte teravi ([82]) namazına, Beşiktaş camisine gittiler. Kadınlar ise evde kalmışlardı. Geceki eğlencelere hazırlık yapıyorlardı. Zaten

82. Teravi: Ramazan geceleri kılınan yirmi rekâtlı namaz.

onların fazla camiye gitmeleri hoş karşılanmazdı. İbadetlerini evde yaparlardı.

Namazdan sonra tekrar faytonlara binen Paşa ve adamları, Şehzadebaşı'na doğru yola çıktılar. Eğlence yerleri, teravinin sonuna dek dolmazdı.

Adnan, sevinçliydi. Çünkü bir kez daha Direklerarası'na geliyordu. Büyüklerin yanında, onlarla birlikte geziyordu. Kendini büyümüş, ağabeyi kadar olmuş hissetti. Bu ise Cemil'i ansıttı ona. Yüzü asıldı.

Kapısında mızıka çalan bir tiyatroya girdiler. Eğlence yerlerinin girişlerinde, çığırtkanlar vardı. Bunlar ilgiyi çekmek, müşteri toplamak için bağrışıyorlardı.

Zamanın geçmesi, halkın toplanması için epey beklediler. Camiler dağılınca, eğlence yerleri dolmaya başladı. Adnan, duyduğu kadarıyla, eski yıllara göre, bu ramazanın pek sönük geçtiğini öğreniyordu.

Perde açılınca, çocuk, alışmadığı bir dekorla karşılaştı. Bildiği, konakta ya da mesirelerde oynanan ortaoyunlarında dekor olmazdı. Pişekâr, kavuklu ve diğerleri, boş bir meydanda oyunlarını sürdürürlerdi. Oysa, burada bir evin içi görünüyordu. Daha ilginci, bir kadın... gerçek bir kadın artist vardı sahnede. Oysa ortaoyunlarında olsun, karagöz oyunlarında olsun, kadın rollerini erkekler oynardı. Müslümanlar arasında kadın oyuncular ayıplanırdı. Ama, azınlıklar için böyle bir şey, söz konusu değildi. Zaten bu tiyatroda, artistler Ermeni'ydi.

"... uzakta, yabancı savaş gemilerini gördüğümde yüreğim duracaktı. Limana yaklaşıyorlardı..."

ON YEDİNCİ BÖLÜM

BAYRAM'A DOĞRU

HAZİRAN AYI sonlarında Adnan, Ekrem'den kısa bir mektup daha aldı. Yeğeni, şöyle yazıyordu:

10 haziran 1919
İzmir

«Babam, nihayet serbest bırakıldı. Bir süre konuşamadı, eve gelince. Nutku tutulmuş gibiydi. Ne kadar zayıflamış, iğne ipliğe dönmüş, bir görsen! Perişan halde... Günlerce aç bırakmışlar, onları, gemide. Hakaret etmişler, işkence yapmışlar.

Çok çekmiş! Annemle, babamın çevresinde pervane olduk. Biraz düzelse, içimiz rahatlayacak!

Büyükbabam Denizli'den geldi. Adamcağız çifti çubuğu bırakmış. Çoğunlukla komşumuz Şükrü beylere gidiyoruz. Şükrü Bey'in oğlu Osman, benimle yaşdaş. O da, korkudan mektebe gidemez olmuş!

Bir aydır okula göndermiyorlar, beni. Sokağa bile zor bırakıyorlar. Çoğunlukla ya Osman bize geliyor, ya ben onlara gidiyorum. Babam biraz düzelsin... belki Denizli'ye gideriz.

Cemil dayım, bir kez bize uğradı. Çok sevindik. Uzun zamandır sana mektup yazamadığı için üzgündü. Ama iyi işler peşindeymiş. Gezi kurulundan ayrılmış. Anadolu'nun içlerine gitmeyi düşünüyormuş. Bunu, sana yazmamı istedi. Bakiye Hanımefendi'ye ve soranlara saygıları

var. Büyüklerin ellerinden öptüğünü söyledi. Seni de bol bol kucaklıyor!»

Adnan, ağabeyinden haber aldığına memnundu. Gerçekten, Cemil için endişeleniyordu. Eğer, düşünceleri İstanbul'daki gibiyse, değişmemişse... genç subay, aklına koyduğunu yapacak, demekti!

Mektup postaya verileli on beş gün olmuştu. Gecikmeler ve çeşitli nedenler yüzünden, Adnan'ın eline ancak geçmişti.

Yolda kaybolabilirdi!» diye düşündü çocuk. «Acaba eniştem Fikret bey, iyileşti mi? Denizli'ye gittiler mi? Yoksa hâlâ İzmir'deler mi?»

Oturup bir cevap yazmaya hazırlandı. Yeğenine ulaşsın, ulaşmasın, postalayacaktı. Böylece, belki ağabeyi Cemil'den de bir haber alabilirdi.

Bir iskemle çekti. Çalışma masasına kollarını dayadı. Kalem ucunu, mürekkebe batırdı. Kâğıdın üzerine, iri bir «S»

harfi yazdı. «Sevgili kardeşim» diye başlayacaktı. Fakat, bahçede nal sesleri duydu. Heyecanla yerinden kalktı. Vişne rengi saten perdelerin arasından, aşağı baktı.

Paşababası ve eniştesi, saraydan dönüyorlardı. Bugün, her nasılsa erken geliyorlardı.

Fayton, uzun bahçe yolunu geçti. Selâmlık kapısı önünde durdu. Kâhya Abdullah Efendi koştu. Paşa Hazretleri'nin inmesine yardım etti. Sadrettin Kâmi Paşa, bastonuna dayanarak ilerledi. Zayıf ve yorgun görünüyordu. Son zamanlarda, çok çalıştığı belliydi. Bitkin hali vardı.

Adnan, bir an kararsız durakladı. Sonra, acele kapıya doğru yürüdü. Uzun zamandır kullanmayı akıl etmediği gizli geçide girecekti. Belki böylece, bir şeyler öğrenirdi.

Koridora çıktı. Aşağıdan babasıyla eniştesinin konuşmaları duyuluyordu. On-

lar merdivenleri çıkmadan, kendisi gizli geçide girmeliydi.

Sedef kakmalı panoyu aradı. Açtı, hemen içeri kaydı. El yormadıyle ilerledi. Biraz sonra, paşanın çalışma odasıyla arasında, incecik bir duvar vardı.

Abdullah Efendi'nin ayak sesleri, kapı önünde bitti.

— Buyrun efendim! derken, onlara kapıyı açmış olmalıydı.

Kanadı, girenlerin ardından örttü, uzaklaştı.

Sadrettin Kâmi Paşa ve damadı, günlük konuları konuşuyorlardı. Bir süre oturdular. Adnan sıkılmıştı. Üstelik karanlık, uykusunu da getirmişti. Ne ağabeyi, ne de İzmirdekiler hakkında bir şey öğrenebilmişti. Geçitten çıkmak için hazırlandı.

Aynı anda, odadaki telefonun zili çaldı. Adnan boş bulundu, yerinden sıçradı.

Paşa, kulaklığı kaldırmıştı. Bir süre dinledi. Öfkeli bir sesle:

— Ne genelgesi bu? diye söylendi.

Adnan kulak kesildi. Önemli bir haber verildiğini anlamıştı. Babası, bir kez daha bağırdı:

— Bizim aklımız yok mu? Yalnızca Mustafa Kemal Paşa mı düşünür bunları?

Hırsla telefonu kapadı. Derin bir sessizlik oldu. Siret Bey:

— Yine mi Mustafa Kemal Paşa? diye sordu.

Paşa, odada dolaşmaya başladı. Çok kızdığı belliydi.

— Evet, yine o! dedi. Bu paşa, yakında başımıza iş açacak!

— Bildiğime göre, Mustafa Kemal Paşa, görevinden alınmıştı. (83)

— Evet! İzmir'in işgalinden sonra, Anadolu'ya geçmek istediğini söyledi.

---

83. 18 haziran 1919

Padişah Efendimiz, onun davranışlarından kuşkulanıyordu. Ancak, elimizde delil yoktu. Onu, ordu müfettişliği ile görevlendirdi. Mustafa Kemal Paşa önce deniz yolu ile Samsun'a gitmiş. ([84]) Orada tehlikeli işlere girişmiş. Bunun üzerine içişleri bakanı, onun görevden alındığını valilere bildirmişti. Görüldüğü gibi, bu, bir işe yaramamış. Mustafa Kemal Paşa Havza ve Amasya'da toplantılar düzenlemiş. Şimdi, Amasya'dan vali ve kumandanlara genelgeler göndermiş. ([85]) İşgalin, mitinglerle kınanmasını istemiş. Deli bu adam!... Kimi, ne cesaretle kınayabiliriz? İşgalciler, Mondros anlaşmasının koşullarını uyguluyorlar. Onlara nasıl engel olabiliriz?

Yine bir sessizlik oldu. Sadrettin Kâmi Paşa, derin bir soluk aldı:

— Sıvas'ta bir kongre toplanmasını

---

84. 19 Mayıs 1919

85. 22 haziran 1919

önermiş, dedi. Her ilden üçer temsilcinin Sıvas'a gönderilmesini istemiş. Ayrıca, duruma çare bulmak için, ulusal bir kurulun oluşmasını istiyormuş.

Siret Bey güldü:

— Padişah Efendimiz, bunu düşünemez miydi?

— Ben de onu söylüyorum ya, zaten!

— Bir çare aranmalı. İşgalcileri kızdırmamalıyız.

— Evet, elimizden geleni yapmalıyız. Yalnız... Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da, bizim İstanbul'da bulunuşumuz, işi zorlaştırıyor. Onu yakalatmak ya da çalışmalarını engellemek zamanımızı alacak. Gerçek şu ki, Anadolu kaynıyor!

Paşa, bir süre daha odada dolaştı. Sonra, neler yapması gerektiğini Siret Bey'e yazdırdı. Biraz dinlenmek üzere odasına çekildi. Damadı ise, tekrar saraya döndü.

Adnan, gizli geçitten çıktığında, bir

süre ışığa alışamadı. Karanlığa bakmaktan, şimdi çevresini göremiyordu.

«Bütün bunları biliyor musun, ağabey?» diye düşündü. «Mustafa Kemal Paşa'yı severdin sen. Onunla buluşacak mısın? Senin gibi düşünenlerin yanına gidecek misin? Birlikten kuvvet doğacaktır. Bunu sen, benden iyi bilirsin!»

Babası ve Siret Bey'le, ağabeyi Cemil'in bir konuşmasını ansıdı. Genç subay, dünyaya meydan okur gibi:

«— Parmaklar tek başlarına bir işe yaramaz, efendim!» demişti. «Oysa, hepsinin birleştiği el, sıkıldığı yumruk... güçlüdür!»

Belki de, güvenlik kuvvetlerine katılmıştı. Kesinlikle harekete geçmiş olmalıydı Cemil. Bu sessizliğin, suskunluğun altında bir şeyler vardı.

■

RAMAZANIN son günü gelmişti. Er-

tesi gün, Şeker Bayramı da denilen, Ramazan Bayramıydı. Artık oruç bitmişti. Herkes, bir aylık ibadetten dolayı birbirlerini kutlayacaklardı.

Adnan, oruç ayı boyunca, iki şeyi çok severdi. Ramazan pidesini ve camilerde asılan mahyaları. Birincisi, geleneksel bir ekmekti. Özellikle ramazanda yapılırdı. Mahyalar ise, minareler arasına asılan yağ kandilleri ile olurdu. Bu kandillerle «Allah», «Mübarek Ay», «Muhammet» gibi yazılar yazılırdı. Karanlık gecelerde, iftardan sahura dek pırıl pırıl göğü aydınlatırlardı. Minare şerefelerinde de yağ kandilleri yanardı. Bunlar da, ramazan davulu, ya da ramazan topu gibi, uzaktan, iftarın başladığını, ya da sahurun olduğunu belirlerdi.

Adnan, yeni bayramlık giysilerin hazırlanışına birkaç gün önceden tanık olmuştu. Temizlik yapılmış, yiyecek hazırlanmıştı. Konuklara bayramda en çok aki-

de şekeri, lokum, şerbet ikram edilirdi. Ayrıca kahve pişirilir, çay sunulurdu.

Adnan ve çocuklar, birkaç gün önceden, anneleriyle kapalıçarşıya gitmişlerdi. Burada akla gelen her türlü giyim ve ev eşyası satılırdı. Kapalıçarşı ve onun devamı olan Mahmutpaşa yokuşu son derece kalabalıktı. Çünkü herkes, bayramlıklarını almaya gelmişti.

Bayram sabahı, erkenden bayramlıklarını giymişti çocuklar. Hep beraber evin en yaşlısı büyükanneleri Süfiye Hanımefendi'yi ziyarete gittiler. Yaşlı kadın hepsini güler yüzle karşıla ı. Onlara armağanlar ve para verdi. Sadrettin Kâmi Paşa ve üç hanımı da onu ziyaret ettiler.

Ziyaretler, birbirini izledi. En çok eğlenen çocuklardı. Çünkü her uğradıkları yerden ve elini öptükleri kişiden armağan alıyorlardı.

Sadrettin Kâmi Paşa, saraydakilerle beraber, bayram namazına gitmişti. Bu

arada, unutmuşlarsa eğer, geleneksel fitre (86) ve zekât (87) denilen sadakalarını vereceklerdi. Böylece, yoksullar da sevindirilecekti. Sonra Padişah'a Bayram ziyaretleri başlayacaktı. Devlet adamları onu kutlayacaklardı.

Konakta çöpçü, sütçü, saka, bekçi, tulumbacı ve satıcılar kapıyı çalmaya başladılar. Bunlar da bayram kutlamasında bulunuyorlardı. Ev sahipleri onları boş çevirmiyor, bahşiş veriyorlardı.

Ramazan davulcusu, bir kez daha sokakları dolaştı, evlere uğradı. Ay boyunca, herkesi iftara çağırmanın, ya da sahura kaldırmanın karşılığını topladı.

---

86. Fitre: Ramazan ayında verilmesi gereken dinsel sadaka.

87. Zekât: Müslümanların her yıl mal ve paralarının kırkta birini yoksullara sadaka olarak vermeleri ödevi.

Kimi yiyecek, kimi giyecek, kimi de para verdiler.

Bayram ziyaretleri üç gün devam etti. Ülkenin içinde bulunduğu karışık durum olmasa, belki daha eğlenceli ve çekici olacaktı. Çünkü, iki kişi bir araya gelse, hemen bundan söz ediyordu. Düşman, şimdilik sessiz oturuyordu ama, ilersi için neler hazırladığı belli değildi. Boş bulunmak ve bu sessizliğe güvenmemek gerekirdi.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

MERAKLI BİR BEKLEYİŞ

KONAK sakinleri, hazırlıkları bitince Bebek'teki yalıya taşındı. Yazın sıcak günlerinde Boğaziçi çok güzel olurdu. Poyraz'ın püfür püfür serinlettiği havada, sandal gezileri de yapılırdı.

Adnan, ev değiştirmek istemiyordu. Çünkü Bebek'teki yalı, Beşiktaş'taki konak gibi değildi. Daha sakin ve sessizdi. Cemil'den bir haber gelse, kendisine nasıl ulaşacaktı? Okul tatil olduğu için gezilere de, hep birlikte çıkılıyordu. Hem, konakta-

ki gizli geçitlerden yararlanıyordu. Yalının girdisini çıktısını, en iyi Cemil bilebilirdi.

Adnan, son zamanlarda pek içine kapanık olmuştu. Çoğunlukla denizi bahçeden ayıran alçak duvarın üstünde oturuyordu. Gözleri Anadolu kıyılarına dalıyordu. Ağabeyinden bir haber alamamak, onu çileden çıkarıyordu.

Nebile ve Nezihe, kayıkhanedeydiler. Nihal ve Faruk da yanlarındaydı. Bağrışmalarına bakılırsa, bir sandal gezisi tasarlıyorlardı.

— Adnan! Adnan neredesin?

Nezihe onu çağırıyordu. Adnan, sıkıntılı bir tavırla onu cevapladı:

— Efendim?

Nezihe, gözleri pırıl pırıl ortaya çıktı.

— Bir sandal gezisine ne dersin? Ümmü Feriç Kalfa'yı razı ettik. Kıyı boyunca, şöyle bir dolaşalım. Ne dersin?

Adnan içini çekti:

— Canım istemiyor!

Nezihe, onun yanına geldi:

— Ben biliyorum senin ne istediğini! dedi.

Adnan, sıçradı yerinden:

— Biliyor musun? Ne biliyorsun?

Ablası, bilgiç bilgiç başını salladı:

— Ekrem'i merak ediyorsun! Peki, ona niçin bir mektup daha yazmıyorsun?

Adnan'ın içi rahatlamıştı:

— Bunu, düşünmedim değil! Fakat... eski gönderdiğim eline geçti mi acaba? Denizli'ye, nereye, kime yazayım?

— İzmir'de değillerse... mektubum geri gelirdi. Demek ki Denizli'ye gitmediler.

Adnan, yerinden sıçradı:

— O halde hemen yazmalıyım!

Nezihe, onu durdurdu:

— Şimdi gezelim... sonra yazarsın!

— Sonra?... Zaman kaybetmiş olmaz mıyım? Hayır, hemen yazmalıyım!

Nezihe, hırsla ayağını yere vurdu:

— Aman, mızıkçılık istemez! Yalvaracak da değilim. Gelmezsen gelme!

Küçük kız, kayıkhanenin kemerli yolunda, gözden kayboldu. Adnan, doğru yapıp yapmadığını düşünürken, bu kez, Nebile'nin yüzünü gördü. Ablası, merak içinde yanına koştu:

— Adnan... Nezihe'yi niçin kızdırdın?

Çocuk, öfke ile ona baktı. Sonra elinden tuttu. Kendilerini kimsenin duymayacağına emin olacağı bir yere kadar yürüttü.

— Sana bir sır söyleyeceğim... Ama kimseye anlatmak yok!

Nebile güldü:

— Biliyorum... Ekrem'den mektup bekliyorsun!

— Hayır! Ekrem'den değil! Yanıldın işte!

Nebile'nin gözleri büyüdü. Dik dik baktı:

— Öyle ise kimden?

Adnan, onun elini sıktı. Çevresine bakındı:

— Sus, yavaş ol!

Nebile alçak sesle:

— Niçin saklıyorsun? diye sordu.

— Çünkü, Siret Bey'in ve yeğenlerimizin duymasını istemiyorum.

Ablası, omuzlarını kaldırdı:

— Hiç bir şey anlamıyorum!

— Dinle beni!

Adnan, kısaca ağabeyi Cemil'den söz etti. Nebile şaştı kaldı. Ne diyeceğini bilemedi. Sonra da Adnan'a hak verdi.

— Böyle olduğunu nereden bilelim? Bizim aklımıza böyle bir şey gelmedi ki!

Adnan, dudaklarını ısırdı:

— Gelmemesi iyi!... Faruk'la Nihal'in, hele Siret Bey'in hiç öğrenmemesi gerekir. Yoksa... mektuplar ellerine geçer-

se... ağabeyimiz Cemil'e büsbütün düşmanı olurlar!

Nebile başını salladı:

— Anladım! Söylemem!

— Nezihe'ye de...

Ablası durakladı.

— Peki... ona da söylemem!

— Anlaştık öyle ise. Ben bulunmasam bile, bana herhangi bir mektup gelirse... sakın başkalarının eline geçmesin!

Uzaktan, Nezihe'nin sesi duyuldu:

— Nebileeee... neredesin?

Nebile, şaşkın bir tavırla o yana baktı. Sonra, sandal gezisini hatırladı. Adnan'ın elinden çekti:

— Gidelim! Gelmezsen, büsbütün merak ederler!

Adnan, sıkıntıyla kabul etti:

— Peki... gidelim!

Kayıkhaneye doğru, el ele koştular.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

BEKLENEN MEKTUP

10 ağustos 1919
Sıvas

DNAN,

Beni affedecek misin, canım kardeşim? Bu satırları okurken, seni unuttuğumu düşünüyor, sitem ediyorsundur. Ne desen haklısın! Ama anlatacaklarım, bu küskünlüğünü geçirecektir. Buna eminim!

Evet, korktuğum gibi oldu. İzmir işgal edildi. Artık, halkı yatıştırmanın bir anlamı yoktu. Kuruldan ayrıldım. Önce

İzmir'e uğradım. Eniştemiz Fikret Bey'in başına gelenler, beni son derece etkiledi. Ne çare ki, o sıralar, elimden bir şey gelmezdi. En iyisi, Anadolunun iç kısımlarına gitmekti. Zaten, eskiden beri bunu düşünüyordum.

Bu sırada, İstanbul'da bıraktığım Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a gittiğini öğrendim. Onun grubuna katılmaktan başka düşüncem yoktu. Haberi alır almaz yola çıktım.

Amasya'da buluştuk. Onun tarafından hazırlanan toplantılarda bulundum. Ülkenin kurtuluşu için neler yapmamız gerektiğini kararlaştırdık. Amasya'da bir genelge yayınladı. İstanbul Hükümeti ise, onu tanımamaları için vali ve komutanlara, emirler göndermiş. Aksine vali ve komutanlar, İstanbul'un emirlerini dinlemediler.

Erzurum'da bir kongrenin toplanması için çalışmalar başladı. Hemen Mustafa

Kemal Paşa'yı İstanbul'a geri çağırdılar. Fakat bu da para etmedi. Çünkü paşa, askerlikten ayrıldığını, telgrafla hükümete bildirdi.

Bundan sonra çalışmalar hızlandı. Doğu illerinde Ermenilerin gözü var. Burada toprak istiyorlar. Ayrı bir devlet kurmaya çalışıyorlar. Bunu engellemek için, Erzurum'da bir dernek kurulmuş. (88) Bu derneğin de yardımıyla, Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'ni topladı.

Kongre, on dört gün kadar sürdü. Vatanın bütünlüğü ve parçalanamayacağına dair önemli kararlar alındı. Bunlara göre, hiç bir devletin bizi idare etmesine ya da egemenliği altına almasına izin verilmeyecektir. İstanbul Hükümeti, vatanın bütünlüğünü koruyamazsa, Anadolu'da geçici bir hükümet kurulacaktır.

Şimdi, Sıvas'ta yeni bir kongrenin

88. Doğu vilâyetleri Müdafaai Hukuk Cemiyeti.

toplanması için çalışmalara geçildi. Yurdun her yanından, temsilcilerin seçilmekte olduğunu duyduk. Bunlar, yavaş yavaş Sıvas'a geliyorlarmış.

Çok mutluyum, Adnan! Bir işe yaradığıma ve doğru yolda olduğuma eminim. Çok karışık günler içindeyiz... Ama rahata kavuşmamız için, bu engelleri aşmamız gerekiyor... biliyorsun!

Beni merak etme, iyiyim! Mektubu anneme de göster. İçi rahat etsin. Senin de gözlerinden öperim!

Yakında bir mektubumu daha alabilirsin. Söz vermeyeyim, fakat yazmaya çalışacağım.

Ağabeyin
Cemil Sadrettin»

Adnan, son cümleyi bitirdi, başını kaldırdı. Bakiye Hanımefendi, gözlerini kuruluyordu. Annesi Gülnihal Hanımefendi

ise düşünceliydi. Terliğinin ucuna dikmişti gözlerini.

— Tarih hayli eski! dedi birden. Tabiî, Sıvas'tan buraya gelirken, yolda zaman kaybetmiştir.

Bakiye Hanımefendi onu doğruladı:

— Bu kargaşalıkta, elimize geçmesi ile mucize!

Adnan:

— Mahallede oynayan çocuklardan biri getirdi, bu mektubu! dedi. Ona da, ağabeyimin arkadaşı olan genç subay vermiş olacak!

— Nasıl birisi bu?

Adnan düşündü.

— İyi hatırlamıyorum.... Atlı bir subaydı. Bir gün okula giderken, faytonuma yaklaşmıştı. Belki de, tanınmaktan çekiniyordur.

Bakiye Hanımefendi, yeniden ağlamaya başladı. Adnan'ın annesi, onu yatıştırdı:

— Aman Hanım kardeş, rica ederim sakin olunuz! Cemil Bey'in başına bir şey gelmedi ki! Allah saklasın, gelse de ne yapabiliriz?

— Benim üzüntüm o değil! Babası Sadrettin Kâmi Paşa'nın nefret ettiği bir adamla beraber. Mustafa Kemal, bir maceracı olarak niteleniyor.

Gülnihal Hanımefendi, başını iki yana salladı:

— Mustafa Kemal'in ününü ben de duydum. Ülkeyi maceraya sürükleyecek bir insan olacağını sanmıyorum. Aklı başında bir adamdır. Göreceksiniz...

Sanki odada Cemil vardı; o konuşuyordu... Hepsi, Gülnihal Hanımefendinin sözlerinden, ferahlık duydular.

YİRMİNCİ BÖLÜM

YANGIN

YAZ AYLARI, İstanbul'a korkulu günler yaşatırdı. Güzel başkent, ahşap yapılarla doluydu. Mevsim sıcakları, kuru rüzgâr önemli etkendi. Bol kabak, patlıcan ve biber kızartmaları yapılırdı. Ufak bir dikkatsizlik korkunç yangınlara neden olurdu.

Tutuşan evler, çıra gibi yanardı. Yangın yalnızca tek evi kül etmekle kalmaz, sıradan bitişik evlere de sıçrardı. Bazen bir mahallenin, küçük bir kıvılcım sonucu

kül olduğu olağandı. Bu yüzden herkes, son derece dikkatli davranırdı.

Adnan ve yalının çocukları, o gece bir eğlence izliyorlardı. Fener ve meşalelerle donatılmış sandallar, Bebek kıyılarını gündüze çevirmişti. Güzel sesli bir adam şarkı söylüyordu. Başka bir sandalda, tanbur ve tef çalınıyordu.

Karşı kıyıdan başka sandallar da bu yana geliyordu. Gökte, tepsi gibi kocaman bir ay vardı. Ay ışığı, boğaz sularında nakış nakış izler bırakıyordu.

Nihal, hasır koltuğunda doğruldu. Pek dikkatlice, tepelere doğru baktı.

— Bir ışık var o yanda, dedi. Bahçelerde de fenerler yanmış galiba.

Geniş koruluklar içinde paşa konakları, köşkler, Bebek sırtlarına yerleşmişti. Daha aşağılarda, halkın oturduğu dar sokaklı evler vardı.

Çocuklar, başlarını çevirdiler. Adnan:

— Işık değil o! diye bağırdı. Yangın! Bir konak yanıyor!

Onu doğrulamak istercesine, ağaçlar arasından alevler yükseldi. Alçaldı. Yeniden parladı.

Çocuklar yerlerinden fırladılar. Kâhya Abdullah Efendi'yi, ya da Ümmü Feriç Kalfa'yı bulabilmek için, bahçeye dağıldılar. Yangının ne büyük bir felâket olduğunu biliyorlardı. Daha bir yıl önce, Cibali-Altımermer yangınında, 7500 bina yanmıştı.

Yalıda, telâşlı bir koşuşturma başladı. Havaya fırlayan yanık tahta parçaları, düştükleri yerleri tutuştururlardı. Bu ise, yeni bir yangın başlangıcı demekti.

Ev sakinleri, böyle tutuşmaları önlemek için, çatıya çıkar, damı kova kova suyla ıslatırlardı. Ümmü Feriç Kalfa da hizmetçileri koşturuyordu. Ne kadar halı, kilim varsa ıslatıyor, pencerelerden

sarkıtıyorlardı. Başka türlü, alevli tahtalardan korunamazlardı.

Sadrettin Kâmi Paşa'nın annesi, ise pencerelere Hilye-i Şerif, En'am gibi Kur'an'ın bazı surelerinden seçilerek meydana getirilmiş küçük kitapcıklar koyduruyordu. Böylece, felâketten kurtulacaklarına inanıyorlardı.

Uzaktan köşklülerin naralarını duyunca, çocuklar, yeniden bir araya geldiler. Bunlar, iyi koşan külhanbeylerdi. Mahalle bekçilerine yangını duyururlardı. Bekçi ise, demir uçlu sopasını yere vura vura, olayı sokak aralarına dek haber verirdi.

Yangının homurtusu iyice artmıştı. Kızıl renkli alevler, yükselen dumanı da turuncu-kırmızı renge boyuyordu.

Çocuklar, bir solukta bahçeyi geçtiler. Büyük kapının önünde durdular. Dışarı çıkmaya cesaret edemiyorlardı. Kargaşalıkta hırsızlık olmasından korkuyor-

lardı. Çünkü çapulcular, bir şeyler çalmaya kalkışabilirlerdi.

— Tulumbacılar geliyor! diye bağırdı Nihal.

Herkes, onun gösterdiği yana baktı. Bir grup adam, sokak arasından göründü, kayboldu. Su dolu bir tulumbayı omuzlarında taşıyorlardı. Önlerinde ve artlarında ise fener taşıyan yardımcıları, başkanları vardı. Yangını söndürmeye gidiyorlardı.

Halk telâşlıydı. Yangının büyümesinden korkuluyordu. Köşk bir yana, ağaçlar da tutuşmuştu. Son günler epey kurak gittiği için, bitkiler pek gevrekti. Çabuk alev alıyorlardı.

Öte yandan, şehir güvenliğini sağlayan polisler gözüktü. Bunlar, olayı seyre gelen kalabalığı dağıtmaya çalışıyorlardı.

Biraz sonra, itfaiye grubunun geldiği duyuldu. Bunlar, halk kuruluşu olan

tulumbacılara göre yarı askerdi. Araçları boldu. Başlarında pirinç tas, bellerinde kancalı kayış ve balta taşıyorlardı. Tulumbalarını omuzlarında değil, arabalarla getiriyorlardı.

Çocuklar, heyecan içinde bekleştiler. İtfaiye arabalarının boru sesleri, çok ilginç geliyordu onlara. Bu arada, kovasını kapan, yardıma koşuyordu.

Kimi:

— Ölen var mı? diye soruyor,

Kimi:

— Bitişik köşkler de tutuştu mu? diye meraklanıyordu.

Bebek'te alevler göklere yükselirken, Ümmü Feriç Kalfa, çocukları içeri çekti:

— Paşababanız titizleniyor... yalıya dönün!

Adnan diklendi:

— Bir şey yapmıyoruz ki!

Zenci kalfa, sinirli bir sesle bağırdı:

— Yok bir de yapacaktınız! Haydi

içeri!... Kapıyı örtün! Bu kargaşalıkta her şey olur!

— Yangın bize de sıçrarsa ne yaparız? diye Nihal korkusunu açığa vurdu.

Ümmü Feriç Kalfa, onu cevapladı:

— Sıçramaz efendim! Bizden çok uzakta!

Faruk inat etti:

— Ama görmüyor musunuz, yanan tahtalar bu yana geliyor! Bence...

Sözünü bitiremedi. İlerki yalılardan birinin çatısında bir alev parladı. Hep bir ağızdan bağrıştılar.

— Biz de yanacağız! diye ağlamaya başladı Nihal. Nereye kaçarız? Ne yaparız?

Bu sırada Abdullah Efendi, elinde fener, yanlarına koştu:

— Paşa Hazretleri emir buyurdular. Kadın ve çocuklar, Beşiktaş'taki konağa döneceklermiş!

Çocuklar bu kez:

— Aaaaa!... diye hayretlerini gizleyemediler.

Onlar orada kalmak ve yangını seyretmek istiyorlardı. Gerçi korkuyorlardı. Ama böyle bir olay, kolay kolay yaşanamazdı başka zaman.

Gökyüzünde kıvılcım saçarak uçan tahta parçaları, ateş böcekleri gibi yanıp yanıp sönüyorlardı. Kavruk tahta ve yaprak kokusu her yanı sarmıştı. Koyu bir duman, ara sıra üstlerini yalayıp geçiyordu. Bakanları öksürtüyor, gözleri yaşartıyordu.

Faytonlar kısa sürede hazırlandı. Ev sakinleri, hizmetçi ve beslemelerin bir kısmını yalıda bıraktılar. Apar topar, Beşiktaş'taki konağa kaçtılar.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

SIVAS KONGRESİ

YANGIN tehlikesi bitince, konaktakiler, yeniden yalıya döndüler. Bir paşanın köşkü ve bahçesi yanmıştı. Bunun dışında bir-iki ev, tutuşur gibi olmuş, söndürülmüştü.

Günler devrildi, geçti. Sonbahar, İstanbul'da, fazla sıcak yapmamasına rağmen, güzel olurdu. Sanki yeniden bir bahar yaşanırdı. Bu yüzden, yazlığa gidenler, kolay kolay, Boğaziçi'nden kışlık evlerine dönmezlerdi.

Çocuklar, okullarına Bebek'ten gidip

gelmeye başladılar. Yol uzamasının dışında, önemli bir şikâyetleri yoktu. Yalnızca Adnan, kendisine gelecek mektupların, ulaşım zorluğu çekeceğini düşünüyor, üzülüyordu.

Eylül sonuydu. Ilık akşam güneşinin aydınlattığı bahçede Adnan ve Faruk dolaşıyorlardı. Son günlerde Adnan, yeğeni ile iyi geçinmeye bakıyordu. Böylece Siret Bey'in ve Paşababasının düşüncelerini öğrenmiş oluyordu. Çünkü Faruk, akşam annesi ve babası konuşurken, onların anlattıklarına kulak misafiri oluyordu. Bunları dayısına bildirirkende haklı bir gurur duyuyordu. Siret Bey ve Sadrettin Kâmi Paşa, Faruk'un yanında çekinmeden konuştuklarına göre, ona çok değer veriyorlar demekti.

Faruk durdu, yerdeki bir yaprağı aldı. Didikledi, attı:

— Mustafa Kemal, Damat Ferit Hükümeti'nin işten çekilmesini istiyormuş;

dedi. Yeni bir hükümet kurulmalıymış.

Sesinde, küçümseyen bir ton vardı. Adnan, dikkat kesildi:

— Niçin?

Faruk omuzlarını kaldırdı:

— Güya Ferit Paşa, halkı düşünmüyormuş. Ulusal çıkarlarımızın tersine davranıyormuş.

— Doğru mu bu?

Faruk titizlendi:

— Bunu nasıl sorarsınız? Ulusal çıkarları düşünmeyip de ne yapacak?

Adnan eliyle havada belirsiz bir işaret yaptı.

— Ee, peki... ne demiş Ferit Paşa?

— Kabul eder mi hiç?... Öyle saçmalık olur mu? Bunun üzerine Mustafa Kemal de yeni bir hükümet başa geçene dek, İstanbul ile ilişkisini keseceğini bildirmiş.

Adnan heyecanlanmıştı:

— Sonra? diye nefesini tuttu.

— Durum karışık. Bana kalırsa...

— Damat Ferit Paşa, ayrılacak mı?

— Sanmam... fakat son söz, yine de Padişah Efendimiz'in! Onun, ne yolda karar vereceği belli değil.

— Paşababamız da böyle mi düşünüyor?

Faruk başını salladı:

— Evet.

— Peki, Anadolu'da durum nasıl?

Faruk, omuzlarını kaldırdı:

— Karışık sanırım. Duyduğuma göre, Mustafa Kemal boş durmuyormuş. Sıvas'ta bir kongre toplamış. Sonra...

Çocuğun sözü yarım kaldı. Nihal, hızla yanlarına yaklaştı:

— Ağabey... Hanımannem sizi çağırıyorlar!

— Peki, geliyorum. İzninizle Adnan!

Adnan, yeğeninin ardından dalgın gözlerle baktı. Sonra, bahçenin iç kısımlarına doğru yürüdü. Yüksek duvarların ardından, yanık köşkün kararmış çatısı

görünüyordu. Kavrulmuş ağaçlar, acı çeker gibi duruyorlardı.

— Ağabey... ağabey!

Nebile ve Nezihe, koşa koşa ona doğru geliyorlardı. Adnan öfkeyle:

«Şu evde kafamı dinleyecek rahat bir köşe bulamıyorum!» diye düşündü. «Nereye saklansam bilmem ki! Kurtuluş yok, kızlardan!...»

Oysa, Nebile'nin bir müjdesi vardı, ağabeyine.

— Orada bir subay var! dedi. Seni görmek istedi..... Bir şey söyleyecekmiş.

Adnan kalbinin çarpmaya başladığını hissetti. Kız kardeşlerini sıyırdı. Onların geldiği yönde, var gücüyle koştu. Nebile ve Nezihe, çok gerilerde kalmışlardı.

Kapının iç kısmında bir atlı bekliyordu. Adnan, ağabeyinin subay arkadaşını tanımıştı. Gülümsedi, selâm verdi. Subay da, elini kalpağına değdirdi. Cebinden bir zarf çıkardı, ona uzattı:

— Yalnız size vermem emredildi.

— Teşekkür ederim!

— Artık ben gelmeyeceğim. Anadolu'ya, Cemil'in yanına gitmeyi düşünüyorum. Mektupları başka birisi getirecek... O, size kendini tanıtır!

Adnan'ın gözleri yaşarmıştı. Duygulu bir sesle:

— Ağabeyimi görünce deyin ki... deyin ki... diye mırıldandı.

Tıkanıyor, bir türlü konuşamıyordu. Öylesine koşmuştu ki, şimdi soluk alamıyordu.

— Kalbimin... onunla beraber... çarptığını söyleyin. Elimden... gelen bir şey... olursa yaparım. İnşallah... başarıya ulaşırlar!

— İnşallah başarıya ulaşırız! diye düzeltti genç subay.

Selâm verdi. Atını mahmuzladı. (89) Kapıdan çıktı.

İki kız, ancak ağabeylerinin yanına varmışlardı. Nebile, soluk soluğa:

— Aşkolsun, bizi beklemedin! dedi.

Nezihe, merakını yenemedi:

— Kimden? Ekrem'den mi?

Adnan başını salladı. Zarfı cebine yerleştirmeye çalıştı:

— Sonra okurum, acelesi yok!

Nezihe, Adnan ile Nebile arasındaki sırrı bilmiyordu. Bu yüzden:

— Faruk'la Nihal'e müjde verelim, dedi. Ekrem'den haber geldiğine sevinecekler.

Ekrem, onların teyze oğlu oluyordu.

Nebile ve Adnan, bir ağızdan:

— Hayır! diye bağırdılar.

---

89. Mahmuz: Ayağa takılan ve atı dürtüp hızlandırmaya yarayan demir parçası.

Kız şaşaladı. Garip garip yüzlerine baktı. Nebile:

— Ona da açıklamamız gerek, dedi.

Nezihe sevindi:

— Benim bilmediğim nedir? diye sordu.

Adnan, kısaca durumu ona anlattı. Nezihe, dudaklarını büzdü. Bir süre düşündü.

— Ne kadar saklasak, yine de ortaya çıkmaz mı? Burada Cemil'i tutan kaç kişi var? Bir subayın, birkaç kez Adnan'la görüşmesi, yeterince dikkati çekmiştir. Bugün olmasa yarın, Paşababamızın kulağına gitmeyeceğine emin misiniz? O zaman ne cevap veririz?

— Mektupların Ekrem'den geldiğini söyleriz.

— Ya görmek isterlerse?

Nebile başını salladı:

— Bunu sonra kararlaştıralım. Şimdi, şu mektubu okumamız gerek!

Beraberce, bahçenin kuytu bir köşesine çekildiler.

Adnan zarfı açtı. Cemil'in işlek yazısını görünce, gözleri yaşardı. Kız kardeşlerinin de duyabilmesi için, hafif bir sesle okumaya başladı:

20 eylül 1919
Sıvas.

«Adnan,

Önemli anlar yaşıyoruz, kardeşim! İlerde, bugünleri anlatırken, tarih çok şeyler söyleyecek!

Sıvas'ta bir kongrenin toplanmak üzere olduğunu yazmıştım. Bu arada, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin kötü emeller beslediği öğrenildi. Kongreyi basmayı ve dağıtmayı düşünmüşler. Harput valiliğine, Ali Galip adlı birini atamışlar. Emri o almış.

Durumu öğrenir öğrenmez, hareket geçtik. Ali Galip, kuvvetlerimiz karşısında dayanamadı. İstanbul'a kaçmak zo-

runda kaldı... Damat Ferit Paşa, bunu gizlemeye çalışıyor, halktan. Keyfi bilir!

Sıvas Kongresi, sekiz gün sürdü. (90) Erzurum'daki gibi bölgesel kalmadı. Çünkü burada, yalnızca doğu illerimizi tehdit eden Ermeni tehlikesi görüşülmedi. Tüm Anadolu'yu ve Türk topraklarını işgale gelen düşman devletlere karşıydık.

Ülkenin her yanından delegeler geldiler. Bu, ulusal bir kongreydi. Mustafa Kemal, yine başımızdaydı.

Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş bütün savunma örgütleri birleştirildi. Ayrıca, bir ulusal meclisin toplanmasına karar alındı. Yalnız kendi gücümüzle savaşacağız. Hiç bir ülkenin bizi korumasını, egemenliği altına almasını istemiyoruz.

Bu bir ulusal kurtuluş hareketidir, Adnan! Anadolu'nun karışık olduğunu bilmek yeterli değil. Düşmanın neler yap-

---

90. Sıvas Kongresi: 4-11 eylül 1919

tığını bilmek de gerek! Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar, Yunanlılar, Mondros anlaşmasına dayanarak topraklarımıza ayak basmışlar. Türk kanıyla sulanmış, binlerce şehidin yattığı bu yerler, şimdi işgal altında... Adlarını saymakla bitirmek mümkün değil!

Tüm bunların yanında, ülkeyi kurtarmak için girişilen çabalar, bir macera olarak gösteriliyor. Ulusun direnişi, isyan olarak niteleniyor! Bu nasıl şey?!...

Mustafa Kemal, ulusu gerçek anlamda temsil edecek bir hükümet istiyor. Yoksa, düşmanın her dediğini yapan bir hükümet, ne işe yarar? Zayıf değil, güçlü olmalıyız! Ancak böylece, kendimizi kurtarabiliriz. Allah, yardımcımız olsun!

Ağabeyin
Cemil Sadrettin»

Çocuklar, son derece heyecanlanmışlardı. Bu konu üzerinde, epey konuştular.

O gece duydukları bir başka haber, heyecanlarını bir kat daha artırdı. Asık bir yüzle konağa dönen Sadrettin Kâmi Paşa ve damadı, Ferit Paşa Hükümeti'nin, istifa ettiğini haber verdiler. Yerine Ali Rıza Paşa Sadrazam olmuştu. (91)

91. 2 ekim 1919

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

YENİ GELİŞMELER

OLAYLAR hızla gelişiyordu. Ali Rıza Paşa, Sivas Kongresi kararlarını kabul etmedi. Mustafa Kemal'in «Cumhuriyet» kurmak fikrinde olduğunu biliyordu. Bahriye Nazırı (92) Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderdi. Mustafa Kemal ile üç gün (93) görüşmelerini sürdüren bakan, İstanbul'a

92. Bahriye Nazırı: Denizcilik Bakanı

93. Amasya görüşmeleri; 20-22 ekim 1919

döndü. Orada alınan kararları, hükümet onaylamadı.

Mebuslar meclisinin toplanması için çalışmalara geçildi. Oysa Mustafa Kemal, meclisin İstanbul'da toplanmasını doğru bulmamıştı. Çünkü burada yabancı güçler vardı. Bunların siyasal baskısı altında, meclis, normal çalışamayacaktı.

Öte yandan, Batı Anadolu'da, Yunan kuvvetlerine karşı silâha sarılan Türkler, geriliyorlardı. Ama düşmanı bir hayli yıpratmış, oyalamışlardı. Sonunda Yunanlılar, «Milen Hattı» denilen bir sınır boyunca durdular. (94) Türk gücü karşısında daha öteye gidemediler.

Bu karışıklık içinde seçimler yapıldı. (95) Mebuslar, peş peşe İstanbul'a gelmeye başladılar. Bu arada, Mustafa Kemal'in,

---

94. Yunanlıların Milen Hattı'nda duruşu: 3 kasım 1919

95. 18 kasım 1919

doğu illerinden Ankara'ya geçtiği öğrenildi. (*) Ulusal savunma güçleri, bu küçük şehirde daha yoğun çalışıyorlardı. Burası, Anadolu'nun merkeziydi. Ayrıca, işgal edilmiş batı Anadolu topraklarına çok yakındı.

Sadrettin Kâmi Paşa ve ailesi, kasım ayı başında konağa taşındı. Birkaç gün sonra, Ekrem'den bir mektup geldi. Kısa bir süre için Denizli'de kalmışlar, sonra tekrar İzmir'e dönmüşlerdi. Ekrem'in babası Fikret Bey, eski görevine yeniden başlamıştı. Ne var ki, devlet işleri durmuştu. İşgalcilerin emirlerini zorla uygulamaktan başka bir şey yapamıyorlardı.

Ekrem, mektubuna şöyle devam ediyordu:

«Okula gidiyorum, ama korkuyorum! Buradaki azınlıklar, çok şımarık davranıyorlar. Bizi aşağılayıcı hareketlerde bulu-

---

96. 27 aralık 1919

nuyorlar. Dükkânlar yağmalanmış, evler basılmış... Bizim evde bile çok yıkıntıya rastladık. İnsanın kendi ülkesinde korku içinde yaşaması ne zor! Bunu anlatacak, tanımlayacak sözcük bulamıyorum.

Geceleri kapılar, pencereler taşlanıyor. Kafamızı çıkarıp dışarı bakamıyoruz. Kimi, kime şikâyet edelim? Ülke güvenliğimiz yokken, kendi güvenliğimizi kimden isteyelim?

Bir sokak ötemizde yaşlı bir aktar vardı. Dükkânı yağmalandıktan sonra, gitmiş, işgalcilere durumu anlatmış. Ne yapmışlar adama biliyor musun? Bir güzel dövmüşler. Üç gün de hapiste tutmuşlar.

Aktar, hâlâ evinde hasta yatıyormuş.

Görüyor musun neler oluyor, Adnan?... Tüm bunlardan sonra, insanca yaşadığımızı söyleyen çıkarsa, alnını karışlarım!»

Adnan, yeğenine hak veriyordu. Elinden hiç bir şey gelmemesi ise, onu çileden çıkarıyordu.

Yağmurlar, soğuk günler... Nihayet kar bastırdı. Bu arada, seçimler sonucu İstanbul'a gelen mebuslar, mecliste toplandılar. (97)

Sadrettin Kâmi Paşa, son zamanlarda, bazı toplantılara oğlunu da götürüyordu. Büyük oğlu Cemil'den, epeydir söz etmiyordu. Onun, Mustafa Kemal ve arkadaşları arasına katıldığını öğrenmişti. Bu, beklediği bir haberdi, ama yine de onu epey sarsmıştı. Oğlunun bir maceracı olduğunu söylemekten öteye, adını bile anmıyordu.

Adnan, böyle bir toplantı dönüşü, babasıyla faytonda yalnızdı. Dışarda kar vardı. Arabanın tekerlekleri, karlar ezildikçe gıcırdıyordu.

---

97. Son Osmanlı Meclisinin açılışı: 12 ocak 1920

Fayton, Şişli yönünden, Taksim'e doğru ilerliyordu. Kent suyu, çeşitli semtlere dağıldığı için, buraya Taksim adı verilmişti. Beyoğlu'na saparlarken, Adnan başını çevirdi:

— Padişah Efendimiz, niçin meclisin açılışında bulunmadı? diye sordu.

Sadrettin Kâmi Paşa, öne doğru eğilmişti. Bastonuna yaslanmıştı. Dalgın dalgın önüne bakıyordu.

— Hastaydı! diye cevapladı.

— Gerçek bir hastalık mı bu?

Paşa, ters ters oğluna baktı:

— Sultan Vahdettin Hazretleri'nin bünyesi hastalıklıdır.

Adnan omuzlarını kaldırdı:

— Duyduğuma göre, Mecliste Mustafa Kemal'i tutan mebuslar varmış. Bunlar, Erzurum ve Sıvas Kongresi kararlarını burada kabul ettireceklermiş.

Sadrettin Kâmi Paşa homurdandı:

— Kim söyledi bunu?

— Hatırlamıyorum. Ama böyle konuşmalar oluyor, toplantılarda.

— İstanbul'da bulunan yabancı güçlerin bunu kabul edeceklerini sanıyor musun? Paris'teki Yüksek Meclis ne der acaba?

Adnan atıldı:

— Fakat Paşa Hazretleri! Ülkeyi yöneten yabancı güçler mi, yoksa Padişah Efendimiz mi?

— Adnan! Devletin yöneticilerine dil uzattığının farkında mısın?

— Asıl sizin konuşmalarınız çelişki yaratıyor, efendim!

Sadrettin Kâmi Paşa, bastonunu yere vurdu:

— Bu saçma fikirleri senin kafana kim yerleştirdi? Cemil mi? Onun sonu, iki buçuk maceracının sonundan farklı olmayacak!

Adnan, babasına karşı ilk kez diretti:

— Bu maceracı dediğiniz kişiler, ülkenin geleceği için çırpınıyorlar, efendim!

Sadrettin Kâmi Paşa, hiddetinden mosmor olmuştu.

— Ya biz ne yapıyoruz? diye bağırdı. Hayır, onlar vatan hainleridir! Fırsatçılardır!...

Adnan ürkmüştü. Fısıldar gibi:

— Cemil ağabeyim için de böyle mi düşünüyorsunuz? diye sordu.

— Evet! O da fırsatçıdır, vatan hainidir, din düşmanıdır! Yakalanırsa, en kötü biçimde cezalandırılacaktır!

Çocuğun gözleri büyüdü. Korkulu bir yüzle babasına baktı. Ağzını açıp, tek kelime söyleyemedi.

Sadrettin Kâmi Paşa, Meclisin alacağı kararlarda yanılmıştı. Çünkü, ulussever mebuslar, «Ulusal And» adı altında bir karar imzaladılar. (98) Bununla, Os-

98. Ulusal And'ın (Misak-ı Millî'nin) kabulü: 28 Ocak 1919

manlı Devleti'nin neler kabul edeceği belirleniyordu. Fakat, Sadrazam Ali Rıza Paşa ve Hükümet, Mustafa Kemal ile anlaşmaya yanaşmadı. Bu davranışlarının nedeni, İstanbul'da bulunan yabancı güçlerin baskısıydı. İngilizler Padişahı ve Bab-ı Âlî'yi tehdit ederek, Anadolu ile işbirliği yapmalarını engellediler. Böylece, Osmanlı Devletini rahatça parçalamanın yolunu buldular.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONAK'TA HÜZÜN

DNAN, okula gitmek için hazırlandı. Aynanın önünde üstüne başına çeki-düzen verdi. Fesini giydi. Kendi kendine gülümsedi. İskemlenin üzerinde duran paltosunu almaya uzandı. Kış iyice bastırmıştı. Dışarda lapa lapa kar yağıyordu. Böyle havada kar topu oynamaya bayılırdı. Okulda, ders aralarında kim bilir ne şenlik olacaktı.

Birden, dışarda bir koşuşma oldu. Dikkat kesildi. Ümmü Feriç Kalfa'nın telâşlı konuşması, merakını çekti. Kapıyı

açtı. Konaktaki beslemelerden Hüseyin'in, koridorda koşup gözden kayboluşunu izledi. Abdullah Efendi de, Şemsettin Sami Paşa'nın odasına doğru acele acele yürüyordu.

Adnan dışarı çıktı. Ümmü Feriç Kalfa, ince bir yemeni ile yüzünü örtmüş, ötede duruyordu. Selâmlık bölümünde olan kadınlar, çoğunlukla yüzlerini örterlerdi.

Çocuk, bu telâştan bir şey anlamamıştı.

— Ne oldu, kalfa? diye sordu.

Yaşlı kadın, acılı bir sesle:

— Ah küçükbey, ah! diye içini çekti. Hıçkırdı... Gözlerini kuruladı.

Adnan ürktü. Yaşlı halayık, böyle kolay kolay kendini bırakmazdı. Mutlaka kötü bir şey olmuştu.

— Fena bir haber mi? Niçin ağlıyorsun?

Ümmü Feriç Kalfa, ağzının içinde bir şeyler mırıldandı. Adnan'ın korkusu, büs-

bütün artıyordu. Onu itti. Harem bölümüne doğru koştu.

İlk aklına gelen, ağabeyi Cemil'di. Yoksa Cemil'in başına bir kaza mı gelmişti? Ya da...

Annesinin oda kapısı önünde durdu. Tıklattı.

— Kimsiniz?

— Anne, benim, Adnan! Ne oldu? Bu telâş neden?

Kapı açıldı. Gülnihal Hanımefendi onu karşıladı. Genç kadın giyinmiş, sanki bir şey için hazırlanmıştı. Yüzü durgundu. Gözlerinin çevresinde hafif bir pembelik vardı.

— Adnan, korkmayınız çocuğum!

Adnan, büsbütün işkillendi.

— Anlamıyorum, diye kekeledi. Hâlâ nê olduğunu anlamıyorum!

Gülnihal Hanımefendi bir an durakladı. Sonra tane tane:

— Başınız sağolsun, diye mırıldandı.

Büyükanneniz Safiye Hanımefendi sabaha karşı... sizlere ömür...

Adnan, korkuyla sevinç arası, garip bir duyguyla sarsıldı. O, ağabeyi Cemil için korkmuştu. Sevinci, bu korkunun yersiz çıkmasından ileri geliyordu. Üzüntüsü ise, babaannesi Safiye Hanımefendi'nin ölümü üzerineydi. Bu, şimdiye dek hiç aklına gelmeyen bir olaydı. Konakta gözlerini açalı beri, ölüm olayı ile karşılaşmamıştı. Ölü nasıl olur, onu bile bilmiyordu.

— Şimdi ne olacak? diye kekeledi.

— Bugünlük okula gitmezseniz iyi edersiniz.

Bu sırada, Nebile ve Nezihe de odalarından çıkıyorlardı. Üzerlerinde gittikleri yabancı okulun forması vardı. Yüzleri solgundu, ağlamışlardı.

Nebile:

— Başınız sağolsun, Adnan! dedi. Bu, öyle beklenmedik bir olay ki...

Adnan, aklını toparlamaya çalıştı.

— Neden, niçin? Hasta değildi ki, babaannemiz!

Gülnihal Hanımefendi başını salladı:

— Evet, hasta değildi. Fakat çok yaşlıydı. İnsanlar, çok yaşlılıktan da ölürler.

Birden Adnan'ın gözleri yaşardı. Ağlamaklı bir sesle:

— Onu görebilir miyim? diye sordu.

— Biraz sonra, hazırlıklar bitince...

Nebile ve Nezihe, Adnan'ın ellerinden tuttular. Bir köşede, sessizce bekleşmeye başladılar.

— Ümmü Feriç Kalfa, babaannemizin odasına girince, onun öldüğünü anlamış! dedi, Nezihe. Önce haremdekilere duyurmuş. Sonra paşababamıza ve diğerlerine haber vermesi için Abdullah Efendi'ye koşmuş.

Safiye Hanımefendi'nin odası, konağın güneyine bakan, büyük bir odaydı. Çocukların durdukları yere fazla uzak değildi. Bu yüzden, içerde okunan Kur'an'ı du-

yuyorlardı. Kapı açılıp kapandıkça, ses yükseliyor, alçalıyordu.

Biraz sonra Sadrettin Kâmi Paşa ve Siret Bey göründüler. Paşa'nın yüzü çok solgundu. Beklenmedik olay onu iyice üzmüştü.

Paşa ve damadı içeri girdiler. Kadınlar, kapıda bekleşiyorlardı. Birinci hanım Pakize Hanımefendi, kızı Mehpare Hanımefendi ve torunları Nihal'le Faruk da gelmişlerdi. Bakiye Hanımefendi, çok sinirli görünüyordu. İçlerinde en sakini, üçüncü hanım, Gülnihal Hanımefendi idi.

Ramazan yaklaştığı için, üç aylarda konağa gelip yerleşen hafız, bu kez, yaşlı ölünün başında dualar ve Kur'an okuyan kadınların yerini aldı. Bitişik odada kendisine yer ayrıldı. Safiye Hanımefendi'ye konak halkı son ziyaretlerini yaparken, içerde de ibadet ediliyordu.

Adnan, ablaları ve yeğenleriyle birlikte, onu son kez görmeye gitti. Safiye

Hanımefendi, yatakta mini mini kalmıştı. Soluk yüzünde, aydınlık bir anlam vardı. Sanki, üzerine bir nur inmişti.

Nebile:

— İnanamıyorum! diye hıçkırdı. Gerçek mi bu?

Nezihe ise, durumu başka türlü yorumladı:

— Onun ölebileceği hiç aklıma gelmezdi, dedi. Sanırdım ki, her zaman bu konakta oturacak. Hep bizimle kalacak..

Herkes, paşaya ve hanımlarına başsağlığı diliyordu. Sonra çocuklar, torunlar, torunların çocukları, bu dilekleri kabul ettiler.

Ölünün din yasalarına göre gömülmesi hazırlıkları yapılırken, durumu öğrenen konu-komşu, eş-dost, yakın-uzak, tanıdık-tanımadık, konağa doluşmaya başladı.

Kadınlar haremde, erkekler selâmlık-

ta karşılandı. Başsağlığı dilekleri kabul edildi. Gelenlere ikramda bulunuldu.

İslâm geleneklerine göre, ölü fazla bekletilmezdi. Cenazenin, öğle namazından sonra, Eyüp Sultan Mezarlığı'ndaki aile kabristanına (99) gömülmesi kararlaştırıldı.

Sadrettin Kâmi Paşa, o gün saraya gidemeyeceğini telefonla haber verdi. Birinci karısı Pakize Hanımefendi, şimdi konağın en yaşlı ve sözü geçen kadını oluyordu. Onun emrinde, gerekli hazırlıklar yapılırken, çocuklar, mabeynde oturdular. Konukların geliş gidişlerini izlediler.

Faruk:

— Dedemiz Paşa Hazretleri, beni eski Padişah Efendimiz'in cenaze törenine götürmüşlerdi, dedi. İyi hatırlıyorum... çok kişi vardı. Öyle ki...

— Hangisi diyorsunuz? diye sordu

99. Kabristan: Mezarlık

Adnan. Sultan Abdülhamit Han'ın cenazesi ([100]) mi, yoksa Sultan Mehmet Reşat Han'ın cenazesi ([101]) mi?

Faruk, bozulur gibi oldu.

— Abdülhamit Han'ın ölümünde ben hasta yatıyordum. Cenazesinde bulunamadım. Sanırım iki yıl önce, bu günlere rastlıyordu.

Adnan, göğsünü kabarttı:

— Siz asıl onun cenaze törenini görecektiniz. Çok görkemli oldu. Bütün İstanbul, Beylerbeyi Sarayından Türbe'ye dek peşinden gitti. Göz yaşı döktü.

Çocuklar, belki konuşmayı sürdürürlerdi. Fakat Abdullah Efendi yanlarına geldi. Onları yemeğe çağırdı.

Yemek pek sessiz, durgun geçti. Ölüye saygıdan dolayı, gürültü ve yüksek ses-

---

100. II. Abdülhamit'in ölümü: 10 şubat 1918

101. V. Sultan Mehmet Reşat'ın ölümü: 4 temmuz 1918

ten kaçınıyorlardı. Herkes fısıldayarak konuşuyordu.

Ölü yıkanmış, haremde kefene sarılmıştı, Kur'an ve ilâhilerle sandukaya yerleştirildi. Yanına güzel kokulu otlar konuldu, esans serpiştirildi. Öğle namazından sonra gömülmesi için, Beşiktaş Camisine götürüldü.

Adnan ve Faruk, evin erkekleri ile birlikte camiye gittiler. Abdest alındı, namaz kılındı. Sonra, iç avluya çıkıldı. Burada, tabutun konulduğu musalla taşının karşısına, sıra sıra dizildiler. Safiye Hanımefendi'nin tabutu üzerine simle Kur'an'dan ayetler işlenmiş yeşil bir örtü örtülmüştü. Baş tarafına ise, güzel bir başörtüsü bağlanmıştı.

İmam geldi. Toplananlara cenaze namazını kıldırdı. Bu, ayakta kılınırdı. Ölüye Tanrı katında onun adına yardım dileyen bir ibadetti. İmam herkese:

Merhumenin ([102]) kimseye borcu var mı? diye sordu.

Çünkü ölen bir kimsenin, borçlu olarak Allah'ın huzuruna çıkması, doğru değildi.

İmam üç kez sordu. Kimse olumsuz cevap vermedi. Herkes üç kez, hakların helâl ettiklerini söylediler.

Cenaze omuzlara alındı. Büyük bir kalabalık, camiden çıktı. Yoldan geçenler de onlara katılıyordu. Çünkü bir ölüyü son yolculuğunda yalnız bırakmamak, sevaptı.

Çocuklar, Abdullah Efendi'yle beraber yarı yoldan konağa döndüler. Şemsettin Sami Paşa, onların daha fazla üzülmelerini istemiyordu.

Adnan, konakta ağır bir helva kokusu ile karşılaştı. Ölünün ardından konukomşuya helva dağıtıyor, yoksullara ye-

102. Merhume: Kadın ölü.

mek veriyorlardı. Böylece, hayır dualarını alıyorlardı. Safiye Hanımefendi'nin giysileri yıkanmış, asılmıştı. Bunlar da, ihtiyacı olan kişilere verilerek, onlar da sevindirilecekti.

Gece, konakta büyük bir mevlit yapıldı. Öyle çok insan gelmişti ki, selâmlıkta olsun, haremde olsun, adım atacak yer kalmamıştı. Herkes Safiye Hanımefendi için dua etti.

Birkaç gün, çocuklar, bu dinsel gelenekleri izlediler. Başsağlığı dilemeye gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu. Ayrıca her gece okunan Kur'an'ı dinlemeye kalan kişiler de az değildi.

Yedinci gece, bir kez daha mevlit yapıldı. Bundan sonra, en büyük dinsel tören, kırkıncı gece yapılacaktı. Böylece Safiye Hanımefendi'nin ardından gereken görevleri yerine getirmiş olacaklardı.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'UN İŞGALİ

21 mart 1920
İstanbul

EKREM, canım kardeşim!

Rahmetli babaannemin üzüntüsünü üzerimizden atamadan, başka bir felâkete uğradık. Bu mektubun, elinize geçip geçmeyeceğini bilmiyorum. Fakat olanları, başımızdan geçtiği gibi yazacağım!

Bir buçuk yıla yakın bir süredir İstanbul'da bulunan yabancı güçler, nihayet harekete geçtiler.

Babam, bu konuda ne kadar doğru konuşmuş! Meclis'in ve Bab-ı Âlî'nin, duruma karşı çıkacağını söylemişti. Gerçekten de öyle oldu. Paris Yüksek Meclis'i İstanbul'un işgali ve mebusların tutuklanmasını kararlaştırmışlar. Böylece, kabul edilen Ulusal And'ın uygulanması engellenmiş oluyordu.

Ali Rıza Paşa, siyasal baskılara daha fazla dayanamayarak görevinden ayrıldı. ([103]) Yerine Hulusi Salih Paşa, sadrazam oldu. ([104])

Fakat, bu bir sonuç getirmedi. Çünkü İngilizler, kararlarını vermişlerdi. Yurtseverlerin toplandığı Türk Ocağı'nı bastılar. Burasını kapattılar. ([105]) Hatırlayacağın gibi, ağabeyim Cemil Bey de, bir süre Türk Ocağı'nın çalışmalarına ka-

103. 3 mart 1920

104. 8 mart 1920

105. 9 mart 1920

tılmıştı. Demek burada bulunsaydı, o da yakalanacaktı. Çünkü, İngilizler, Türk aydınlarını tutuklamaya giriştiler. Öyle ki, bir günde 150 kişinin hapsedildiğini öğrendim. ([106]) Paşababam:

«— Oh olsun, keratalara!» demekten ötcye bir yorumda bulunmadı.

Bu tutuklamaların ardından, daha kötü şeylerin geleceğini söylüyordu, Siret Bey. Onun adamları çoktu. Gizlice, bir şeyler öğrenmişlerdi, mutlaka. Gerçekten de, dedikleri çıktı:

Ertesi sabah, okula gidiyordum. Rıhtıma yanaşmış savaş gemilerinden, Tophane'ye asker çıktığını gördüm. ([107]) Halk şaşkındı. Toplananlar, dipçikle dağıtılıyordu. Fakat biraz sonra, yine bir araya geliyor, askerlerin karşısına dikiliyorlardı. Yine dipçikleniyorlardı.

106. 15 mart 1920

107. 16 mart 1920

Bir birlik, Fındıklı'ya doğru ilerliyordu. Mebuslar Meclisi'ni basacaklardı galiba.

Faytonun çevresinde toplananların konuşmalarını dinledim:

«— Şehzadebaşı'ndaki Muzika Karakolu'nu basmışlar!»

«— Sabaha karşı... Askerimiz uykudaymış. İmansızlar! Uyuyan adama silâh çekilir mi?»

«— Altı kişi şehit olmuş. Yaralı da çokmuş!»

«— Telgrafhaneleri ele geçirmişler..»

Heyecandan boğulur gibiydim. Öyle bir öfkeleniyordum ki, gözlerimden yaş akıyordu. Zaten çevremde ağlamayan yoktu. Yumruklarını sallıyorlar:

«— Alçaklar, dönün geri!» diye bağırışıyorlardı.

Haşmet Efendi bana baktı:

Konağa dönelim küçükbey! dedi.

Cevap vermemi bile beklemedi. Atla-

rı kamçıladı. Ama o kalabalıkta, kendimize yol açmamız son derece zordu. Bir buçuk yıl önce, azınlıkların sevinç gösterileri arasında İstanbul'a gelen yabancı askerler, bugün, resmen İstanbul'u işgal ediyorlardı! O günden bin beter duygular içindeydik. Bir gün, böyle bir şeyin olacağı korkusu ile yaşamıştık. Artık, korkulu an gelip çatmıştı. Silâhlar atılıyor, kan dökülüyordu!

Bir İngiliz birliğinin, Mebuslar Meclisi'ne girdiğini duydum. Bazı mebuslar tutuklanmıştı. Bu arada, onları korumaya çalışan askerlerimiz de şehit edilmişti.

Haşmet Efendi'nin çabası ile kalabalıktan çıkabildik. Padişah sarayını asker ve polisler koruyordu. Beşiktaş'a doğru kalabalık azalmaktaydı. Ama grup grup insanlar, Tophane yönünde ilerliyorlardı.

Konaktakiler, durumu yeni öğrenmişlerdi. Paşababam, saraydan telefon

almıştı. Sonra hatlar kesilmişti. Telâş içindeydi:

«— İngilizleri kızdırdık! diye söyleniyordu. Akılsızlar!... Onları öfkelendirecek işlere giriştiler. Daha ne bekliyorlardı? Tüm bunlar, Anadolu'daki maceracılar yüzünden oldu!»

Siret Bey'le çıktı, gitti. Çevreme toplananlara, gördüklerimi anlattım. Çok heyecanlandılar. Bakiye Hanımefendi, ağlamaya başladı. Annem içini çekti:

«— Anadoluda'ki maceracılar!» diye, paşababamın sözünü tekrarladı.

Dudaklarını ısırdı. Gözlerime baktı:

«— Biliyor musun Adnan... Aslında Bab-ı Âlî olsun, yabancı devletler olsun, bu «maceracı» dedikleri kişilerden korkuyorlar! Anlıyor musun?»

«— Mustafa Kemal gibi... Ağabeyim gibi kişiler...»

«— Evet! Bu yüzden, onları küçüm-

semeye çalışıyorlar! Ama başaramayacaklar. Tanrı, haklıdan yanadır!»

Akşama doğru, İşgal ordusu komutanı, bir bildiri yayınladı. İngiliz Generali Willson, sıkıyönetim ilân etmişti. İşgalin geçici olacağını söylüyordu, ama süresi belli değildi. Ayrıca, başkaldıranların, direnenlerin idam edileceklerini bildiriyordu.

Birkaç gün içinde, çok sayıda mebusun Malta adasına sürüldüğünü öğrendim. Kaçabilenler ise, Anadolu'ya geçmişlerdi. Paşababamla Siret Bey'in konuşmalarına göre, Mustafa Kemal, onları Ankara'ya çağırıyormuş.

Paşababam, başını salladı:

«— Başka türlü olamazdı! dedi. Bu fırsattan yararlanmasını bileceklerdir.»

Siret Bey, devam etti: ...

«— Türk Ocağının tekrar açıldığını haber aldım! Binbirdirek semtinde, Talim

ve Terbiye Dairesinde, yeniden çalışmalara başlamışlar.»

Paşababam omuzlarını silkti:

«— Sonları, yine tutuklanmak olacak!»

İleriki günler için neler yapılacağını, bizimkiler de bilmiyorlar. İstanbul elden gidiyor, Ekrem! Böyle devam ederse, başsız bir gövdeye dönecek, koca devlet! Çünkü Padişah Efendimiz olsun, hükümet olsun, bir şey başaracak güçte değil. Kimseye söz geçirecek durumları da yok!

Konakta, heyecanlı bir bekleyiş içindeyiz. Tutuklamaların, baskınların ne zaman biteceğini merak ediyoruz. Tanrı, ulusumuzun düşkünlüğünü göstermesin! Mustafa Kemal'e, arkadaşlarına ve Cemil ağabeyime yardımcı olsun!

Dayın
Adnan Sadrettin»

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI

BAHAR, bir kez daha gelmişti, İstanbul'a. Nisan yağmurları, alabildiğine yağıyordu. Tomurcuklar, çatlamakla çatlamamak arası şaşırmışlardı. Her halde, hıdrellezin gelmesini, gerçek sıcakların başlamasını bekliyorlardı. Öyle ya, sıcaklara kanıp, topraktan başlarını uzatan filizler, ufak bir hava değişiminde, donuyorlardı. O zaman ağaçlardaki çiçekler dökülüyor, yeni oluşmaya başlayan meyveler kuruyordu.

Bahar yağmurları, Hulusi Salih Pa-

şa'nın sadrazamlıktan ayrılışına tanık oldular. Damat Ferit Paşa, bir kez daha hükümeti kurmakla görevlendirildi. ([108])

Yeni sadrazam, Şeyhülislâm Dürrîzade Abdullah ile anlaştı. Bir fetva ([109]) çıkarttı. Buna göre, Mustafa Kemal ve arkadaşları, Padişah düşmanlarıydı. Onlarla savaşmak her Müslümana farz ([110]) olacaktı. Mücadelede ölen şehit, kalan gazi sayılacaktı.

Öte yandan Padişah Vahdettin, Mebuslar Meclisi'ni dağıttığını bildirdi. ([111])

---

108. 5 nisan 1920

109. Fetva: Bir konu ya da dava hakkında şeriatın ne dediğini anlamak için baş vurulan, Şeyhülislâmın, üzerinde tartışma olmayacak şekilde verdiği karar.

110. Farz: Kur'an'da buyurulmuş olan ve mutlaka yapılması her Müslümanın kaçınılmaz görevi sayılan din hükmü.

111. 11 nisan 1920

Böylece, işgalci güçlerin siyasal baskısı, bir kez daha kendini göstermişti.

Aynı zamanda, Anzavur Ahmet adında birine paşalık unvanı verdi. Anadolu'da kurulmakta olan ulusal güçlere karşı gönderdi. Fakat Anzavur Paşa, bozguna uğradı. İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı.

Şeyhülislâm'ın fetvası üzerine, İzmit, Adapazarı, Bolu, Yozgat, Konya ve Zile'de isyanlar çıktı. Oysa bu sıralarda, Ankara'da, bir meclis toplanmak üzereydi.

Anadolu ile haberleşme kâh sağlanıyor, kâh kesiliyordu. Meclisin toplandığı, ([112]) söyleniyordu. Başka bir söylentiye göre ise, yeni bir hükümet kurulmuştu. ([113])

Hıdrellez sönük geçti. Kimse, bu kargaşalıkta eğlenmeyi düşünmüyordu. Her-

112. 23 nisan 1920

113. 3 mayıs 1920

keste bir durgunluk vardı. Aklı başında olan kişiler, durumun karışıklığını görüyorlardı. Ama işgal altındaki bir başkentte, ne yapacaklarını da bilmiyorlardı.

Konak halkı, Bebek'teki yalıya taşınmıştı. Adnan, geçen yıllara göre büyümüş, merakı artmıştı. Gazeteleri okuyor, çevresine kulak veriyordu. Böylece, olan biteni zamanında öğrenmeye çalışıyordu.

Anadolu'dakilerin, yeni bir güç olarak ortaya çıkışı iyice belirlenmişti. Dönüşü olmayan bir yoldaydılar. Daima ileriye bakmak zorundaydılar.

Adnan akşam üstü, ablaları ile bahçede dolaşırken, Ümmü Feriç Kalfa, yanına geldi:

— Anneniz, sizinle görüşmek istiyor, küçük bey! dedi.

Adnan, önemli bir durumla karşılaşacağını hissetti. Annesi, biraz önce Kapalıçarşı'dan, alışverişten dönmüştü. Acaba,

başından bir olay mı geçmişti? Yoksa bir şey mi duymuştu?

Harem bölümüne geçti. Üst kata çıktı. Gülnihal Hanımefendi odasındaydı. Oğlunu karşılarken, heyecanlı olduğu belliydi.

— Giriniz, Adnan! Kapıyı örtünüz yavrum!

Çocuk, denileni yaptı. Genç kadın, ellerini oğuşturdu.

— Bugün, alışverişe çıktığımı biliyorsunuz, sanırım. Bir adamın, faytonumu izlediğini fark ettim. Çarşıya girdikten sonra da, bu takip sürdü gitti. Bir ara, kalabalıktan yararlanarak yanıma yaklaştı. Bu mektubu, çantamın içine attı. O anda, açmaya cesaret edemedim. Ancak konağa dönünce okuyabildim. Bakın, size yazılmış!

Adnan, uzaktan kâğıdı tanıdı:

— Cemil ağabey! diye bağırdı.

Annesi telâşlandı:

— Yavaş olunuz! Bir duyan olabilir. Paşababanızın, durumu bilmesi doğru değil!

Adnan, katlanmış kâğıdı açtı. Sevgi ile satırları gözden geçirdi:

10 haziran 1920
Ankara

«Adnan,

Çalışmalarımız öyle yoğunlaştı ki, fırsat bulup yazmaya zaman ayıramadım. Öğrendiğime göre, sana mektup getirenler, birkaç kez izlenmişler. Bu yüzden, haberlerimi sana ulaştıramadan, geri dönmek zorunda kalmışlar.

Nasılsın? İstanbul'dan ayrılalı, bir yıldan fazla oldu. Seni büyümüş, serpilmiş olarak düşünüyorum. Daha cesur ve akıllı, daha bilgili olmalısın! Hepinizi özledim. Bu arada, büyükannemiz Safiye Hanımefendi'nin öldüğünü, Ekremden öğrendim. Onunla haberleşmem, kolay oluyor. Hepimizin başı sağolsun! Büyükanne-

mi, son bir kez görmeyi çok isterdim... Kısmet! Allah, rahmetini üzerinden eksik etmesin!

Nihayet burada, gerçek bir meclis açıldı. Tarih önünde, bu yepyeni bir zaferdir!

Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelen milletvekillerini topladı. Eksik illerden, yeni milletvekilleri seçtirdi. Bu arada, Afyonkarahisar ve Eskişehir'de İngilizlerle çarpışmalar oldu. Anadolu'daki düşman kuvvetlerine bağlı subayları tutuklattı. Böylece, bir yabancı saldırısı önlenmiş oldu. Ayrıca, İstanbul Hükümeti'nin gönderdiği isyancılarla ve Anzavur Paşa ile uğraşmak zorunda kaldık. Fakat onları, karşımıza çıktıklarına pişman ettik.

Meclis'in açılacağı sabah, önce Hacı Bayram Camisinde namaz kılındı. Törenle binaya geldik. Yurdun kurtuluşu için, dua ettik. En yaşlı üye Sinop millet-

vekili Şerif Bey, başkanlığında Meclis açıldı:

Ankara milletvekili Mustafa Kemal, uzun bir konuşma yaptı. Yeni bir hükümetin gerekliliğini söyledi. Bu meclisin yetkileri görüşüldü. Meclis'in başkanı, hükümetin de başkanı olacaktı.

Meclis, Mustafa Kemal'in önerilerini aynen kabul etti. Meclis başkanlığına da, o getirildi! ([114])

Bundan sonra, ilk bakanlar kurulu seçildi. Bu hükümete, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adı verildi. Meclis komisyonlarının saptanmasına geçildi. Bunlar ilerde, «Anayasa Tasarısı»nı hazırlayacaklardı.

Bu arada, Anzavur Paşa ve adamları, üçüncü kez üzerimize geldiler. ([115]) Fakat, bir daha karşımıza çıkamayacak de-

114. 24 nisan 1920

115. Anzavur isyanı: 11 mayıs 1920

recede kötü yenildiler, gerilediler. ([116]) Şimdi Mecliste, «Vatana İhanet» kanunu hazırlanıyor. İsyan edenler ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine karşı duranlar, İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanacaklar. Cezalandırılacaklar...

Şeyhülislâm Dürrîzade, bizim isyancı olduğumuzu, bir fetva ile duyurmuş. Anadolu'daki müftüler ise, «Damat Ferit ve Hükümeti» nin vatan haini olduklarına dair fetva verdiler.

Bu mücadele kanuna uygundur ve Allah bizimledir! Yurt topraklarını düşmandan kurtarmak için, her yola baş vuracağız! Gerekirse, savaşacağız! Hak verilmez, alınır! Biz de, hakkımızı alana dek çarpışacağız!

Doğu illerinde, Ermenilerin Türkleri öldürdüklerini öğrendik. Sınır boylarında Ermeni zulmü, çekilmez hale gelmiş. Mus-

---

116. İsyanın bastırılışı: 20 mayıs 1920

tafa Kemal, Doğu Bölgesinde seferberlik ilân etti. Kâzım Karabekir Paşa'yı, Doğu Cephesi komutanlığı'na atadı. Çarpışacağımız düşman bir değil ki... Her yandan üzerimize geliyorlar! Ama kazanacağımız zafer, o denli büyük olacak ki, bütün dünya, buna parmak ısıracak!

Ayrıca, Yeşil Ordu adlı bir kuvvet kuruluyor. Çerkez Ethem ve arkadaşları, yeni bir ordunun hazırlığını yapıyorlar. Bizi, iç ve dış düşmana karşı, var gücü ile savunması gerek!

Mustafa Kemal, yeni bir hükümet kurulduğunu tüm dünya uluslarına duyurmaya başladı. (117) Böylece, Paris Konferansı'nda aleyhimize alınacak kararları tanımayacağını belirtmiş oldu!

İnşallah başarıya ulaşacağız! Tanrı, bizimledir! Hoşça kalın!

---

117. 30 mayıs 1920

Ağabeyin
Cemil Sadrettin»

Adnan, sevinç göz yaşları döküyordu:

— Başarıyorlar! diye hıçkırdı.

Gülnihal Hanımefendi, onu göğsüne bastırdı:

— Evet... başarıyorlar! Dua edelim. Şu anda, elimizden bu geliyor. Ama ilerde...

Adnan, annesinin sesinde garip bir heyecan hissetti. Fakat, bunun ne olduğunu anlayamadı!

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

MEKTUPLAR BULUNUNCA...

EMEK YERLERKEN, Sadrettin Kâmi Paşa:

— İsyancılar, ne zamana dek dayanacaklarını sanıyorlar? diye homurdandı.

Siyasî konuları sofrada konuşması âdeti değildi. Bu akşam, beklenmedik davranışı, Adnan'ın dikkatini çekmişti. Soluğunu tuttu. Lokmasını çiğnemeyi yavaşlattı. Paşababası devam etti:

— Damat Ferit Paşa, Harbiye Nazırı

([118]) Süleyman Şefik Paşa'ya emir verdi. Bir hilâfet ordusu ([119]) kuruluyor. Adına, «İnzibat Kuvvetleri» diyeceğiz. Mustafa Kemal ve arkadaşlarını bastırmak için, başarılı olacak!

Siret Bey, düşünceliydi:

— Anzavur Paşa, bu konuda başarılı olamadı, dedi.

— Beceriksizliğinden!

— Mustafa Kemal, neyine güveniyor, bilmiyorum!

— Halka! Oysa halk, savaşmaktan bıkmış! Köşesine çekilmek istiyor. O ise, onları yeniden savaşa sokuyor. Padişah ve sadrazam ne yapsınlar? Buradan Anadolu'ya ulaşmak zor. İşgal asker-

---

118. Harbiye Nazırı: Millî Savunma Bakanı.

119. Hilâfet Ordusu: Muhammet Peygamber'in vekili olarak bütün İslâmların imamlığı ve İslâm kanunlarını koruma görevini alan ordu.

leri, içerilere doğru ilerliyor. Nerede duracakları belli değil. Hangi ordu ile onları engelleyebiliriz? Zaten engel olmak, daha büyük felâketlere yol açar! Buna karşılık, Mustafa Kemal'in çalışmaları, Padişah Efendimiz için de zararlıdır.

Siret Bey, onu doğruladı:

— Ankarada'ki Meclis, bu konuda narar almış. Güya Padişah Efendimiz'in durumu, işgal orduları çekilince, düşünülecekmiş!

Sadrettin Kâmi Paşa öfkeden kükredi:

— Ne demek bu? Düpedüz Sultan Vahdettin Han Hazretleri'ni hiçe saymak. 700 yıldır Osmanlı Devletini yönetten padişahlar olmazsa, ne yaparız? Başsız bir devlet, neye benzer?

Adnan içinden:

«Zaten başı yok ki!» diye düşündü. Şu anda devleti gerçekten kimin yönettiği belli değildi. Padişah mı, düşman mı, yok-

sa Mustafa Kemal ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti mi? Şu bir gerçekti ki, Ankara'da kurulan hükümet, diğerlerine göre daha güçlüydü. Fakat iç isyanlar, düşman saldırıları ve padişah kuvvetleri karşısında, ne zamana dek dayanacaktı?

Siret Bey:

— Tevfik Paşa'nın Paris Konferansı görüşmeleri de bir sonuç vermedi, dedi.

Sadrettin Kâmi Paşa, eliyle bir işaret yaptı:

— Canım, o da fazla direndi. Ne bekliyoruz? Neyi kurtarabiliriz? İstanbul elimizde kalsa, kârdır!

Adnan kızdı. Öfkeden soluğu kesildi:

«Bu denli niçin korkuyorlar?» diye sordu kendi kendine. «Yalnızca İstanbul mu var, dünyada? Yalnız Padişah Efendimiz mi düşünülmeli? Niçin Sultan Vahdettin de Mustafa Kemal gibi Anadolu'ya git-

medi? Neden, ataları gibi, ordunun başına geçmedi, halkı çevresine toplamadı? Niçin, saldırganları alt edecek adımlar atılmıyor? Halkın yorgun, bıkkın olması bahane... Şimdi nasıl oluyor da Mustafa Kemal'in çevresinde toplanabiliyorlar? Padişah istese, bir hilâfet ordusu kurabiliyor. Bu kuvvet, neden düşmana karşı kullanılmıyor?»

Adnan büyümüştü. Bu konularda, daha iyi düşünebiliyordu. Olayları yorumlamaya başlamıştı. Eskiden ağabeyi gibi düşündüğü için gurur duyardı. Şimdi ise, kendi başına karar verebildiğinden mutluydu.

Babası ve Siret Bey, yemekten kalktılar. Adnan, yeğeni Faruk ile, masa başında yalnız kalmıştı. Ne diyeceğini bilemez halde, onun yüzüne baktı. Faruk kasıla kasıla:

— Mustafa Kemal, yandı! dedi. Bunca kuvvetle nasıl baş edecek bakalım!

Adnan öfkelendi. Sert bir sesle:

— Ne olmuş ki? diye sordu.

— Daha ne olsun? Doğuda Ermeniler hücuma geçmişler. ([120])

Adnan sarsıldı. Gerçi ağabeyinin mektubunda, buna karşı hazırlandıklarını okumuştu. Fakat yine de, korku yüreğini sardı:

— Kimden duydun? diye kekeledi.

— Babam ile dedem, dışarda konuşuyorlardı. Sonra Yunanlılar da harekete geçmişler. Batı Anadolu'da ilerliyorlarmış! ([121])

Adnan'ın yüzü karardı:

— Doymak bilmediler mi? diye bağırdı. Hâlâ topraklarımızı almaya uğraşıyorlar.

---

120. Doğuda Ermeni hücumu: 18 haziran 1920

121. Yunanlıların Milen Hattını geçişi: 22 haziran 1920

Faruk, ağır ağır tatlısını çatalı ile ağzına götürdü:

— Burada bize bir şey yapmasınlar da...

Adnan kızdı:

— Hep kendinizi mi düşünürsünüz, siz? Oradaki zavallı halkı ezsinler mi, yani?

— Yanlış anladınız. Elbette onlara da bir şey yapmasınlar. Ama halka kızıp, bizden öfkelerini çıkarmasınlar!

Adnan, büsbütün sesini yükseltti:

— Kendimizi, onlardan farklı mı görüyorsunuz?

— Elbette! Basit halk ile biz bir miyiz?

— Nasıl söylersiniz böyle? Aman Allah'ım, Türklüğünüzü de inkâr edin bari!

Faruk, sinirli bir tavırla başını salladı:

— Ne münasebet, elbet Türküm! Fakat siz de dikkat edin! Cemil dayım gibi

konuşuyorsunuz. Onun da, isyancılarla birlik olduğunu unutmayın.

— Ağabeyim, isyancı olamaz!

Faruk, parmağını ona doğru salladı:

— Hem de öyle bir isyancı ki, bunu herkes biliyor! Onunla haberleşenler de isyancı sayılır! Sözgelişi, sizin gibi!

Adnan, sapsarı kesildi. Faruk, kendisinin Cemil ile haberleştiğini nereden bilebilirdi? Bunu öğrenmesinin bir tek yolu vardı. O da, babası kanalıyla... Siret Bey'in her yerde adamı olduğuna göre... Zaten Cemil, son mektubunda, haber getiren adamlarının izlendiğini söylememiş miydi?...

Telâşla yerinden kalktı. Peçetesini masaya bırakırken:

— Sizinle tartışacak durumda değilim! diye söylendi.

Aklına kötü şeyler geliyordu. Eğer Siret Bey öğrenmişse, mektupları ele geçirmeyi düşünecekti. Ve yalnızca Cemil

ağabeyinin değil, yeğeni Ekrem'in de yazdıklarını öğrenmeye çalışacaktı. Bu ise, büyük tehlikeydi.

Merdivenlere atıldı. Koşa koşa odasına çıktı. Kapıyı ardından örttü. Kitap ve defterlerinin bulunduğu sedef kakmalı dolaba gitti. Mektupları, müzikli kutunun içinde saklardı. Bunu, bir Ramazan Bayramı'nda babası kendisine armağan etmişti. Avrupadan getirmişti, oğlu için. Kapağı açılınca, hoş bir melodi duyulurdu.

Dolabın üst rafında duran müzikli kutuyu aldı. Kapağını açtı. Dondu kaldı. O çok sevdiği müzik sesini bile duymadı, korkusu arasında. Çünkü içi boştu!

Ne yapacağını bilemedi, bir an! Kutuyu göğsüne bastırdı. Kulakları uğulduyordu. Kalbi, göğsünden fırlamak üzereydi.

«Annemle konuşmalıyım!» diye düşündü.

Başka bir şey aklına gelmiyordu. Ancak Gülnihal Hanımefendi, kendisine yardım edebilirdi.

Acele adımlarla kapıya doğru yürüdü. Kanadı açtı. Eşikte, eniştesi Siret Bey'le burun buruna geldi. Adam düşünceliydi. Bakışları da bir tuhaftı.

— Babanız sizinle görüşmek istiyor! dedi kuru bir sesle.

Adnan'ın gözleri kararıyordu. Dudaklarının uyuştuğunu hissetti.

— Peki, peki! diye kekeledi.

Siret Bey yana çekildi. Adnan'ın ardından bakarken, kuşkuluydu da!

Çocuk, kalp çarpıntıları içinde babasının odasına gitti. Hâlâ kutuyu göğsüne bastırıyordu.

Sadrettin Kâmi Paşa'nın bakışları sert, yüzü asıktı. Kaşları çatılmıştı. Oğluna kötü kötü baktı.

— Otur şuraya! derken, son derece sinirliydi.

Adnan'ın eli ayağı birbirine karıştı. Maroken koltuğa doğru, âdeta sürüklendi. Kenarına ilişti. Tir tir titriyordu.

Sadrettin Kâmi Paşa, ellerini kavuşturdu. Çenesini, masanın bir kenarında duran kâğıt tomarına doğru uzattı:

— Bunlar nedir? diye bağırdı.

Adnan'ın dudakları iyice uyuşmuştu. Ağzını açacak durumda değildi. Beyni kıvılcımlanıyordu. Gözlerinin önünde şimşekler çakıyordu.

— Bunlar nedir? diye tekrarladı, babası.

— Bi... bil...miyorum!

Sadrettin Kâmi Paşa, elini masaya vurdu:

— Bilmiyorsun ha! Ne demek? Kimi kandırıyorsun, sen?

Masadaki kâğıt tomarını avuçladı. Havaya savurdu:

— Bilmiyorsun demek!... Okurken de bilmiyor muydun?...

Adnan, bayılmak üzereydi.

— Ne cesaret!... Benim evimde, bana karşı... Ayaklanma, isyan!.. Büyük oğlum, birtakım maceracılarla birleşiyor. Küçük oğlum, bana karşı mektuplaşmalar yapıyor. Belki komplo bile kuruyor! Oysa ben, koynumda yılan beslediğimin farkında değilim!

Kapı açıldı, içeri Siret Bey girdi. Sakin adımlarla ilerledi, bir koltuğa oturdu.

— Bugün, mektubu getiren adamı yakaladık. Zaten, uzun süredir izleniyordu.

Adnan'ın yüreği ağzına gelmişti. Mektubu annesi almıştı... Öyle ise?

Enişteşi, sakin bir sesle devam etti:

— Bu işe, anneniz Gülnihal Hanımefendi'nin karışması da çok kötü...

Adnan:

— Olmaz, inanmam, diye mırıldandı.

— Ne yazık ki, adam itiraf etti.

Sadrettin Kâmi Paşa, elini yeniden masaya vurdu:

— Bir daha böyle bir şeye kalkışırsa, şart olsun, onu boşayacağım!

Adnan'ın soluğu kesildi. Müzikli kutu, elinden kaydı düştü. Halının üzerinde kapağı açıldı. Hoş bir ses, odayı doldurdu.

Siret Bey, aynı sakin sesle:

— Şimdi anlatın bakalım, dedi. Sizi dinlemeye hazırız!

Sadrettin Kâmi Paşa, bu denli rahat konuşamıyordu.

—Konuş melun! diye bağırdı.

Adnan'ın beyni iyice uyuşmuştu. Dili şişti, yüzü kasıldı. Sessizce koltuktan kaydı. Boylu boyunca yere uzandı. Bayılmıştı...

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

EVDEKİ SAVAŞ

DNAN, bütün gece kendine gelemedi. Ara sıra sayıklıyor, yine dalıyordu. Geçirdiği şok, öylesine güçlüydü ki, Sadrettin Kâmi Paşa, bir doktor çağırmak zorunda kalmıştı.

Sabah, ezan sesiyle uyandı.

— Anne, anne, neredesiniz? diye fısıldadı.

Gülnihal Hanımefendi başucundaydı. Yüzü solgundu. Düşünceliydi de... Buna rağmen kendini zorladı, oğluna gülümsedi:

— Nasılsınız, aslanım? Allaha şükür, kendinize gelebildiniz. Maşallah, turp gibisiniz!

Adnan, gözlerini kırpıştırdı. Yatağının öbür yanında, Bakiye Hanımefendi vardı. Ağlamıştı. Burnunun ucu ve gözkapakları kıpkırmızıydı. Arkasında ise Nebile ve Nezihe, sessiz sedasız duruyorlardı.

— Ne oldu bana? diye mırıldandı. Adnan. Korkulu bir düş görmüş gibiyim!

Gülnihal Hanımefendi, başını salladı:

— Öyleydi yavrum. Geçti şimdi. Keyfinize bakınız! Bir arzunuz var mı?

Adnan, kaşlarını kaldırdı. Gerçi, başından geçenleri bir düş olarak niteliyordu, ama ya gerçekse?

— Mektuplar... diye kekeledi.

Sıçradı, yatağında oturdu. Korkulu bir sesle:

— Mektuplar... Paşababamın eline geçmiş! diye haykırdı.

Bakiye Hanımefendi yeniden ağlamaya başladı. Bir iskemleye çöktü. Mendilini yüzüne kapadı. Nezihe ve Nebile, onu yatıştırmaya davrandılar. Adnan'ın annesi ise, oğluna doğru eğildi:

— Geçerse geçsin, aslanım! Canımız sağ olsun! Bunda korkulacak ne var?

Oysa, genç kadının sesi de korkuluydu. Yüzü iyice gerilmişti. O da ya ağlayacak ya dı sinirden bağırmaya başlayacaktı.

Adnan, babası ve eniştesi ile aralarında geçenleri anlatmaya çalıştı. Annesi, başını salladı:

— Bunları biliyoruz, yavrum. Paşababanız, Bakiye Hanımefendi ile de tartışmışlar. Cemil'in ona gönderdiği mektupları da almışlar.

Adnan, dudaklarını ısırdı. Yüreğinde büyük bir ağırlık vardı. Ağabeyine karşı, büyük bir vicdan azabı çekiyordu. Niçin o mektupları yakmamıştı? Neden sakla-

mıştı? Sevgili ağabeyinden gelen haberleri, yok etmeye kıyamamıştı. Ama işte şimdi, onun aleyhinde kötü deliller ortaya çıkmıştı. Sadrettin Kâmi Paşa, kim bilir bunları nasıl bir koz olarak kullanacaktı! Sonra, yeğeni Ekrem'in de mektupları vardı. Onların arasında, paşababasını ve eniştesini kızdıracak satırlar doluydu. Şimdi onların yaşamları da altüst olmaz mıydı?

— Ağabeyimin mektuplarını getiren adamı yakalamışlar, dedi, yavaş sesle. Şimdi ne olacak? Cemil'i kim haberdar edecek? Bundan böyle, Paşababamın ve Siret Bey'in daha çok adamı peşimizde dolaşacak.

Nebile, ilk kez söze karıştı:

— Zaten, annemizi bir süre için Üsküdar'a, dedemizin evine göndermeye karar vermiş.

Adnan, yüreğinden vurulmuşa döndü. Annesinin ellerine sarıldı:

— Doğru mu bu? Nasıl, nasıl yaparlar bunu?! Sizin bir suçunuz yok ki...

Nezihe onu doğruladı:

— Elbette yok! Paşababamız, ne yapacağını şaşırmış!

Gülnihal Hanımefendi, anlayışlı bir sesle söze karıştı:

— Cemil Bey'le aynı fikirde olduğumuzu biliyordu. Bu bakımdan, benim yalıda bulunuşum belki onu endişelendirecektir. Evden uzaklaştırınca kendi durumunu da kurtarmış olacak...

Adnan'ın gözleri yaşarmıştı. Her yanı, yeniden titremeye başlamıştı. Beyni karıncalanıyor, midesi bulanıyordu.

— Biz de, sizinle birlikte gelecek miyiz, anneciğim? diye sordu.

— Hayır yavrum! Zaten bu ayrılığın, fazla uzayacağını sanmıyorum. En kısa zamanda, Paşa Hazretleri'nin öfkesi yatışacaktır.

Bakiye Hanımefendi, öteden söze karıştı:

— Beni de kışlık konağa gönderiyor... Ah Allah'ım, nedir bu başımıza gelen?!..

Adnan'ın gözleri, bir kez daha hayretle açıldı. Paşababası, anlaşılan son derece kararlıydı. Belki de her iki karısını korkutarak, onlara göz dağı vermeyi düşünüyordu.

— Ne zaman gidiyorsunuz? diye sordu.

— Bir-iki saata kadar! diye annesi cevapladı.

— Peki, sizinle nasıl haberleşeceğiz?

— Bilmiyorum... Belki Ümmü Feriç Kalfa yardım eder. Beslemelerden ya da halayıklardan biri bu işle görevlendirilir.

Adnan, öğrendiklerinden perişan olmuştu. Göz yaşlarını tutamıyordu artık. Buna gerek de görmüyordu.

Kadınlar, bir süre daha başucunda konuştular. Sonra dağıldılar. Yalnızca

Gülnihal Hanımefendi, oğlu ile beraber kaldı.

— Anneciğim, beni de götürünüz! diye inledi Adnan. Burada yapayalnız ne yaparım ben?

Genç kadın, onun başını okşadı.

— Ablalarınız ve Paşababanız ile iyi geçininiz. Siret Bey'e fazla görünmeyiniz..

— Sizden haber alamazsam... Cemil'den haber alamazsam ölürüm ben! Ekrem'in mektuplarını da vermezler artık!

— Ekrem'e yazarım. Haberlerini bana gönderir. Ben de size ulaştırırım.

— Ya ağabeyim?

Gülnihal Hanımefendi, bir süre düşündü. Dudaklarını ısırdı.

— Size bir sır verebilir miyim? diye fısıldadı.

Adnan, heyecanlandı. Kalbi çarpmaya başladı. Yarı doğruldu, bir kolu üzerine abandı.

— Dinliyorum. İnanın her şey aramızda kalacaktır!

Genç kadın, alçak sesle devam etti:

— Üsküdar'a, baba evine dönmeyi, Paşababanıza ben önerdim. Çünkü, yalıdan, Anadolu ile haberleşmeme olanak yoktu. Cemil Bey'den size mektup geldiği gibi, aslında bana da gelmişti.

— Ne yazıyordu? diye Adnan sevindi.

— Bunu söyleyemem. Şimdilik tabiî...

— Önemli bir şey olmalı...

— Evet çok önemli. İlerde anlatacağım.

Bu sırada kapı açıldı. Siret Bey ve doktor içeri girdiler. Eniştesi, kurnaz bir tavırla:

— Sağlığınız nasıl? diye sordu. Bizi korkutmadan edemediniz, aşkolsun size!

Adnan, örtünün altına iyice kaydı. Kendine doğru yaklaşan doktorun top sakalına dikti gözlerini.

Siret Bey:

— Sizin hazırlıklarınız bitti mi? diye Gülnihal Hanımefendi'ye sordu.

Genç kadın, başını hafifçe eğdi.

— Oğlumla vedalaşıyordum, dedi. Biraz sonra yola çıkıyorum.

Adnan hıçkırdı. Örtüyü iyice başına çekti. Oysa o sırada, doktor, onun nabzına bakacaktı. Çocuk, örtünün altına gizlenince, elini tutmak için örtünün kenarını kaldırmak istedi. Adnan kenara yapışmıştı, bırakmadı. Kısa bir an çekiştiler.

Siret Bey, sinirli bir sesle:

— Görülüyor ki Adnan Bey iyileşmiş, dedi. Daha fazla uğraşmayı gereksiz bulurum. Ne dersiniz Doktor Bey?

Yaşlı adam, bir an düşündü. Sonra:

— Paşa Hazretlerinin, görevimi tam yapmadığımı sanmalarından korkarım, dedi. Bu yüzden, küçük beyi muayene etmeliyim!

Adnan, örtünün altından:

— İyiyim! diye soludu. Beni rahat bırakın, rica ederim. Annemle yalnız kalmak istiyorum.

Bir sessizlik oldu. Siret Bey, alaylı bir sesle:

— Duydunuz, dedi doktora. Gidelim...

Yaşlı doktor, çaresizlikle, ellerini iki yana açtı. Genç kadını selâmladı. Kararsız adımlarla, Siret Bey'i izledi. Kapı kapanınca, çocuk başını örtünün altından çıkardı. Ter içinde kalmıştı.

— Bundan böyle, bana, size ve ağabeyime karşı olanlara savaş açıyorum! dedi. Kim daha güçlüymüş, görürüz!

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

BEKLENMEDİK KONUK

GÜLNİHAL ve Bakiye Hanım-efendilerin yalıdan gidişleri, sanki evi bir anda boşaltmıştı. Şimdi Paşa'nın ilk hanımı, kızı, damadı ve torunları söz geçiriyorlardı herkese. Adnan ve ablaları, silinmişlerdi sanki gözden. Siret Bey'in adamları, onları sokağa çıkarken, bir yere giderken gizlice izliyorlardı. Böylece kimle görüştüklerini saptamaya çalışıyorlardı. Oysa, sanki gizli bir haber almış gibi ne Ekrem, ne de Cemil, onlara en küçük bir haber gön-

dermiyordu. Belki gönderiyorlardı da, mektuplar yolda alıkonuyor, haberciler tutuklanıyordu.

Öte yandan, düşman güçlerinin Anadolu'daki hareketleri giderek yoğunlaşmıştı. Yunanlılar, Tekirdağ'a çıktılar. ([122]) Çorlu'yu aldılar. Cafer Tayyar Paşa yenildi. Kırklareli ve Edirne, düşmanın eline geçti.

Sadrettin Kâmi Paşa, hâlâ düşmanın harekete geçmesini, Anadolu'da kurtuluş savaşına girişenlere bağlamaya çalışıyordu. Ümmü Feriç Kalfa, birkaç kez konağa gitmiş, Bakiye Hanımefendi'den haber getirmişti. Üsküdarda, babasının Bağlarbaşı'ndaki çiftliğinde oturan Gülnihal Hanımefendi'den daha az haber alınmıştı. Genç kadın, iyi olduğunu çocuklara bildiriyor, fazla bir şey söylemiyordu.

---

122. Yunanlıların Tekirdağ, Çorlu'yu alışları: 20 temmuz 1920

Adnan, birkaç kez, onu ziyarete gitmek istediklerini Paşababasına söylemişti. Fakat yaşlı adam duymazlıktan geldi. Anlaşıldığı kadarıyla, iki hanımına da çok kızgındı. Oğlunun ve Anadolu'da kurtuluş savaşını başlatanların tarafını tuttukları için, onları evinde istemiyordu. Kendine zararı dokunmasından korkuyordu. Öyle ya, Sadrettin Kâmi Paşa, sarayın sevilen adamıydı! Ailesinden bazı kişilerin, bu gibi zararlı çalışmalara girişmeleri, onun durumunu da sarsacaktı.

Uzun süredir Adnan'ın aklını kurcalayan soru, gün geçtikçe sinirlerini bozuyordu. Madem annesi, kendiliğinden Bağlarbaşı'na gitmeyi istemişti, bunun önemli bir nedeni olmalıydı. Acaba Cemil ne yazmıştı? Üvey annesinden ne istemişti?

Günler geçiyor, sıcaklar artıyordu. Üst üste gelen savaş haberleri artmıştı. Ağustos ayında ise, Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığında Paris'e bir kurul

daha gitti. Düşman saldırıları, işgaller, kaybedilen şehirler... Ve Paris Konferansı'nın korkulu kâbusu...

Adnan, gazeteleri günü gününe izliyordu. Ablaları ile fazla konuşmaz olmuştu. Ne eğlencelerin bir tadı, ne gezilerin bir anlamı vardı. Yangınlar da olağandı artık. İşgalci güçlerin atış talimleri yüzünden top seslerine de alışmışlardı.

Derken Paris'te, Sevr (Sévres) anlaşması imzalandı. (123) Osmanlı devleti ile yabancı devletler arasındaki savaş, kâğıt üzerinde bitmiş görünüyordu. Fransa, İngiltere, istediklerini fazlasıyla koparmışlardı. Padişah ve hükümet, anlaşmanın yararlarından ne denli söz ederlerse etsinler, bunun büyük bir utanç belgesi olduğu apaçık ortadaydı.

Birkaç gün sonra gazeteler, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin,

123. Sevr Antlaşması: 10 ağustos 1920

bu anlaşmayı tanımadığını yazmaya başladılar. Meclis, «Ulusal And»ı tekrarlayarak, Türk topraklarının parçalanmasına izin vermiyordu. Gerekirse, kanlarının son damlalarına kadar çarpışacaklardı. Bu durum, yeni karışıklıklara yol açtı. Halk yeniden ayaklandı, çünkü gerçekleri görmüştü.

Adnan, annesi ve ağabeyini düşünmekten epey zayıflamıştı. Süzülmüş, incecik kalmıştı. O sıralar, Sadrettin Kâmi Paşa, oğlu ile fazla uğraşacak durumda değildi. İşlerinin çok olduğu günler, yalıya bile uğramıyordu.

Bir gece, Adnan, yatağına oturmuş, gazeteleri karıştırırken, kapı tıkırdadı.

— Nebile?... Nezihe?... diye sordu.

Ses yoktu. Ürperdi. Kanat, sessizce aralanmıştı. Çocuk, yarı korkulu, yarı sevinçli:

— Anne, siz misiniz? diye tekrarladı.

Yine cevap yoktu. Buna karşılık, in-

ce uzun bir gövde, içeri süzüldü. Bir buçuk yıldır görmediği ağabeyi Cemil, bir anda karşısına dikiliverdi:

— Ağabey! diye sıçradı Adnan.

Cemil kollarını açtı. Kardeşini, sevgiyle kucakladı.

Adnan ağlamaya başladı. Genç subay onun başını okşadı:

— Haydi haydi! Koca delikanlı olmuşsun, yine de küçük kızlar gibi ağlıyorsun!

— Ağabey! Canım ağabeyim benim! Seni nasıl özledim, bilemezsin!

Cemil, toz toprak içindeydi. Güneşten bronzlaşmıştı. Fakat yüzü gülüyordu.

— Dikkatli olalım! dedi yavaş sesle. Burada bulunduğumu kimse bilmiyor.

— Ne zaman geldin, ağabey?

— Biraz önce, kayıkla! Önemli bazı kişileri görmek istiyorum. Bu arada, annenle de konuşacağım.

— Annelerimiz burada değil, ağabey.

— Biliyorum! Annem konakta, fakat

ona uğrayacak zamanım yok! Biraz sonra Üsküdar'a geçeceğim.

Adnan'ın aklına şimşek gibi bir fikir geldi:

— Annem biliyor muydu, geleceğini? diye sordu.

Cemil başını salladı.

— Evet, ona yazmıştım...

Adnan gülümsedi:

— Demek bana söylemekten kaçındığı sır, buydu!

— Gerekliydi, Adnan. Çünkü İstanbul'a gelişim, birçok kişinin canını sıkacaktır. Başta babamın tabiî... Sonra yakalanmamam da gerekli. Yoksa, başarmak istediğim iş geri kalır!

Adnan gözlerini ve kulaklarını açmıştı. Ağabeyinin anlattıklarını, büyük bir dikkatle dinledi:

— Anadolu'ya silâh kaçırılması gerekiyor, Adnan. Şimdiye dek, gönderilenler

yeterli değil. Daha fazlasına ihtiyacımız var.

Adnan, hayretini gizleyemedi:

— Size kaçak silâh mı gönderildi. Hiç haberimiz yok, bundan.

— Olmaması önemli. Yoksa yakalanırız... Bu da, başka yollara baş vurmamızı gerektirir. Elimizdeki mermiler bitiyor. Tüfekler, toplar gerçi onarılıyor. Ama, yenileri de gerek.

Adnan, ağabeyinin sözlerini heyecanla dinledi. Ticaret gemisi diye, Karadeniz limanlarına silâh kaçıran küçük gemiler... Silâh depolarından sızdırılan, gizli gizli alınan mermiler... Düşman gemileri arasından, yiyecek taşıyor bahanesiyle geçiveren mavnalar... Patlıcan, biber, domates sandıklarına saklanan çeşitli silâhlar...

— Bütün bunlar gerçek mi? diye sordu Adnan.

— Benim şurada, yanında bulunuşum kadar gerçek!

Adnan, başka bir konuya geçti:

— Sevr anlaşmasını gerçekten kabul etmedi mi, Ankara Hükümeti? Yoksa bu hazırlıklar... yeni savaş hazırlıkları mı?

Cemil, onun başını okşadı:

— Evet kardeşim, savaş hazırlıkları! Kurtuluş Savaşı için, ne gerekirse yapacağız!

— Peki annem?... Onun Bağlarbaşı'nda bulunuşu...

— Ben rica ettim... Böylece, adamlarım, onunla daha kolay görüşebiliyorlar.

— Fakat niçin?

Cemil güldü:

— Hapisten kaçanlar, ya da Anadolu'ya, bize katılmak isteyenler, ona sığınıyorlar. Silâhlanıyorlar, ordumuza katılıyorlar!

Adnan korktu. Dili tutuldu, âdeta:

— Ya Paşababam haber alırsa? Sonumuz çok kötü olur!

Cemil düşündü. Başını salladı:

— O zaman çiftlik kapanır, o da aramıza katılır! Ben de Gülnihal Hanımefendi'ye bir şey olmasını istemem. Allah için, son zamanlarda, tehlikeyi hiçe sayarak, çok işler başardı.

— Paşababamdan, beni de Bağlarbaşı'na göndermesini istedim, razı olmadı. Belki de, durumdan haberi vardır.

Cemil, başını salladı:

— Bunu kararlaştırırız.

— Ağabey! Benim de, sizinle beraber Üsküdar'a geçmem mümkün değil mi?

— Şu ara olmaz, Adnan. İlerde belki...

Çocuk, titrek bir sesle:

— Ben de elimden geleni yapacağım, dedi. Bana da bir görev veriniz!

— Senin görevin konağa gitmek...

Annem Bakiye Hanımefendi'yi görmen ve benden haber götürmen!

— Başka?

Cemil, iç cebinden bir zarf çıkardı, ona uzattı:

— Kapalıçarşıda bir kumaşçı var. Arnavut Recep derler. İri kıyım bir adamdır. Onu bulsun, bu zarfı versin!

Adnan titreyerek mektubu aldı. Sanki içinde, devlet hazinesi saklıydı. Cemil ayağa kalktı.

— Gidiyor musun, ağabey?

— Geç bile kaldım.

— Bir şey daha soracağım: Yalıda da, konakta olduğu gibi gizli geçitler var mı?

Cemil, onun başını okşadı:

— Olmaz olur mu?

— Ben o kadar aradığım halde, bulamadım!

Cemil, yeniden gülümsedi:

— Öyle çabuk bulunursa, gizliliği nerede kalır?

Adnan da gülümsedi:

— Bana yerlerini söyler misin?

Cemil, çabuk çabuk, gizli geçitleri tarif etti. Sonra kucaklaştılar. Genç adam kapıyı açtı. Dışarıyı dinledi. Yavaşça aralıktan süzüldü. Adnan, onun ardından koridora baktığında bir şey göremedi. Ağabeyi, en yakın gizli geçitten kaybolmuş olacaktı.

Adnan, mektubu gizledi. Lambayı söndürmeye davranırken, kapı yeniden vuruldu.

— Ne oldu ağabey? diye sordu.

Oysa kapıda Cemil değil, Siret Bey duruyordu:

— Odanızdan birtakım sesler geliyordu, dedi eniştesi. Merak ettim de...

Adnan, bocaladı bir an. Ne diyeceğini şaşırdı. Gözü yatağının üzerindeki gazetelere ilişti:

— Gazete okuyordum! diye söylendi.

— Yüksek sesle mi?

— Neden olmasın?

Siret Bey, kuşkulu gözlerle odayı gözden geçirdi. Sanki koku almaya çalışan bir av köpeğini andırıyordu.

— Demin, ağabeyinize mi seslendiniz?

— Size öyle gelmiş olacak...

— Ama kapınız da kapandı...

Adnan, tüm cesaretini topladı:

— Siz, işinizi gücünüzü bırakıp, beni mi gözlüyorsunuz? diye sordu.

Eniştesi bunu beklemiyordu. Bir an durakladı. Sonra:

— Cemil ağabeyinizin İstanbul yolunda olduğunu öğrendim, dedi. Belki de yalıya gelmek üzere... Eğer buralardaysa, mutlaka yakalanacaktır!

Adnan omuzlarını kaldırdı. Heyecan dolu bir sesle:

— Ağabeyimin buralarda olacağına sevindim, dedi. Onu saklamak da bana

gurur verir. Onu görsem, ya da konuşsam, bunu size anlatır mıyım sanıyorsunuz?

— Önemli değil... Nasılsa haberimiz olur!

Adnan, bıyık altından güldü. Fakat sesini çıkarmadı. Lambayı söndürdü. Oda, karanlığa gömüldü.

— Özür dilerim, yatacağım! dedi. İyi geceler.

Siret Bey, ne yapacağını şaşırmıştı. Bir an, kararsız durakladı. Sonra kapıyı örttü.

Adnan, yatağında uzun süre titredi, heyecandan. Çevresindeki seslerin kesilmesini bekledi. Sonra terliklerini giymeden, pencereye yaklaştı. Perdeyi araladı. Boğaziçi'ni gözden geçirdi. Hiç bir hareket yoktu.

— Aslan ağabeyim, benim! diye mırıldandı.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

HEYECANLI BİR GÜN

DNAN, ablalarını da yanına alarak, ertesi gün, konağa gitti. Böyle gezilere, büyüklerin bir itirazı olmuyordu. Fakat izlendikleri kesindi.

Nebile:

— Bu denli aceleye bir anlam veremiyorum, dedi. Niçin konağa gidiyoruz? Bakiye Hanımefendi'den bir haber mi aldın?

Adnan, bilgiç bir tavırla gülümsedi:

— Hayır, tam tersi... Ağabeyim Ce-

mil'den bir haber aldım!

İki kız, gözlerini fal taşı gibi açtılar.

Faytonun sarsıntısı ile bir yana devrilen Nezihe, dengesini bulmaya çalışırken:

— Kim getirdi bu haberi? diye sordu.

— Kendisi!

Kızların hayreti, son dereceye çıkmıştı. Adnan, olanları kısa cümlelerle anlattı. Nezihe ve Nebile, çok memnun olmuşlardı.

— Bakiye Hanımefendi ile birlikte Kapalıçarşıya biz de gidelim, dedi, Nezihe.

Nebile dudaklarını büzdü:

— Dikkati çekmez miyiz?

Nezihe, fikrinde ısrar etti:

— Ben üvey annemizi bilirim! Şaşkının tekidir, korkaktır da... Her şeyi yüzüne gözüne bulaştırır.

— Nezihe! Böyle söylememelisin! dedi Adnan.

— Yalan mı?

— Oğlu için korkuyor... Cemil ağabeyimizin başına bir şey gelmesini istemiyor!

— Akacak kan, damarda durmaz, derler! Ağabeyimizin başına bir şey gelmesini istemiyorsa, akıllıca davranmalı. Cesur olmalı! Biz bile, elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz.

Fayton, konağın bahçesine girdi. Birazdan, Bakiye Hanımefendi'nin yanındaydılar. Yaşlı kadın çok sevinmişti. Çocukları şekerlere, tatlılara boğdu. Öyle candan davranıyordu ki, kardeşler, onu sık sık ziyaret etmediklerinden dolayı utanç duydular.

— Size önemli bir haberimiz var! dedi iki kız bir ağızdan.

Bakiye Hanımefendi, önce şaşırdı. Yüzü kızardı. Dudaklarını ısırdı:

— Nedir? Çabuk söyleyin rica ederim!

Adnan:

— Cemil Ağabey, dün beni ziyaret etti, diye konuya girdi. Aralarında geçen konuşmayı, bir bir anlattı.

Yaşlı kadın, sararıyor, titriyor, morarıyordu. Nihayet:

— Peki... Siret Bey'in adamları bizi izlemezler mi? diye sordu. Bizi kollayıp Arnavut Recep'i tanırlar, yakalarlar. Cemil'in istekleri yerine gelmez!

Kardeşler, birbirlerine baktılar.

— Ne yapmalıyız? diye sordu Nebile.

Nezihe'nin başka bir fikri vardı:

— Beslemelerden birini alışveriş bahanesi ile Kapalıçarşı'ya göndersek... O verse mektubu!

Adnan itiraz etti:

— Hangisine güvenebiliriz? Sonra, ağızlarının sıkı olduğuna inanır mısınız? Ya bir şey söylerlerse?

Bakiye Hanımefendi ter içinde kal-

mıştı. İşlemeli mendili ile yüzünü kuruladı. Bir süre yelpazelendi.

— Pekâlâ, kendimiz gidelim! Yalnız bunun, ne denli tehlikeli olduğunu da bilirsiniz, sanırım.

Çocuklar, neşe içinde yerlerinde sıçradılar.

— Üzülmeyin! Her zorluğun, bir çözümü vardır! dedi Adnan. Acele edelim, belki zaman kaybetmekteyiz!

Biraz sonra hazırlanmıştı, Bakiye Hanımefendi. Kapalıçarşı'ya, alışverişe çıkacaklarını yaydı, çevresine. Çocuklara bir şeyler almak istediğini söyledi. Anneleri Gülnihal Hanımefendi'den epeydir uzak kaldıkları için, onları perişan bulmuştu. Zavallıcıkları, biraz sevindirmek istiyordu.

Başka bir fayton hazırlattılar. Bindiklerinde:

— Başka unuttuğunuz bir şey var mı? diye sordu, yaşlı kadın.

Adnan, başını iki yana salladı:

— Hayır. Cemil ağabeyimin isteklerini, kelimesi kelimesine size ilettim.

Bakiye Hanımefendi içini çekti:

— Öyle ise, Allah rastgetire!

Besmele çekti, dua etti. Konak bahçesinden çıktılar. Serencebey yokuşundan indiler.

Kimse konuşmuyordu. Heyecan, hepsinin dillerini bağlamıştı. Hatta, biraz da renkleri kaçmıştı. Biri önlerine çıksa da, nereye gittiklerini sorsa mutlaka şaşırır, verecek cevap bulamazlardı.

Fayton, Salıpazarı'nı, Karaköy'ü geçti. Galata köprüsünde işgalci askerler vardı. Grup grup duruyor, çevreyi tehditkâr bakışlarla süzüyorlardı.

«Bir gün gidecekler.» diye düşündü, Adnan. «Ne zamana dek, İstanbul'da kalacaklarını sanıyorlar?! Elbet, bunun da sonu gelecektir!»

Zaten bunun için değil miydi, şu an-

da yaptıkları yolculuk? Bu ülkeyi kurtarmak için, çorbaya biraz tuz katmak gayesiyle değil miydi?

Fayton, Eminönü'ne varmıştı. Yeni Cami'nin önünden geçtiler. Babı âli'den, Nuruosmaniye'ye tırmandılar.

Adnan, ara sıra başını faytondan uzatıyor, izlenip izlenmediklerine bakıyordu. Kapalıçarşı önünde inerken:

— Üzülecek bir şey yok, izlenmiyoruz, dedi.

Nezihe:

— Bu kalabalıkta pek tanınmayız, diye mırıldandı.

Nebile aynı fikirde değildi:

— Sen öyle san... Dört kişi, kolay kolay gözden kaçırılmaz sanırım.

— O halde ayrılalım! dedi Adnan. Siz, Bedesten'e doğru yürüyün. Ben, annemizle Arnavut Recep'i bulayım.

Nebile, yine karşı durdu:

— Hayır! Sen ve Bakiye Hanımefen-

di tanınırsınız... Hem, bizi değil, sizi izlerler. Yine bir çıkarımız olmaz. Biz ikimiz mektubu verelim. Siz, bitişik dükkânlarda dolaşın!

Hepsi dönüp Cemil'in annesine baktılar. Yaşlı kadın, heyecanlı bir sesle:

— Vallahi düşünemiyorum artık! dedi. Siz nasıl isterseniz, öyle olsun!

Nebile:

— Mektubu bize verin! dedi.

Adnan, ablasının önerisini doğru bulmuştu. Gerçi, Arnavut Recep ile kendisi görüşmek isterdi, ama bu önemli bir konuydu. Böyle zamanda, kişisel arzular, söz konusu olamazdı.

Elini cebine attı. Kıvırarak mini mini bir çıkın haline getirdiği mektubu, ablasının avcuna koydu.

Arnavut Recep'in dükkânını bulmak zor olmadı. Fakat kendisi içerde değildi. Çırak kızları karşıladı.

Nebile:

— Ustan nerede? diye sordu, kumaşlara bakarken.

— Kahvede...

— Çağırabilir misin?

— Çağırırım ama...

Çocuk, dükkânı boş bırakmak istemiyordu. Meraklı bir tavırla:

— Ne yapacaksınız Recep Usta'yı? diye sordu.

— Alacağımız kumaşın pazarlığını yapacağız... diye kafadan attı Nezihe.

— Ben size, gereken indirimi yaparım!

— Hayır!.. Biz, ustanı görmek istiyoruz!

Bu sırada içeri, kahveci çırağı girdi. Çocuğa bir bardak çay uzattı.

— Usta hâlâ kahvede mi? diye sordu, Arnavut Recep'in çırağı.

Çaycı fesini yana kaydırdı, şakağını kaşıdı:

— Galiba. Nargile içiyor...

— Bu hanımlar, kendisi ile görüşmek istiyorlar. Çağırır mısın?

Çırak, iki kıza ilgiyle baktı.

— Olur, söylerim! dedi.

Bu sırada Nebile, bitişik dükkânın önünde duran Adnan ile göz göze geldi. Çocuk, bir yeri işaret ediyordu. Ablası o yana baktı. Giyiminden kim olduğu anlaşılmayan bir adam, aşağı yukarı dolanıp duruyordu.

Nebile, kardeşine bir dirsek vurdu.

— Sıret Bey'in adamlarından biri! diye fısıldadı. Mutlaka bizi izliyor!

— Ne yapabiliriz?

Nebile, hemen bir karar verdi:

— Ben bağırmaya başlayacağım. Sen mektubu, Adnan'a ver. O da, kahveci çırağını izlesin!

Nezihe, heyecan içindeydi. Neredeyse, soluk almasını şaşırmıştı. Oracıkta bayılıverecekti.

Dükkândan çıktılar. Kalabalık arasın-

da, birkaç adım attılar. Bakiye Hanımefendi'nin korkusu, gözlerinden belli oluyordu. Eli ayağı birbirine dolanıyordu.

Birden Nezihe'nin çığlığı, ortalığı karıştırdı:

— Hırsız var... Çantam, çantamı çaldılar!

Kalabalığın içine daldı. Koşmaya başladı. İnsanlar, hemen o yana döndüler. Nebile, Adnan'ın avcuna mektubu tutuşturdu. O ise, süratle kahveye doğru yürümeye başladı.

Çarşı bekçileri koşuştular, o yana doğru. Bakiye Hanımefendi, Nebile ile birlikte, Nezihe'nin ardından gidiyordu.

Adnan, kahveci çırağının peşi sıra yürüyordu. Ama kargaşalık olunca, çocuk da o yana bakmaya, hatta olay yerine koşmaya başladı. Adnan, ter içinde kalmıştı. Bir su satıcısına, kahvenin yerini sordu.

Adam tanımlar tanımlamaz, hemen koştu. Biraz sonra kahveye varmıştı. Ar-

navut Recep'i sordu. Nargilesini fokurdatan birini işaret ettiler.

— Arnavut Recep siz misiniz?

Adam, elli yaşlarında, irikıyımdı. Gençliğinde tulumbacılık yapmıştı. Hâlâ da, tulumbacı takımları ile ilişkisini kesmemişti.

İstifini bozmadan:

— Ne istiyorsun? diye sordu.

— Yüzbaşı Cemil'in selâmı var. Sana bir mektubunu getirdim!

Cemil'in adını duyunca, koca adam, yerinden fırladı:

— Cemil Bey geldi mi? diye sordu.

— Dün onunla konuştum. Bu mektubu alın... İzleniyorum... Hemen gitmem gerek!

Adamın avcuna, küçük çıkını iliştirdi. Koşar adım, kız kardeşlerini bıraktığı yere döndü.

Bu işi başardığından dolayı gurur duyuyordu. Ayrıca, ağabeyine karşı kosko-

ca adamın gösterdiği saygı, kendisini çok memnun etmişti. Cemil'in doğru yolda olduğuna, bir kez daha inandı.

OTUZUNCU BÖLÜM

İLK BAŞARILAR

YALIYA döndükten sonra, meraklı bir bekleyiş başladı. Acaba ne olacaktı? Cemil, Arnavut Recep'e ne gibi bir emir vermişti?

Nebile:

— Mektubu okumadık ki, ne yazıldığını bilelim, diye söylendi.

— Bu doğru olmazdı, dedi Adnan. Belki, çok gizli bir şeydi. Hem bize ne? Görevimizi yerine getirmedik mi? Ötesi, beklemek...

Ablası başını salladı. Sonra gülmeye başladı:

— Çantamı kaptılar diye öyle bir bağırmışım ki, sonunda, hırsızın varlığına kendim bile inanmaya başlamıştım.

Bu söz üzerine, Nezihe gülmeye başladı:

— Asıl siz, Bakiye Hanımefendi'yi görecektiniz. Öyle bir korktu ki... Tir tir titriyordu. «Bir de bu hırsız mı çıktı başımıza?» diye söylendi. Gülmemek için, kendimi zor tuttum.

— Neyse, kadına durumu anlattık da, telâşından kurtulduk!

Kardeşler, kendi aralarında konuşuyorlardı. Faruk ve Nihal, uzaktan görününce sustular. Son günlerde, yeğenleri epey dik başlı olmuşlardı. Hem babalarından, hem Paşa Hazretleri'nden yüz bulmuşlardı. Öyle ya, yalıdan uzaklaştırılan Gülnihal Hanımefendi ve Bakiye Hanımefendi ile bir yakınlıkları yoktu. Üvey an-

nelerinin kuşkulu davranışlarından, onlara neydi?

Adnan:

— Buraya geliyorlar! diye homurdandı. Aman çocuklar, sakın ağzımızdan bir şey kaçırmayalım!

Gerçi Cemil'in gelişinden ve Arnavut Recep ile karşılaşmaları üzerinden üç dört gün geçmişti. Ama konu, hâlâ tazeliğini koruyordu.

Faruk:

— Duydunuz mu, bir silâh deposu basılmış, silâh kaçırılmış! dedi.

Üç kardeş, heyecan içinde soluklarını tuttular.

— Kim kaçırmış? diye kekeledi Adnan.

Nihal:

— Kim olacak, Padişah düşmanları! dedi. Kimlikleri araştırılıyormuş. Belki de yakalamışlardır.

Nebile, ciddî bir tavırla:

— Nasıl yapmışlar bunu? diye sordu.

Faruk, sinirli sinirli:

— Nasıl yapacaklar? dedi. Silâh deposunun yakınlarında bir iki yangın birden çıkmış. Tulumbacılar, yangına su dökeceklerine gaz yağı dökmüşler. Tulumbalarına bunu kimin doldurduklarını bilmiyorlarmış. Birkaç tanesi tutuklanmış. İtfaiyeciler de olmasa, yangın iyice büyüyecekmiş. O arada, İngilizlerin koruduğu bir silâh deposu yağmalanmış.

Nezihe, heyecanlı bir sesle:

— Ne örgüt! diye bağırdı. Aman Allah'ım, yoksa yangını, silâh kaçıranların yaptığı mı sanılıyor?

Faruk başını salladı:

— Başka kim olabilir? Babam, olayın araştırmasını üzerine almış. «Yakında bu işle en küçük ilgisi bulunanı perişan edeceğim!» diyor.

Kardeşler, birbirlerine baktılar.

Nihal:

— Belki bu işte, dayımız Cemil Bey'in de parmağı vardır! diye yeni fikir ortaya attı.

— Bu da nereden çıktı? diye Adnan onu azarladı.

— Babamız, Cemil Bey'in İstanbul'da bulunduğunu söylüyordu.

— Kim görmüş?

— Adamları...

— Belki yalıya bile geldi, dedi Faruk.

Adnan, omuzlarını silkti. Fakat son derece heyecanlanmıştı:

— Hayal görmüş olacaklar. Ağabeyim gelseydi, mutlaka bana uğrardı.

— Niçin?

— Kardeşi değil miyim?

— Belki de uğramıştır...

Adnan diklendi:

— Ne demek oluyor bu? Bana iftira mı ediyorsunuz?

Nihal, telâşla araya girdi:

— Aman dayı, aman ağabey! Tartışmanın sırası değil!

Nebile de söze karıştı:

— Anladığım kadarıyla, İstanbul üzerinde kuş uçsa, bunu ağabeyimiz Cemil Bey'e bağlayacaksınız. Ayıp ayıp!...

Konuşmalar, hep böyle tartışma ile son bulurdu. Adnan'la Faruk diklenir, Nihal telâşlanır, Nezihe ve Nebile onları yatıştırmaya çalışırlardı.

O akşam, Adnan, babasının odasına çağırıldı. Çocuk heyecanlandı. Acaba ne olmuştu? Bu işte parmakları olduğu anlaşılmış mıydı?

Sadrettin Kâmi Paşa, iyice yaşlanmış görünüyordu. Zayıflamıştı da... Kırları çoğalmış gür kaşlarını çatarak oğlunu karşıladı. İçerde Siret Bey de vardı. Bir koltuğa oturmuş, alaylı gözlerle Adnan'ı süzüyordu.

— Otur! dedi Paşa, oğluna.

Adnan, mektupların bulunduğu gece-

yi ansıdı. Tüm olaylar, bir bir geçti gözlerinin önünden. Titredi. Fakat cesur olmaya çalıştı.

— Cemil burada, İstanbul'daymış! diye konuya girdi Sadrettin Kâmi Paşa. Onunla görüştünüz mü?

— Hayır... diye kekeledi, Adnan.

— Size bir haber ya da buna benzer bir şey gönderdi mi?

— Hayır.

— Yalan söylemiyorsunuz ya? Bu çok kötü olur sonra!

Adnan titredi. Gözlerini kırpıştırdı:

— Hayır!

Paşa, derin bir soluk aldı. Kendi kendine konuşur gibi:

— Cemil, çok kötü işler yapıyor; dedi. Hepimizin geleceğini tehlikeye atıyor. Şimdilik yakalanamıyor. Ama ilerde... Onu kurtaramayacağım! Padişah Efendimiz'in ve Hükümetin şimşeklerini üzerine çekiyor.

Paşa yerinden kalktı. Odanın içinde birkaç tur attı. Geldi, oğlunun önünde durdu:

— Annenize gelince...

Adnan atıldı:

— Onu ne zaman görebiliriz? Çok özledik...

Paşa'nın kaşları büsbütün çatıldı. Yüzü asıldı:

— O da, isyancılarla birlik, dedi. Bunda, yaşının genç oluşu da etkendir, biliyorum! Fakat ne yapacağını sanıyor?

Adnan yutkundu. Korkulu gözlerle babasına baktı:

— Ne yaptı ki?

— Anadolu'ya adam kaçırılmasına yardım etmek büyük suçtur! Çünkü bu kaçanlar, Padişah Efendimiz'e karşı silâhlanacaklar. Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti ile birleşecekler.

Adnan, ağabeyi Cemil ile konuşmalarını ansıdı. Genç adam, Gülnihal Hanım-

efendi'nin, Bağlarbaşı'ndaki çiftlikte, önemli işler yaptığını anlatmamış mıydı? Demek babası ve eniştesi, bunu da öğrenmişlerdi.

— Annenizin gizli çalışmaları, bir süredir izleniyordu. Zaten çiftliğe gitmek istemesinden kuşkulanmıştım. Benim kızgınlığımdan yararlanmasını iyi bildi. Son silâh kaçakçılığı ise, bardağı taşıran damla oldu. Onun yakalanmasını emrettim...

Adnan, boğulacağını sandı. Yüreği öylesine daralmıştı ki, soluk alamıyordu. Dolu dolu gözlerle eniştesine baktı. Siret Bey, sehpanın üzerinde duran kâğıt açacağı ile oynuyordu. Konuşmaları dinlemiyormuş gibiydi.

— Fakat kaçmış, diye devam etti babası. O da, kurtuluşu Anadolu'ya sığınmakta bulmuş! Bunun üzerine, Üsküdar'da oturan dedenize, annenizi boşadığıma

dair haber gönderdim. ([124]) Bundan böyle Gülnihal Hanımefendi, değil bu eve, İstanbul'a adımını atamaz! Görüldüğü anda yakalanacak, hapsedilecektir. Size gelince, aklınızı başınıza toplayın. Annenizle, ağabeyinizle haberleşmemeye bakın. Eğer sizinle görüşürlerse bize haber verin. Bu, hepimizin hayrına olacaktır!

Adnan, derin bir soluk aldı. Göz yaşları, yanaklarından sıra sıra süzülüyordu. Aylar önce, Cemil'in mektubunu kendisine verdiği zaman, aralarında geçen konuşmayı ansıdı, birden. Gülnihal Hanımefendi:

— «Evet... başarıyorlar!» demişti. «Dua edelim... Şu anda, elimizden bu geliyor. Ama ilerde...»

Sözünü yarım bırakmış, tamamlayamamıştı. Demek, daha o zamandan, belki

---

124. O devirde, kocanın «boşadım» sözü, karı-kocanın boşanması için yeterliydi.

de çok önceleri... Anadolu'ya geçmeyi, üvey oğlu Cemil ile birlikte Kurtuluş Savaşı'na katılmayı düşünmüştü.

Günler birbirini kovaladı. Anadolu'dan çok karışık haberler geliyordu. Düzenli bir ordu kurulmuştu. Sevr antlaşmasında, doğuda bir Ermeni devletinin kuruluşuna izin verilmişti. Bunu kabul etmeyen Ankara Hükümeti, Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki ordu ile, çarpışmalara başlamıştı. ([125]) Bunun sonucu Kars, ([126]) Gümrü ([127]) geri alınmıştı. Ermeniler barış istiyorlardı. Gazeteler Gümrü şehrinde bir anlaşma yapıldığını yazdılar. Mustafa Kemal Paşa, ilk kez, yabancı güçlere karşı zafer kazanıyordu.

Oysa, Anadolu'nun içlerinde başka çarpışmalar sürüyordu. Yeşil ordunun ku-

125. Ermenilere Türk hücumu: 28 eylül 1920
126. Kars'ın alınması: 30 ekim 1920
127. Gümrü'nün alınması: 7 kasım 1920

rucularından, gezici kuvvetlerin başında bulunan Çerkez Ethem ve kardeşleri, Mustafa Kemal'e baş kaldırmışlardı ([128]) Padişah tarafını tutuyor, bu arada, kendileri başa geçmek istiyorlardı.

Öte yandan, isyandan yararlanmasını bilen Yunan kuvvetleri, Eskişehir, Uşak, Afyon yönünde harekete geçtiler. Albay İsmet Bey kumandasındaki kuvvetler, İnönü denilen yerde onlarla karşılaştı. Çok çetin çarpışmalar sonunda, düşman, Bursa yönünde çekilmek zorunda kaldı. ([129])

İnönü zaferinin ardından iyice güçlenen ordu, Albay İsmet ve Albay Refet beylerin idaresinde Kütahya yönünde ilerledi. İsyancı Çerkez Ethem ve adamları, kurtuluşu düşmana sığınmakta buldular. ([130]) Böylece, önemli bir isyan daha bastı-

128. Çerkez Ethem İsyanı: Aralık 1920

129. I. İnönü savaşı: 6-10 ocak 1921

130. Çerkes Ethem'in Yunanlılara sığınması: 11—13 ocak 1921

rılmış oluyordu. ([131])

Ankara Hükümeti ve ordusunun başarıları, yabancı devletlerin gözünden kaçmamıştı. Paris'te toplanan Milletler Meclisi, Londra'da bir konferans yapılmasına karar verdi. Bu sırada, Sadrazam Damat Ferit Paşa, görevinden ayrılmış, yerine Tevfik Paşa Hükümeti geçmişti. Londra'ya, onun başkanlığında bir heyet gitti. Onlara Ankara Hükümeti'nin temsilcileri de katıldılar. ([132]) Konferans bir aya yakın sürdü, fakat bir sonuç alınamadı. Çünkü yabancı devletler, Türk topraklarının birliğini ve bölünemezliğini kabul etmiyorlardı.

Konferansın bitiminden hemen sonra, Yunan kuvvetleri, yeniden hücuma geçtiler. İnönü zaferiyle generalliğe yükselen

---

131. Çerkes Ethem İsyanının bastırılması : 22 ocak 1921

132. Londra Konferansı: 27 şubat, 21 mart 1921

İsmet Bey ve arkadaşları, onları bir kez daha yendiler. Üstün düşman, Türk ordusunun iman ve iradesi karşısında, İnönü'de, ikinci kez perişan oldu. (133)

Bu savaşlar sırasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden bir kurul Moskova'ya gitti. 1917 yılında Rusya'da büyük bir ihtilâl olmuştu. Çarlık yıkılmış 1918 yılında Rus-Sovyet Federatif Cumhuriyetler Birliği kurulmuştu. Sovyetler, Ankara Hükümeti ile dost olmak istiyorlardı. Mustafa Kemal'in dünyaya duyurduğu Türk topraklarının birliği ve bölünmezliğini kabul ediyorlardı.

Sonunda Moskova Anlaşması imzalandı. Böylece, dış dünya ile yeni ilişkiler kuruluyordu. Padişah ve Bab-ı Âlî, istediği kadar çırpınsın, yabancı devletler, yavaş yavaş, TBMM ve Hükümeti'ni tanıyorlardı. Onunla anlaşma yoluna gidilmesine

133. II. İnönü savaşı: 23 mart, 1 nisan 1921

çalışıyorlardı. Çünkü anlaşılıyordu ki, İstanbuldakilerin artık bir özelliği kalmamıştır.

Yaza doğru, Bursa'dan, İnönü ve Kütahya yönünde düşman hücuma geçti. Padişah ve adamlarının Mustafa Kemal ve TBMM Hükümeti aleyhindeki yazıları, fetvaları, uçaklarla atıldı. Böylece saf Anadolu insanı, bir kez daha yanıltılmaya, kandırılmaya çalışıldı. (134)

Çarpışmalar kanlı ve zorlu oldu. Türk ordusu, güçlü düşman karşısında, gerilemek zorunda kaldı. Sakarya'nın doğusuna kadar çekildi. (135)

Türk ordusunun çekilişi Yunanlıları ve İngilizleri çok sevindirmişti. Artık Sevr antlaşmasından da öteye şeyler istemeyi düşünüyorlardı. Bab-ı Âlî ve Padişah bu

134. Yunan saldırısı: 10 temmuz 1921

135. Eskişehir-Kütahya savaşları: 25 temmuz 1921

duruma sevinmişti. Çünkü güçlenmeye başlayan Anadolu'daki ordu, böylece bir zaman için bozguna uğratılmıştı. Fakat işgalcilerin isteklerinde ileri gitmesi ise, korkulu bir düş halini almıştı. Anlaşılıyordu ki, ülkenin geleceği, tümüyle Türk Ordusu'nun kuvvetine bağlıydı.

Sakarya gerisinde toplanan Türk kuvvetleri, güçlendiler. Mustafa Kemal, üç ay için, Meclis'ten başkomutanlık yetkisini aldı. Sakarya'da, büyük bir meydan savaşı oldu. Öyle ki, gazeteler, Sakarya nehrinde, 22 gün, 22 gece kan aktığını söylediler. (136)

Sakarya zaferi, bütün yurtta büyük sevinçle karşılandı. İstanbuldakiler bile bu sevince katıldılar. Gerçi kimse açık açık söyleyemiyordu. Fakat böyle bir başarıyı, kimse küçümseyemezdi.

---

136. Sakarya meydan savaşı: 23 ağustos, 13 eylül 1921

Gazeteler, Mustafa Kemal'e, TBMM Hükümeti'nin, mareşallik rütbesi ve gazilik unvanı verdiğini yazdılar. ([137])

Bu zafer sonunda, Sovyet Hükümeti'nin aracılığı ile, Kafkas Devletleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında Kars anlaşması imzalandı. ([138]) Böylece Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan da Ankara Hükümeti ile barış yapmışlardı.

Onları, Fransızlar izledi. Sakarya Zaferi sonunda Türk gücüne boyun eğen Fransız Hükümeti, Ankara anlaşmasını imzaladı. ([139]) Böylece, bir düşmanımız daha Türk topraklarının birliğini ve bölünemezliğini kabul ediyordu. Adana, Urfa,

---

137. 19 eylül 1921

138. Kars Anlaşması: 13 ekim 1921

139. Ankara Anlaşması: 20 ekim 1921

Maraş ve Antep çevrelerinde, Fransızlar karşısında tutulan Türk kuvvetleri, Batı Anadolu'ya kaydırıldı. Türk ordusunun gücü, şimdi çok yükselmişti.

-Yüzbaşı Cemil'in selamı var.
Sana bu mektubu getirdim.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DAN MEKTUP

DNAN, bir yıl boyunca ne annesinden, ne ağabeyinden, ne de İzmir'deki yeğeninden bir haber alabildi. Birkaç kez, Kapalıçarşı'daki Arnavut Recep'i görmeye gitmek istedi. Belki o, kendisine bir şeyler söyleyebilirdi. Fakat, onun da dükkânını kapadığını öğrendi. Eski tulumbacı yakalanacağını anlamış, Anadolu'ya geçmişti. Saygı duyduğu Cemil Bey ile birlikte, Türk ordusunda çarpışmalara katılıyordu.

Ya Gülnihal Hanımefendi nasıldı? Nerede, ne yapıyordu? Acaba, üvey oğlu ile buluşmuş muydu? Cepheye gitmiş miydi? Yoksa Ankara'da mıydı?

Ekrem neredeydi? Evinde rahat mıydı? Denizli'ye mi taşınmışlardı? İşgalciler, kim bilir onlara da neler yapıyorlardı...

Kış geliyordu. Konağa taşınmışlar, okullar açılmıştı. Nebile ve Nezihe, birer genç kızdı, artık. Adnan da on dört yaşına basmıştı. Boyu uzamış, ince, yakışıklı bir delikanlı olmuştu. Görenler onu, ağabeyi Cemil'e benzetiyorlardı. Kendisi de bundan, büyük gurur duyuyordu. Soranlara:

— Cemil, Türk ordusuyla birlikte, Anadolu'da, düşmanla çarpışıyor! demekten kendini alamıyordu.

Gerçekleri saklamanın, ne önemi vardı? Her şey ortadaydı ve biliniyordu. Bu

aralar Sadrettin Kâmi Paşa, üç kardeşin üstüne pek varmıyordu.

Bir ders arası, okul müdürünün kendisini çağırdığını söylediler. Telâşlandı.

— Ne oldu yine? diye söylendi.

Çünkü, Avrupa tarzı öğretim yapan bu okul, son derece sıkı disiplinliydi. Cezalar, mahalle okullarındaki gibi falaka (140) ile olmazdı. Öğrenci davranışlarından dolayı uyarılır, azarlanır; yine de uslanmayanlar okuldan uzaklaştırılırdı. Bunlar, öğrencilerin okuma hayatlarında büyük rol oynarlardı. Bu yüzden çocuklar, uyarılma ve azarlanma cezalarından korkar. kaçınırlardı.

Müdür odasına doğru yürürken, Adnan'ın yüreği çarpıyordu. Yolunu kesen

---

140. Falaka: Suçluları ya da okulda öğrencileri cezalandırmakta kullanılan, ayakları sıkıştırmak için kuvvetli bir sopanın ortasına halka gibi ip geçirilmiş bir alet.

birkaç arkadaşını görmezlikten geldi. Acaba ne yapmıştı? Bu günlerde, sınıfta geçen olayları düşünüyordu. Asla cezalandırılacak bir şey olmamıştı.

Soluğunu tuttu. Kapıyı tıkırdattı:

— Giriniz!

Tokmağa elini bastı. Kanadı araladı. Müdür, masasında oturuyordu. Kır sakallı, ciddî görünüşlü bir adamdı. Şimdiye dek gülümsediğini kimse görmemişti. Öğrencilere hiç yüz vermezdi. Fakat Sadrettin Kâmi Paşa'nın oğlu olduğu için, Adnan'a karşı biraz yumuşak davranırdı.

— Kapıyı kapayınız!

Adnan söyleneni yaptı. Duvarın kenarında bekledi.

— Buraya yaklaşınız!

Elinde bir zarf tutuyordu. Yan tarafından açılmış ve okunmuştu. Çünkü öğrencilere gelen tüm mektuplar, incelenirdi.

— Size bir mektup var!

Adnan'ın yüreği ağzına geldi. Ne diyeceğini bilemedi. Öylesine şaşırmıştı ki, bir süre, müdürün yüzüne bakakaldı.

Yaşlı adam, zarfı, masanın camı üzerinde kaydırdı. Adnan'ın önüne uzattı. Çocuk, titreyen elleri ile mektubu aldı. Yutkundu... Bir türlü kâğıdı çıkaramıyordu. Açamıyordu. Sanki parmakları bir tek değil, yüz, iki yüz, beş yüz taneydi. Birbirine dolanıyor, beceriksizce kıvrılıp bükülüyordu.

Sonunda kâğıt parmaklarından kaydı, yere düştü.

— Özür dilerim! diye mırıldandı.

Heyecanı yanında, beceriksizliğine de kızıyordu. Mektubu açıp, başlığına göz atınca, göz yaşlarını tutamadı.

12 aralık 1921
Ankara

«Canım yavrum Adnan,

Nasılsınız gözümün nuru? Sizi ne denli özlediğimi bir bilseniz. Benim biri-

cik oğlum! Büyümüş, aslan gibi bir delikanlı olmuşsunuzdur! Sizi, ablalarınızı gözümde canlandırmaya çalışıyorum. Hep, bir buçuk yıl önceki halinizi ansıyorum. Nebile, Nezihe nasıl?... Sağlığınıza dikkat ediyor musunuz? Ne kadar büyürseniz büyüyün, benim için yine de eski yavrularımsınız! Allah, sizleri gözetsin! Korumasını, üzerinizden eksik etmesin!

Paşa Hazretleri, tutuklanmam için emir çıkartınca, Anadolu'ya geçmek zorunda kaldım. Hapishanede günlerimi boş boş geçirmektense, burada küçük bir işe yaramaktan bile gurur duyuyorum. İnanın bana yavrum, kötü bir şey yapmıyorum! Yapamam da zaten... Bir insanın, yurdunu kurtarmak için çarpışması, bu yolda canını bile tehlikeden sakınmaması kötü olamaz! Dinine, inançlarına karşı olamaz. Yalnızca, insanlar arasındaki çıkar farkları, iyileri de kötü gösterme çabaları, böyle olaylar yaratabilir.

Ağabeyiniz Cemil Bey ile Eskişehir'de karşılaştım. Beni görünce çok sevindi. Süvari birliği ile düşman peşinde koşuyordu. Benim Ankara'ya gitmemi istedi. Fakat, bu fikri kabul etmedim. Ordunun neye ihtiyacı varsa, onun yapımı için çalışmalıydım.

Bozuk silâhları onarmak, mermi hazırlamak... Asker kaputu dikmek... Yurdun kurtuluşu için, inanmış kişilerin nasıl çarpıştıklarını, nasıl yaralandıklarını, nasıl öldüklerini gördüm Adnan. Ve çok günler, geceler düşündüm: Böyle insanlar yenilirler miydi hiç? Onların yenik düşmesine, Allah razı gelir miydi?...

Cepheye yiyecek, giyecek ve silâh taşıyan çok kadınlarla karşılaştım. Çamur balçık demeden yalınayak yürüyorlar, omuzlarında, sırtlarında mermi taşıyorlardı. Yağmur, kar altında, silâhlar ıslanmasın diye üstlerindeki ceketleri, örtüleri onlara sarıyorlardı. Sizin kadar, sizden kü-

çük çocuklar, oyuncak diye el bombası, tabanca, bıçak kucaklıyorlardı.

Tüm bunları gördükten sonra, ellerimi bağlayıp oturmamı kimse isteyemezdi, benden. Uzun süre, yukarda da sözünü ettiğim gibi silâh onarımı, mermi yapımı, kaput dikimi ile uğraştım. Sonra cepheye daha yakın olmak istedim. Böylece Kızılay'a geçtim. Gönüllü hemşire olarak, doktorlara yardım ediyorum.

Bu savaşlarda pek çok şehit verdik. Allah, hiç birinden rahmetini esirgemesin! Güçlü çarpıştık, canımızı, kanımızı esirgemedik... Baygın gelen yaralıların, ayıldıklarında ilk soruları:

«— Kazandık mı?» olurdu.

Savaş sırasında kaybettikleri kolları bacaklarına acımazlardı da, bir karış toprak parçasından gerilemişsek hüngür hüngür ağlarlardı. Bu topraklar, onların en aziz varlıklarıdır, Adnan. Canları malları, namuslarıdır...

Sakarya çarpışmalarında, ağabeyiniz Cemil de yaralandı. Onu ne kadar sevdiğinizi biliyorum. Üzülmemeniz için, elimden geldiğince, mektubumun sonlarına bıraktım. Yalnızca, o değil, ondan çok ağırları da var! Hepsi, kazandıkları zaferin izlerini taşıyacaklar, bedenlerinde. Karılarına, çocuklarına, torunlarına, belki torunlarının çocuklarına, bu yara izlerini gösterecekler ve Kurtuluş savaşlarını anlatacaklar! Ne mutlu onlara!..

Cemil'in alnında küçük bir sıyrık var. Pek önemli değil... Fakat kolundan, göğsünden ve karnından önemli yaralar almış. Önce gezici hastanede ameliyat edildi. Sonra Ankara'ya getirildi. Burada yeniden ameliyat oldu. Bitkin olmasına rağmen, ara sıra sizi soruyor. İstanbul ile haberleşip haberleşmediğimi merak ediyor. Bu mektubu, onun ısrarı ile yazıyorum. Okulunuza göndereceğim. Belki elini-

ze geçer, belki yolda kaybolur. Allah'a dua ediyorum, İnşallah size ulaşır.

Bu arada, şunu da eklemeden edemeyeceğim. Sakarya Zaferi ve yabancı ülkelerle yapılan anlaşmalar, bize çok yararlı oldu. Cemil Bey, âdeta yarı iyileşti. Yine de, doktorlar, onun yataktan kalkmasına izin vermiyorlar. Daha bir süre, kımıldayacağa da benzemiyor. Durumu ağır değil, üzülmeyin sakın!

Paşa Hazretlerine, selâmlarımı iletiniz. Her ne kadar, artık karısı değilsem de, kendilerine hürmetim büyüktür. Bakiye Hanımefendi'ye, Cemil Bey'in durumunu söylemeyiniz. Biricik oğlunun rahatsızlığı, bu yaşlı zamanında, onu büsbütün harap edecektir.

Kendinize iyi bakınız yavrum. Ablalarınıza da göz kulak olunuz. Her gece, yatmazdan önce, sizler için dua ediyorum. Allah, elini, üzerinizden çekmesin!

Anneniz
Gülniha! Zeki.»

Adnan, mektubu dudaklarına götürmüş, durmadan öpüyordu. Tıkana tıkana ağlamaktaydı.

— Annem... Canım annem! diye hıçkırıyordu.

Onun elinin değdiği bu kâğıt, onun yazdığı satırlar, kendisi için ne kadar değerliydi! Bunu anlatmaya hiç bir sözcük yetişmezdi. Bir buçuk yıllık özlem, iki-üç satır ile geçiştirilebilir miydi? Adnan, bu cümlelere doyabilir miydi?

— Paşababanız, size bir mektup geldiğinde hemen, kendilerine haber vermemi istemişti. Fakat bu mektup... Duygularınıza saygım vardır, çocuğum!

Yerinden kalktı. Masanın çevresini dolandı. Kâğıdı öpüp koklayan Adnan'ın yanına geldi. Omzuna elini koydu:

— Bu mektubu kendiniz mi Paşaba-

banıza verirsiniz? Yoksa bana mı bırakırsınız?

Adnan, göz yaşları arasında:

— Ben iletirim, efendim! diye hıçkırdı. İzin veriniz, birkaç kez daha okuyayım. Onları öyle özledim ki... Söz veriyorum. Konağa dönünce, Paşababama verecegim!

— Peki, gidebilirsiniz!

Adnan, teşekkür mırıltıları arasında koridora çıktı. Kendini güçlükle tuvalete attı. Mektubu defalarca okudu, öptü. Göğsünde sakladı. Böylece, annesinin ılıklığını duyar gibi oluyordu.

Konağa dönünce, doğru odasına çıktı. Üstünü değişti. Sonra ablalarının yanına gitti. Onlar da son derece sevindiler. Gerçekten özlemleri öylesine artmıştı ki, erkek kardeşleri gibi uzun uzun ağlamaktan kendilerini alamadılar.

Sadrettin Kâmi Paşa, akşam yemeğinden önce geldi. Doğruca, çalışma oda-

sına gitti. Adnan, hemen arkasından seğirtti. Siret Bey gelmeden, Paşababası ile baş başa konuşmak istiyordu.

Kapıyı tıklattı. Sadrettin Kâmi Paşa'nın gür sesi duyuldu:

— Girin!

Adnan, derin bir soluk aldı. Kapıyı açtı.

— İzin verir misiniz, efendim?

Paşababası, gür kaşlarını kaldırdı. Kısa bir an, oğluna baktı.

— Girin!.. Girin!..

Masasına oturmuştu. Önünde bir yığın kâğıtlar, yazılar vardı. Meraklı bir tavırla:

— Evet? diye sordu.

Adnan, kısa adımlarla halının üzerinde yürüdü. Elindeki zarfı, masanın üzerine koydu. Müdürün sözlerini, Paşababasına tekrarladı.

Sadrettin Kâmi Paşa çok şaşırmıştı

Mektubu almakla almamak arasında duraksadı.

— Okudunuz mu? diye sordu.

— Okumamam mı gerekirdi? diye sordu Adnan.

Paşa içini çekti. Zarfı aldı, açtı. Mektubu içinden çıkardı. Gözlüğünü düzeltti. Yazılanları dikkatle okudu.

Kâğıdı masaya bıraktı. Yerinden kalktı. Odanın içinde, bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı. İlk kez öfkeli değildi. Ne bağırmış, ne de oğlunu azarlamıştı. Tersine yorgun, yenilmiş bir hali vardı.

Bir-iki kere durdu. Bir şeyler söylemek için ağzını açtı. Sonra vazgeçti. Dolaşmasına devam etti.

Dışarda birtakım ayak sesleri oldu. Kapı tıkırdadı. Açıldı. Siret Bey içeri girdi. Dolanıp duran Sadrettin Kâmi Paşa'ya, odanın ortasında duran Adnan'a soran gözlerle baktı.

— Gülnihal Hanımefendi'den bir mektup geldi! dedi Paşa, kısaca.

Çenesi ile masanın üzerini işaret etti.

Siret Bey, mektubu eline aldı. Evirdi, çevirdi.

— Okuyabilir miyim? diye sordu.

Sadrettin Kâmi Paşa, başını salladı. Siret Bey bir çırpıda yazıyı okudu. Omuzlarını silkti. Kâğıdı masaya bıraktı:

— Son derece duygusal.

Adnan kendini tutamadı:

— Doğru, ama gerçek! Jurnalcı oluşunuz, pek çok duyguyu unutturmuş size. Etkilenmemeniz de bu yüzdendir, her halde.

Siret Bey, şaşırmış bir yüzle, Adnan'a baktı. Küçümser bir tavır takındı:

— Bunlar, Padişah düşmanlarıdır! dedi.

— Her şeyden önce, benim annem ve ağabeyimdirler! Kendi kanımdan olan kim-

selerdir! Padişah Efendimiz değişebilir, Allah gecinden versin ölebilir. Ama yerine yenisi geçer! Benim anneme, ya da ağabeyime bir şey olursa, yerlerini kimse dolduramaz!

Siret Bey, büsbütün şaşırmıştı. Davranışlarını da frenleyemiyordu. Sadrettin Kâmi Paşa'ya, oğlunu işaret etti:

— Neler söylüyor?! Allah korusun, başımıza bir felâket getirebilir!

Paşa, dalgındı. Oğluna, sonra damadına baktı. İçini çekti. Pencereye doğru yürüdü.

— Bizi biraz yalnız bırakır mısınız, Siret Bey? dedi.

Adamın yüzü, öfkeden kıpkırmızı oldu. Bir şeyler mırıldandı. Hızlı adımlarla kapıya vardı. Kanadı ardından kapadı.

Adnan, derin bir soluk aldı. Babasına baktı. Onun konuşmasını bekliyordu. Fakat Sadrettin Kâmi Paşa, ne diyeceğini bilemiyordu.

— Bakiye Hanımefendi'ye söylemeyelim mi? diye sordu Adnan.

Paşa, hâlâ pencereden bakıyordu.

— Ben hallederim, dedi.

Sesi buğuluydu. Kendini zor tuttuğu belliydi. Belki de, çok üzgündü. İkinci karısı ile nasıl konuşacağını düşünüyordu. Bakiye Hanımefendi, bir yıla yakındır kendini dine vermişti. Çevresi ile fazla ilgilenmiyordu. Yalnızca üç kardeş, onu ziyaret edebiliyorlardı. Adnan'a düşkünlüğü artmıştı. Çoğunlukla onu soruyor, yanına çağırıyordu. Bunda, çocuğun Cemil'e aşırı benzerliğinin de rolü büyüktü.

Adnan, sıkılmıştı. Yıllar önce, şurada Mösyö Arman'ın ders verişi gözlerinin önüne geliyordu. Cemil ise masada oturmuş, Paşababasının yazılarını karıştırmıştı. Şimdi bu anılar, gözlerini yaşartıyordu. Ve yalnızca bunlar mı? Konak, öyle çok olayların izleriyle doluydu ki...

— Gidebilir miyim? diye sordu.

Sadrettin Kâmi Paşa, sesini çıkarmadı. Adnan kapıya doğru yürüdü. Dışarı çıkmak üzereyken, babasının sesi, ardından yetişti:

— Cemil'in yaralanmasına... çok üzüldüm, Adnan! Gerçekten üzüldüm!

Oysa, bir yıl önce, onun yakalanması, cezalandırılması için emirler vermişti. Ne büyük bir değişiklikti bu. Sanki Anadolu'daki çarpışanları, gizlice kutlar gibi bir hali vardı.

Yemekten sonra, Bakiye Hanımefendi, Adnan'ı odasına çağırdı. Yaşlı kadın çok zayıflamıştı. Kırış kırış yüzü, ağlamaktan ıpıslaktı. Üvey oğluna Cemil hakkında pek çok şey sordu. Fakat çocuk, ona, Cemil'in yaralandığından söz etmedi. Zavallıyı üzmenin, daha fazla perişan etmenin anlamı yoktu.

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

ZAFER'E DOĞRU

PARİS'TE BULUNAN yabancı kuvvet temsilcileri, TBMM Hükümeti ve Yunanistan'a, ön-anlaşma önerisinde bulundular. (141) İmzalanan silâh bırakışması, esas anlaşmaya kadar sürecekti. Böylece, düşman orduları, Sakarya yenilgisinden sonra, Türklerin bükülmez bilek olduklarını anlamışlardı.

Dışişleri bakanlarınca hazırlanan bir

---

141. 22 mart 1922

barış notası, Ankara Hükümeti'ne gönderildi. ([142]) Fakat kesin bir sonuç alınamadı. Çünkü düşman, hâlâ Türk topraklarının birliğini ve bölünmezliğini kabule yanaşmıyordu.

Bir yemek sırasında, Adnan:

— Ankara Hükümeti, niçin silâh bırakışması ön-anlaşmasını imzalamaya yanaşmadı? diye sordu.

Siret Bey:

— Daha büyük başarılar kazanacaklarını sanıyorlar, diye burun kıvırdı.

Sadrettin Kâmi Paşa, başını salladı:

— Haksızlık etmeyelim. Ankara Hükümeti güçlü. Sandığımızdan da güçlü. İstediğini elde edememesi için, bir neden mi var?

Adnan, Paşababasında bir süredir görülen değişikliğe şaşıyordu. Paşa, bir zamanlar «Maceracılar... İsyancılar!...»

142. 26 mart 1922

diye nitelendirdiği kişilerden, şimdi başka türlü söz ediyordu.

— Oysa Millet Meclisinde Mustafa Kemal'e karşı çıkanlar varmış, diye Siret Bey diretti. Hatta, onun başkomutanlık yetkilerini uzatmak istememişler.

Sadrettin Kâmi Paşa omuzlarını silkti:

— Bir şey değişti mi? Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlık yetkileri üç ay daha uzatılmadı mı? (143) Hayır, Siret Bey... Bu Paşa, sandığımızdan da akıllı. Kendisini çekemeyenleri bir kenara iterek, istediğini Meclis'e yaptırtmadı mı? Ben inanıyorum ki, bu barış önerisini kabul etmemesinin bir nedeni vardır.

Siret Bey itiraz etti:

— Barış önerisi, Sevr antlaşmasını, bizim lehimize çok değiştiriyordu.

Sadrettin Kâmi Paşa, onu doğruladı:

---

143. 4 şubat 1922

— Evet, değiştiriyordu. Ama, o hükümleri ortadan kaldırıyor muydu?

— Buna da şükür, derim! Nerede durulacağını bilmek gerekir. Ya bununla yetinmeyip, çarpışmayı sürdürürlerse? Ya kazandıkları yerleri, yeni baştan kaybetmeye başlarlarsa? Yabancı devletler, Sevr'den daha kötüsünü imzalatmaya kalkışmazlar mı, bize?

— O zaman, ölümdür bu! diye söze karıştı Adnan. Ha öyle, ha böyle ölmüşüz, ne çıkar, demeyin sakın. Çünkü çarpışarak ölmek, tutsak olarak kahırdan ölmekten bin kat iyidir.

— Ben de aynı kanıdayım, dedi Sadrettin Kâmi Paşa. Mustafa Kemal Paşa'nın bir düşündüğü olmalı.

Siret Bey, bu konuşmadan memnun kalmamıştı.

— Ne diyorsunuz, Paşa Hazretleri!? diye hayretini gizlemedi. Mustafa Kemal Paşa'nın başarı kazanması, Padişah Efen-

dimizin felâketi olur. Düşmanından çok şey isteyen adam, Padişah Efendimizi de alaşağı etmek istemez mi?

Sadrettin Kâmi Paşa dudaklarını büzdü. Cevap vermekten kaçındı.

Öte yandan, Adnan ve ablalarının merakı büsbütün artıyordu. Acaba Cemil'e ne olmuştu? Anneleri, niçin bir haber göndermiyordu. Yoksa, ağabeyleri ölmüş müydü?

Bunu düşündükçe, Adnan'ın yüreği daralıyordu. Belli belirsiz bir göz yaşı, gözpınarlarına toplanıyordu. Yutamadığı bir yumak boğazına geliyor, düğümleniveriyordu.

Bu bekleyiş, ağustos başlarına kadar sürdü. Konaktakiler, yine yalıya taşınmışlardı. Burada, çevre ile ilişkileri kesiliveriyordu. Buna rağmen, korkusuzca yalıya gelen bir adam, Adnan'a bir mektup bırakmıştı.

Mektup kısaydı. Fakat, tüm korkuları dağıtmaya yetmişti.

21 temmuz 1922
Ankara

«Canım yavrum, Adnan!

Mektubum çok gecikti, fakat bunu bile ayaküstü yazıyorum. Durumumuz çok iyi... Cemil ağabeyiniz sağlığına kavuştu. Eskisinden sağlam ve dinç, bana inanınız! Süvari kolordusuna katıldı. Yurdun savunması için, elimizden geleni yapacağız. Topumuz, tüfeğimiz az, uçaklarımız onarım istiyor. Buna rağmen, Allah yardımcımızdır!

Ankara'dan acele olarak ayrılıyorum. Cemil'in hastalığı boyunca buradaydım. Ama cephedeki askerlerin de bana ihtiyaçları var. Onlardan yardımımı esirgememeliyim.

Yakında görüşeceğiz, Adnan! Nebile'yi, Nezihe'yi benim tarafımdan öpünüz.

Cemil 'ağabeyinizin sevgi ve selâmlarını da yazmadan edemeyeceğim. Bakiye Hanımefendi'ye, müjde vermeyi de unutmayınız. Şimdilik hoşça kalınız...

Anneniz
Gülnihal Zeki»

Adnan, mektubun sonlarına doğru, başka şeyler sezinlemeye başlamıştı. Annesinin bu telâşı neydi? Niçin durup dururken, acele cepheye gidiyordu. Şu sıralar, Yunanlılarla önemli savaşlar olmuyordu ki... Genel bir sessizlik vardı, ortalıkta.

Yoksa annesi, İstanbul'a doğru yola mı çıkmıştı? Bunu gizlemek için mi cepheye gittiğinden söz ediyordu? Adnan, birden sevindi. Demek işler yolundaydı. Hele Cemil Ağabeyi'nin iyileşmesi, yeniden orduya dönüşü, neşesini yerine getirmişti.

— Sırtımızı kimse yere getiremez! diye bağırdı.

Neşeli kahkahalar atarak, yalıya doğru koşmaya başladı.

Ağustos ortalarına doğru, ortalık büsbütün yatışmıştı. Hatta bazı gazeteler, Ankara Hükümeti'nin savaşmaktan yorulduğunu yazmaya başlamışlardı. Bab-ı Âlî, yeraltı girişimlerinde başarı kazanıldığını sanıyordu. Onlara göre, ordu çarpışmaktan yılmıştı. Yabancıların barış çağırılarını Mustafa Kemal Paşa kabul etmese de, Meclis ve halk, onu zorlayacaktı.

Sadrettin Kâmi Paşa birkaç kez:

— Bu durgunluk beni korkutuyor! demişti.

Siret Bey ise, onun gibi düşünmüyordu.

— Baksanıza, savaşmaktan çekiniyorlar! diyordu. Nihayet, güçleri olmadığını anladılar.

Oysa Paşa, yılların siyaset adamıydı. Damadı gibi düşünmüyordu. Yetmiş yıl-

lık ömrü boyunca, neler neler görmüştü. Anadolu'nun sakin hali ona, fırtınadan önceki sessizliği hatırlatıyordu.

Ağustos sonlarında, müthiş bir haber, bir anda ortalığı karıştırdı. Türk ordusu, büyük bir saldırıya geçmişti. ([144]) Bunu beklemeyen düşman kuvvetleri, bozguna uğramışlardı.

Peş peşe gelen haberler, İstanbulluları sevince boğdu. Afyon kurtarılmıştı. ([145]) Türk birlikleri, canlarını dişlerine takmış, tüm güçlerini harcayarak ilerliyorlardı. Halk, göz yaşları içinde, birbirlerine müjde haberleri veriyordu. Bunların en önemlisi, büyük meydan savaşı sonunda kazanılan zaferdi. ([146])

Nebile, Adnan'ın boynuna sarılmış, hıçkıra hıçkıra ağlıyor:

---

144. Büyük Taarruz: 26 Ağustos 1922

145. Afyon'un kurtuluşu: 27 ağustos 1922

146. Büyük zafer: 30 Ağustos 1922

— Başardılar. başardılar! diye bağırıyordu.

Adnan'ın hayalinde, düşmanı önüne katmış giden süvari birlikleri canlanıyordu. Belki birinin başında, ağabeyi Cemil Bey de vardı.

Birden, annesinin mektubu aklına, geldi. Koştu, odasına gitti. Çekmecesinden çıkardı. Sadrettin Kâmi Paşa, bu kısa mektubu alıkoymamıştı. Oğlunda bırakmıştı. Adnan da onu, canı gibi saklıyordu.

Kâğıdı açtı. Gülnihal Hanımefendi'nin yazdıklarını bir bir okudu. Evet, bu satırlarda gizliydi, Türk ordusunun hazırlıkları.. Onca acelenin, telâşın bir tek anlamı olabilirdi. Paşababasının da tahmin ettiği gibi, Türk ordusu gizli gizli hazırlanmıştı. Böylece düşmana, uzun zamandır tasarladığı darbeyi indirmişti.

Başka bir haber, İstanbulluları yeniden yerlerinden sıçrattı. İşgalciler, telâş içindeydiler. Yunan ordusu komutanı Ge-

neral Trikopis tutsak düşmüştü ([147]) Yunan ordusu, bozgundaydı. Ege kıyılarına doğru durmadan geriliyordu. Türk süvarileri, peşlerini bırakmaya hiç niyetli değillerdi.

Düşman, Türk askerlerinden alamadığı hıncı, sivil halktan, masum kişilerden çıkarmaya çalışıyordu. Geçtikleri yerleri yakıp yıkıyor, önlerine çıkanları öldürüyorlardı. Fakat Türk ordusunun İzmir'e girmesine ve bu güzel kenti kurtarmasına engel olamadılar. ([148])

147. General Trikopis'in esir düşüşü: 2 eylül 1922
148. İzmir'in kurtuluşu: 9 eylül 1922

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR'İN KURTULUŞU

20 eylül 1922
İzmir

CANIM KARDEŞİM ADNAN

İnşallah bu mektubum eline geçer! Böylece, bizim sevincimize, İstanbul'da sizler de ortak olursunuz!

Kurtulduk Adnan! Bu ne zamandır beklediğimiz, fakat gerçekleşmemesinden korktuğumuz bir durumdu. Nasıl sevinçliyiz bir bilsen... Durup durup ağlıyorum. Annem, babam da öyle! Ama bunlar, yıl-

larca döktüğümüz kahır göz yaşları değil. Sevinç, mutluluk göz yaşları...

Güzel İzmir'imizi görsen, tanıyamazsın! Her taraftan dumanlar, alevler yükseliyor. Fakat biliyoruz ki, bunlar, zalim düşmanın son yaktığı, yıktığı yerlerdir. Bundan böyle, kimse aziz vatanımıza el uzatmaya cesaret edemeyecek! Uzatanlar, işte burada denize döküldükleri gibi dökülecekler, perişan olacaklar!

Sabah erkenden, açıktaki gemilerine binmek için, kendilerini nasıl denize atıyorlardı, bir göreydin! Bütün İzmir çalkalanıyordu.

«— Ordumuz geliyor!.. Askerlerimiz geliyor!» diye sevinçten ağlıyordu herkes.

Öğle üzeri, süvariler İzmir'e giriyordu. Herkes yollara dökülmüştü. Atların önüne çıkıyor, onların bastığı yerlere yüz sürüyorduk. Askerlerimiz ter, toz, toprak içinde... ama nasıl gülerek aramızdan ge-

çiyorlardı! Bir görseydin, sen de, bizim gibi yapardın!

Böyle yangın, yıkıntı üzerinde böyle düğün, şenlik görülmemiştir Adnan. Bitişik evler tutuşunca, bizim eve de yangın bulaştı. Yanan onca eşyaya, mala mülke acımıyorduk. Neşe içinde, şarkılar söyleyerek su taşıyor, eşyaları kaçırıyorduk.

Bitişik komşumuz Niko ve ailesi, Yunan askerleri ile birlikte, gemilere sığındılar. Yıllarca bize işkence eden Rumlar, bizden korkuyorlardı. Kurtuluşu, askerlerle birlikte kaçmakta buluyorlardı.

O akşam, dayım Cemil Bey'i karşımda gördüm. Sevincim bir kat daha arttı. Ne kadar değişmiş... Bambaşka bir insan olmuş. İzmir'e ilk giren süvarilerin arasındaymış. Burada fazla kalamayacağını söyledi. Düşman elindeki toprakları kurtararak İstanbul'a gideceğini de ekledi. Müjdeyi benden alıyorsun, Adnan! Yakın-

da, ağabeyin yanındadır!

Ertesi gün, Başkomutan ve komutanların İzmir'e geleceğini öğrendik. (149) Yangınlar henüz sönmemişti. Her yerden dumanlar yükseliyordu. Oysa biz neşe içinde Mustafa Kemal ve arkadaşlarını görmek için yollara dökülmüştük.

Allah'ım, ne büyük sevinçti bu! Ne kadar gurur duysak azdı. Mustafa Kemal'i gördüm, Adnan! Uzaktan da olsa, gördüm! Bu günü, ömrüm boyunca unutmayacağım. Bize, Türk ordularının selâmını getirmişti. Bir bildirge yayınladı. Askerî zafer, bundan güzel nasıl ilân edilirdi?

Cemil dayım, bizimle vedalaştı. İzmir şenlik yapıyordu, ama onların görevi daha bitmemişti. Yakında yanınızdalar Adnan! Onları görmeye, kutlamaya, ku-

149. Mustafa Kemal'in İzmir'e gelişi: 10 eylül 1922

caklamaya hazırlanın!

İnşallah, sağlıcakla görüşmek üzere, hoşça kalın!

Yeğeniniz
Ekrem Fikret»

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZAFER'DEN SONRA

TÜRK ORDUSUNUN sürekli ilerlemesi, İstanbul'daki işgal ordusunu telâşa sokmuştu. İngiltere, İtalya, Fransa temsilcileri Paris'te toplandılar. Türkleri bir silâh bırakışması anlaşmasına çağırdılar. Mustafa Kemal, Meriç nehrine kadar Trakya Türklere teslim edilirse, Mudanya'da bir konferans toplanabileceğini söyledi.

Görüşmeler, Mudanya'da bir yalıda, dokuz gün kadar sürdü. Sonunda Türk isteklerini, yabancı devletler kabul etmek

zorunda kaldılar. Mudanya silâh bırakışması imzalandı. (150)

Anlaşma koşullarına göre, Trakya'daki askerî ve sivil yönetimi ele almak için Refet Paşa, İstanbul'a geldi. (151)

O gün, yalıda büyük bir telâş vardı. Türk ordusu İstanbul'a giriyordu. Sadrettin Kâmi Paşa evden ayrılmamıştı. Siret Bey, görevinin başına gitmişti. Kadınlar, dairelerine çekilmişlerdi. Bakiye Hanımefendi, aralıksız Kur'an okuyor, dua ediyordu. Çocuklar ise, bahçeye dökülmüşlerdi. Boğaziçi'ne gözlerini dikmiş, uzakta görünen düşman donanmasını izliyorlardı. Paşa Hazretleri, onların yalıdan ayrılmalarına izin vermemişti. İstanbul çok karışıktı. Halk, büyük sevinç içindeydi. Bu arada, tatsız şeyler olabilirdi. Özellik-

150. Mudanya silâh bırakışması: 11 ekim 1922
151. Türk ordusunun İstanbul'a girişi: 19 ekim 1922

le Padişah düşmanları, bir şeyler yapıverirlerdi.

Adnan:

— Başaramayacaklarını sanıyordu, Padişah Efendimiz, diye söylendi. Ama işte İstanbul'dalar. Bundan sonra olacakları görün siz!

Faruk, sesini çıkarmadı. Yüzü solgundu. Babası Siret Bey'in yanılması ona fena dokunmuştu.

Nihal:

— Acaba, Cemil Bey buraya gelecek mi? diye sordu.

Adnan, kendinden emin, başını salladı:

— Elbet gelecek... Yoksa, gelmemesi için bir neden mi var?

Nihal, ağabeyine baktı. Faruk susuyordu. Konuşacak gücü kalmamıştı.

Adnan, bahçenin kapı yönüne doğru ilerledi. Ağabeyi, gelen grupla birlikteyse, yalıya uğraması gerekti.

Saatlar geçtikçe, içine korku düştü. «Yoksa yine yaralandı mı?» diye düşünmeye başladı. «Onu hastaneye mi kaldırdılar. Ya annem? Annem de onlarla birlikte mi?»

Yemeğini bile doğru dürüst yiyemedi. Öğleden sonra, ablaları ile birlikte, harem bahçesinden ayrılmadı. Bahçıvanın kapıya doğru koşması, onları da yerlerinden etti. Koca kapı kanatları, ağır ağır açıldı. Bir atlı, neşeli bir tavırla bahçeye girdi.

Adnan, yerinden fırladı:

— Ağabey... Cemil ağabey!

Gizlice geldiği o geceden sonra, ilk kez görüyordu onu. Üzüntü, göz yaşı kahır... ve zafer! Onun zaferi... onun gibilerin zaferi!

Cemil, atından indi. Kollarını açtı. Her zamanki gibi ince, zarif ve yakışıklıydı. Ama güzel yüzünün yan tarafı, derin bir yara izi ile süslüydü. Gülnihal Hanım-

efendi'nin mektubunda yazdığı hafif sıyrık, bu ise eğer, ağır yaralar nasıl olurdu, acep?

— Ağabey!.. Canım ağabey!..

Nebile ve Nezihe de Adnan'ın peşi sıra koşuyorlardı. Fakat ona yetişemiyorlardı. Cemil ve Adnan, birbirleri ile kucaklaştılar. Göz yaşları, birbirlerine karışıyordu.

Adnan'a, ağabeyinin boyu, kısalmış gibi geldi. Oysa, geçen yıllar, kendi boyunu uzatmıştı. Şimdi, onun çenesine varıyordu. Kısa sürede Cemil ile aynı boya geliverecekti.

Nebile ve Nezihe, sıra ile ağabeylerine «Hoş geldiniz» dediler. Son derece sevinçli ve gurur doluydular.

Faruk ve Nihal, görünürlerde yoktu. Her halde yalıya kaçmış, odalarına saklanmışlardı. Şimdiye dek, dayıları için epey atıp tutmuşlardı. Onunla yüz yüze gelmekten elbette çekinirlerdi.

Dört kardeş, birbirlerine dolanmış, binaya doğru ilerlerken, bir bağırma duydular. Bakiye Hanımefendi, iyice ufalan gövdesi ile, onlara doğru koşuyordu. Bir elinde, biraz önce okuduğu Kur'an vardı. Başını bile, doğru dürüst örtememişti. Kır saçları, alnından, şakaklarından yüzüne dökülüyordu.

— Oğlum, biricik oğlum! diye atıldı.

Cemil'in alnını, yüzünü öptü. Genç subayı göğsüne bastırdı. Adnan ve ablaları, çok duygulanmışlardı. Biraz geri çekildiler.

Şimdi Bakiye Hanımefendi, oğlunun ellerini yakalamış, öpmeye çalışıyordu. Cemil ise, şaşırmış:

— Aman hanımanne, ne yapıyorsunuz! diye söyleniyordu.

— Bırakınız öpeyim, oğlum. Bize bu günleri, sizin silâh tutan elleriniz gösterdi. Elbette öpülmeye değer!..

Nebile ve Nezihe'nin gözleri buğulanmıştı. Adnan:

— Paşababamız geliyor! diye kekeledi.

Sadrettin Kâmi Paşa, eşikte duruyordu. Elleri arkasındaydı. Geçen yıllar onda da çok değişiklikler yapmıştı. Babaoğul, kısa bir an bakıştılar. Yaşlı adam, başıyla oğlunu selâmladı. Cemil ise, askerce selâm verdi. Yaklaştı, babasının elini öptü. Paşa, Cemil'in omzuna birkaç kez vurdu.

— Aferin, aferin! dedi kendini zorlayarak.

Döndü. Ağır adımlarla yanlarından uzaklaştı.

Adnan:

— Annemiz nasıl, o neden gelmedi? diye sordu.

Cemil, üçünü de karşısına çekti. Ciddî bir ses tonuyla:

— Gülnihal Hanımefendi'nin size çok

selâmları var, dedi. Yaralılarımızla birlikte, kızılay çadırlarında görev yapıyor. O olmasaydı, şu anda ben hayatta bulunmazdım. Çok fedakâr, çok çalışkan bir insan... Cephede ona Gülnihal Çavuş derlerdi.

— Ne zaman gelecek? diye Nebile soruyu yeniledi.

Cemil düşündü.

— Size mektubunda yazamadı, dedi. Benim söylememi uygun buldu. Gülnihal Hanımefendi, bir doktor albay ile evlendi.

Bu beklenmedik haber, üç kardeşi şaşkına çevirmişti.

— Onu göremeyecek miyiz artık! diye Nezihe bir çığlık attı.

— İşleri bitince, kocası ile birlikte gelecektir. Tek üzüntüsü, sizleri görememek. İnşallah, en kısa zamanda görüşürsünüz!

Cemil, kardeşler ve Bakiye Hanıme-

fendi, uzun uzun konuştular. Genç subay, akşam üzeri onlardan ayrıldı.

— Trakya'ya gidiyoruz! diyordu. Teslim alacağımız birçok yer var. Gevşek olmamak lâzım! Allah, haklı olanın yanındadır!

Yeniden vedalaştılar. Bu ayrılık kısa sürecekti, bunu iyi biliyorlardı. Artık korkulu günler geçmişti.

■

SADRETTİN KÂMİ PAŞA, hemen konağa taşınılması emrini verdi. Artık saraya gitmiyordu. Bu konuda, Siret Bey ile tartıştığı bile oluyordu. Damadı onu, Padişah'a ihanetle suçluyordu.

— Siz de onlar gibi düşünüyorsunuz, Paşa Hazretleri! İşte, savaşı kazandılar. Şimdi de, Padişah'ı devirmek istiyorlar.

Sadrettin Kâmi Paşa, umursamaz bir tavırla sordu:

— Sebep?

— Çünkü, Lozan'da bir konferans toplanılması isteniyor. Orada Osmanlı Devleti adına, Padişah Efendimizin temsilcileri de bulunacak. Mustafa Kemal Paşa, buna yanaşır mı sanıyorsunuz?

— Osmanlı Devleti kaldı mı ki?

Paşa'nın bu sorusu, Siret Bey'i çok şaşırtmıştı.

— Onlar gibi konuşuyorsunuz! dedi küstahça.

Paşa ise eliyle havada bir işaret yaptı:

— Yorgunum, dinlenmek istiyorum. Şu sıralar, bir yere çıkacak durumda değilim.

Siret Bey'in korkuları gerçekleşmişti. Ankara Hükümeti'nin verdiği bir karar, İstanbul'u hop kaldırdı, hop oturttu. Padişah'ın idarî ve dinî görevleri birbirinden ayrılmıştı. Bunun sonucu, saltanat kaldı-

rılıyordu. ([152]) Müslümanların başında, yalnızca halife bulunacaktı.

İki hafta içinde Sultan Vahdettin, hakkında yurt dışına çıkarılma kararı alındı. Padişah Malaya adlı bir İngiliz zırhlısı ile İstanbul'dan ayrıldı. ([153]) Yerine, Abdülmecit Efendi geçti. Fakat o, padişah değildi artık. Yalnızca, bir din büyüğü idi.

Bundan sonra, İsviçre'nin Lozan şehrinde, Türkiye toprakları üzerinde büyük bir konferans başladı. ([154])

Yeni düzen, konak sakinlerine yaramadı. Kış ayları, bitkin düşen Sadrettin Kâmi Paşa'yı iyice yatağa bağladı. Bir sonuç alınmadan ara verilen Lozan Kon-

152. Saltanat'ın kaldırılması: 1 kasım 1922

153. Vahdettin'in gidişi: 17 kasım 1922

154. I. Lozan Konferansının başlaması: 20 kasım 1922

feransı'ndan ([155]) birkaç gün sonra öldü. Onu, kısa bir süre sonra, birinci karısı Pakize Hanımefendi'nin vefatı izledi.

Mal mülk, çocuklar arasında paylaşıldı. Siret Bey, görevinden çıkarılmıştı. Konak masrafları ile baş edemeyeceğini söyledi. Yalı, ardından da konak satılığa çıkarıldı. Karısı ve çocuklarını alarak, Beyoğlu'nda bir apartman katına taşındı.

Nebile ve Nezihe, yabancı bir okulda öğrenimlerini bitirmek üzereydiler. Oraya yatılı kaydolmuşlardı. Adnan da kendi okulunda yatılı kalıyordu.

Cemil, annesini almış, Ankara'ya, Gülnihal Hanımefendi'nin yanına götürmüştü. Kendilerini sevmeyen Siret Beylerle birlikte oturmaya gerek yoktu.

Kardeşler, annelerinden sık sık mek-

---

155. I. Lozan Konferansı'nın bitimi : 4 şubat 1923

tup alıyorlardı. Fakat hâlâ onu görememişlerdi. Genç kadın, durum düzelir düzelmez, geleceğini ısrarla yazıyordu.

TBMM Hükümeti için, yeniden seçimler yapıldı. ([156]) Ardından, II. Lozan Konferansı başladı. ([157]) Birincisinin sonuca bağlanamaması, yabancı devletlerin, eski isteklerinde ısrar etmelerinden ileri geliyordu.

Konferansın çok çekişmeli geçtiğini yazıyordu gazeteler. Türk delegelerinin başı olan İsmet Paşa, yabancı devletlerin baskılarına dayanıyordu. Mutlaka, kendi isteklerimizin kabul ettirilmesi gerekliydi. Yoksa, Türk Ordusunun başarısı boşa gidecekti.

Lozan Antlaşması'nın imzalanması,

156. TBMM, yeni seçimlerin yapılması için dağıldı: 1 nisan 1923

157. II. Lozan Konferansının başlaması: 20 kasım 1923

yurtta büyük şenliklerle kutlandı. ([158]) Artık geleceğe umutla bakılacaktı. Bundan, Türk halkını hiç kimse alıkoyamazdı.

Anlaşmayı izleyen günlerde, TBMM, yeni seçilen üyelerle yeniden toplandı. Mustafa Kemal Paşa, ikinci kez, başkan seçildi. ([159]) Artık, düşman gemilerinin ve askerlerinin, İstanbul'da kalmasına gerek yoktu. Yenilmişlerdi... Yıllar önce Mustafa Kemal Paşa'nın:

«— Geldikleri gibi giderler!» sözü çıkıyordu. Ama geldikleri gibi sevinç, neşe içinde değil, başları önlerinde gidiyorlardı. ([160])

Kardeşler, Üsküdar'a, dedelerinin yanına gitmişlerdi. Beşiktaş'taki konakta,

---

158. Lozan Antlaşması: 24 temmuz 1923
159. TBMM yeniden toplandı: 11 ağustos 1923
160. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'u boşaltmaya başlamaları: 24 ağustos 1923

Bebek'teki yalıda, şimdi başkaları oturuyorlardı.

Eski günleri ansıdıkları oluyordu. Ama etkisinde kalmıyorlardı. Altı yüz yılı aşkın süregelen Osmanlı saltanatı devrilmiş, Padişah tahtından olmuş, ülkeyi terk etmişti. Bunun yanında bir konak, bir yalı, birkaç ev neydi ki?

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ

2 kasım 1923
Ankara

CANIM KARDEŞİM EKREM

Özgürlük havasını bol bol ciğerlerimize çekiyorduk. Dedemizin evinde, son derece rahattık. Tek düşüncemiz, annemizden uzak bulunmamızdı. Nihayet, bu üzüntümüz de son buldu.

Bir sabah, Üsküdar'daki evin önünde bir fayton durdu. Pencereden bakmakta olan Nebile:

«— Şu kadın, annemize benziyor!» dedi.

Çarşaflı olduğu için, ilkönce tanıyamadık. Fakat, ablamı etkileyen duygu, yavaş yavaş bizi de sardı. Kadın, eve doğru yürüdü. Tokmağı çaldı.

Hepimiz pür telâş, sofaya atıldık. Merdivenleri nasıl indiğimizi hatırlamıyorum. Kapıyı açıp da üçümüzü birden karşısında görünce, kadın:

«— Yavrularım!» diye bağırdı.

Yüzünden peçesi düştü. Onu tanımıştık. Bu kucaklaşmanın heyecanını, ömrüm oldukça unutmayacağım. Anlatmama da olanak yok. Yıllar sonra, yine bir araya gelmiştik. Hepimizi tek tek inceliyor, boyumuza bosumuza bakıyordu. Bir yandan da göz yaşlarını siliyordu.

Sonra anneannem, dedem, peşimizden indiler taşlığa. Annemi sanki el üzerinde üst kata götürdük. Çok heyecanlıydı. Bir şeyler anlatıyordu, ama bizim kafamıza

girmiyordu. Yalnızca onu seyrediyorduk. Ah Ekrem, özlem ne kötü şeymiş! Bir türlü, annemize doyamıyorduk.

«— Hazırlanın, sizi Ankara'ya götüreceğim! dedi. Ağabeyiniz Cemil'den biraz önce ayrıldım. İstanbul'da bazı işleri varmış. Onları tamamlayınca, yola çıkıyoruz.»

«— O da gelecek mi?»

«— Elbette...»

Nebile, sıkıla sıkıla:

«— Üvey babamız da geldi mi?» diye sordu.

Annem güldü. Aman Allah'ım, gülüşü bile ne güzeldi.

«— Ankara'da çok işleri vardı, gelemedi! dedi. Bizi istasyonda karşılayacak.»

Heyecanlı bir koşuşturma içinde, hazırlıklarımızı tamamladık. Akşam, Cemil ağabeyim geldi. Hep beraber, neşeli bir yemek yedik.

Sonra, bir faytona doluştuk. Beyoğ-

lu'nda, Siret Beylere gittik. Her ne kadar bizi sevmeseler de, vedâlaşmamız gerekiyordu.

Siret Bey, şimdi Halife Abdülmecit Efendi'nin korunması ile görevli. Eski işinin bir çeşidini sürdürüyor. Durumun karışıklığından dem vurdu. Öyle sanırım ki, Abdülmecit Efendi'nin Halife olarak kalacağından bile kuşkulu idi.

Faruk ile Nihal'i görmeyeli epey olmuştu. Eski soğuk tavırlarından vazgeçmediler. Canları isterse, bundan sonra, kim bilir ne zaman karşılaşırız!

Anneleri Mehpare Hanımefendi, içlerinde en candan davranan oldu. Zavallı üvey ablam, zaten kocası, annesi ve Paşababası arasında sıkmış kalmıştı. Şimdi, daha az etki altındaydı. Bizi uğurlamaya geleceğini söyledi.

Ertesi sabah yola çıkarken, son işgal gemilerinin de İstanbul'u terk ettiklerini

gördüm. ([161]) Allah'a, bize bir daha böyle günler göstermemesi için dua ettim.

Gerçekten üvey ablamız Mehpare ve çocukları Faruk ile Nihal bizi geçirmeye geldiler. Dedem ve anneannemle vedalaştım. Hepsinin gözleri yaşlıydı. Trene el sallarken, Faruk ve Nihal'in, içten ağladıklarına eminim.

Bu kara tren, bizi yeni ufuklara götürüyordu, sanki. İçimizde büyük bir heyecan vardı. Bu arada, bize babalık edecek bir adamla karşılaşacaktık. Bakalım, nasıl davranacaktı.

Yolculuk uzun sürdü. Rahat gittiğimizi söyleyemem. Fakat bundan böyle annemiz ve ağabeyimizle birlikte olacağımız aklımıza geliyordu. Bu ise, tüm sıkıntıları silmeye yetiyordu.

Tren Ankara garına girdi, durdu. Değişik kıyafetli bir yığın insan, çevremizde

---

161. Son düşman gemisinin gidişi: 2 ekim 1923

dolanıyordu. Sepetler, çuvallar, denkler... Tavuğu, horozu, ördeği ile yolculuk edenler vardı. Bu ana-baba gününde, şişmanca bir subayın, pencerelere dikkatle baktığını gördüm. İriyarı, kır bıyıklıydı. Kalpağının kenarından, beyazlaşmış saçları görünüyordu. Bizi fark edince, gülümsedi.

Annem:

«— Hilmi Bey!» dedi yüksek sesle. «Buradayız...»

Ağabeyim, ona askerce selâm verdi. Bir er yanımıza geldi. Eşyalarımızı indirmemize yardım etti.

Hilmi Bey, bizi pek candan karşıladı. Sanki uzak bir geziden dönen çocuklarını karşılayan bir baba gibi, üçümüzü de kucakladı. Paşababamızdan böyle bir davranış, hiç bir zaman beklemezdik. Bu yüzden, Hilmi Bey'in içtenliği bizi yadırgattı. Fakat itiraf edeyim ki çabuk alıştık. İnsanları kendine bağlamasını iyi biliyor-

du. Çünkü, insanlara değer vermesini biliyordu.

Ankara, küçük bir şehir. Kale ve çevresinde yapılar gördüm. Faytonla, bir çiftlik evine gittik. Bakiye Hanımefendi, bizi dört gözle bekliyordu. Annem onun da kendileri ile birlikte oturmasını istemişti.

Günler göz açıp kapayana dek geçiyordu. Bu küçük kente alışmaya başlamıştık. Gerçi İstanbul gibi olamazdı, ama Kurtuluş Savaşı, buradan yönetilmişti.

Sanki bizim aklımızdan geçenleri okumuşlardı. Ankara'nın başkent kabul edildiğini öğrendim. (162) Burası hem ülkenin kalbi gibiydi, hem de, düşman saldırılarına, İstanbul gibi açık bir kent değildi.

Akşamları hep beraber masanın çevresine oturuyor, günün tartışmalarını ya-

---

162. Ankara'nın başkent oluşu: 13 Ekim 1923

pıyorduk' Hilmi Bey, Ankara'da çıkan «Yeni Gün» gazetesini önüne çekmiş:

«— Yakında Cumhuriyet ilân olunacaktır!» yazısını okuyordu.

Ağabeyim Cemil:

«— Geç bile kaldılar,» dedi. «Şu anda, Meclise dayanan bu sistem, Cumhuriyet değil de nedir?»

Hilmi Bey, başını salladı:

«— Gazete de böyle yazmış, zaten!

Annem tedirgindi:

«— Duyduğuma göre, Meclis'te bir muhalefet grubu oluşmuş. Bakanlar Kurulunun çalışmalarını engelliyorlarmış.»

«— Bu kötü işte!» dedi Hilmi Bey. «Yeni kurulan devleti, başındayken ölüme mahkûm etmek olur, bu!»

Ağabeyim Cemil, iyimserdi:

«— Öteki tehlikeleri alt ettiği gibi, Mustafa Kemal, bunu da halledecektir! Yeni bir devlet kuruluyor. Elbet doğum sancıları çekecektir!»

Hepimiz ona hak verdik. Birkaç gün sonra, Meclisteki ([163]) muhalif gruba bir şans tanımak için Bakanlar kurulu istifa etti. Muhalifler, bir türlü yeni bir hükümet kuramadılar. Durum, gerçekten buhrana doğru sürükleniyordu.

Mecliste önemli toplantılar oluyordu. Ağabeyim Cemil, çoğu oturumlara, dinleyici olarak katılıyordu. Eve döndükçe, olan biteni öğreniyorduk.

Buhranın ikinci gecesiydi galiba. Yemeğe gelmedi. Hilmi Bey:

«— Önemli kararlar arifesindeyiz,» gibilerden bir şeyler söylüyordu.

Top sesleri ile dışarı fırladık. Bir olağanüstülük olduğu belliydi. Hilmi Bey, alelacele şehre gitti. Yarım saat kadar sonra, Cemil'in geldiğini gördük. Sevinç içindeydi. Daha atından inmeden:

«— Cumhuriyet!... Cumhuriyet ilân

---

163. Bakanlar Kurulunun istifası: 27 ekim 1923

edildi!» (164) diye bağırdı.

Bağırdık mı, kahkaha mı attık bilemiyorum. Beklenen bir şey olmasına rağmen, sevincimiz içtendi, gerçekti. Birbirimizi kutluyorduk...

Hilmi Bey'in dönüşünü beklemeden, faytonu hazırladık kente indik. Ankara, kıvıl kıvıl kaynıyordu. Çoktan fener alayları düzenlenmişti. Büyük şenliklerle, Meclisin yeni kararı ilân ediliyordu.

Yeni bir devlet kurduk, Ekrem! Ve bu devletin nasıl kurulduğunu, başından sonuna dek izledik. Ne zorluklar atlattık, ne çok göz yaşı döktük. Ama artık gülme zamanımız geldi! On altı yaşındayım ve bunun bilincine varıyorum! Onu elde ettiğimiz gibi, korumasını da bilmeliyiz. Ülkemizin çıkarlarını, kendi çıkarlarımızdan üstün tutmalıyız. Ancak o zaman, hem

164. Cumhuriyetin ilânı: 29/30 Ekim 1923: Saat: 20.30

kendimiz, hem de yurt kurtulmuş olur! İşte, önümüzde örnek dolu. Ancak bunlardan ders alabilirsek, bir daha aynı duruma düşmeyiz!

Cumhuriyet sözcüğü, bana çok şey ansıtıyor. Sayısız şehit, sayısız gazi ve yurtsever... Annemin hemşireliği, silâh kaçıran Arnavut Recep, umursamaz Sırrı Bey... Babamın inatçılığı, ağabeyim Cemil'in başkaldırışı... Fakat hepsinden çok, Bakiye Hanımefendi'nin, oğlunun ellerine sarılışı, öpmeye çalışışı...

«— Bırakınız öpeyim, oğlum. Bize bu günleri, sizin silâh tutan elleriniz gösterdi. Elbette öpülmeye değer,» deyişi.

Mustafa Kemal'i, senin gibi ben de gördüm, Ekrem. Hem de bir değil, birçok kez... Onun bu işe, ne denli güçlü sarıldığını daha iyi anladım. Ağabeyim ve arkadaşlarının, onun fikirlerine neden hak verdiklerini, niçin onun yolunda yürüdüklerini daha güzel kavradım.

Artık Padişah yok... Padişahlık yok... Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devlet Başkanı ve bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti var. Ne güzel, ne inanılmaz... Bir zamanlar, bunu bana söyleseler di, inanmazdım. Ama şimdi, her şey çok olağan geliyor bize.

Albay Hilmi Bey ve ağabeyim, yakında halifeliğin de kaldırılacağını söylüyorlar. İstanbul'daki Abdülmecit Efendi, zararlı çalışmalarda bulunuyormuş. Yeniden padişahlık kurulması için çaba gösteriyormuş. Buna olanak var mı? Özgürlüğün tadını aldıktan sonra, tekrar aynı günlere dönebilir miyiz? Böyle bir şeyi ancak, Siret Bey gibileri isteyebilir. Çok şükür, böyle adamlar da çok az, Türkiye üzerinde.

Yeni devleti bir kez daha kutlayarak, mektubumu bitiriyorum. Tüm ailenin selâmları var. Senin gözlerinden, ablamın

ve eniştemin ellerinden öperim. Bütün mutlu günler, ulusumuzun olsun!

Dayın
Adnan Sadrettin»

Ekrem, Adnan'ın mektubunu aldıktan birkaç ay sonra, Hilmi Bey'in dediği çıktı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, halifelik kaldıkça, ülkede devrim hareketlerinin yapılamayacağını anladı. 3 mart 1924 tarihinde yapılan toplantıda, halifelik kaldırıldı. Halife Abdülmecit Efendi ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasına karar alındı. Ertesi gün, Abdülmecit Efendi ve ailesi, İstanbul'u terk ettiler.

Yeni bir devlet kurulmuştu. Ve bu devletin devamı, şimdi Cemil, Adnan, Nebile, Nezihe, Ekrem ve diğerleri gibi gençlerin omuzlarına yüklenmişti. Hiç biri geriye dönüşü düşünemezdi. Hiç biri, yeni devrimleri, aydın birer kişi olarak engel-

leyemezdi. Tersine, engellemek isteyen bilekleri büker, kafaları ezerlerdi. Genç Cumhuriyet, Mustafa Kemal ve nice Mustafa Kemallerin eseriydi. Korunması, yaşaması yine onların gücüyle, aklıyla, bilgisiyle olacaktı.